

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Оксана Лавер

**ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛІВ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ**

*Навчально-методичний посібник
для студентів IV курсу філологічного факультету УжНУ*

Рівень вищої освіти	другий (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність (Спеціалізація) (за наявності)	014.01 Середня освіта. Українська мова і література
Освітня програма	Українська мова і література. Англійська мова і література
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2023

УДК 811.161.2'38(076)
Е-21

Лавер О.В. Еволюція стилів української літературної мови. *Навчально-методичний посібник для студентів IV курсу філологічного факультету УжНУ, спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література», освітньо-професійна програма «Українська мова і література. Англійська мова і література», Ужгород: 2023.*

Навчально-методичний посібник із дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови» містить структуру практичних занять відповідно до освітньої програми «Українська мова і література. Англійська мова і література». До кожної теми подано план, контрольні запитання, дослідницькі завдання, наукову літературу, блок тестів для самоконтролю. У виданні запропоновано інтерпретаційну роботу, яка передбачає, окрім докладного вивчення історичних документів та наукової літератури, формулювання самостійних висновків про розвиток української мови та її стильових і жанрових різновидів від найдавніших часів і до сьогодні.

Укладач – О.В. Лавер, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рецензенти:

О.Д. Пискач – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

В.А. Папіш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Відповідальна за випуск –

Н.Ф. Венжинович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 8 від 15 червня 2023 року

© Лавер О.В., 2023 р.
© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2023 р.

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕДМОВА</i>	5
------------------------	---

<i>Робоча програма навчальної дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови»</i>	7
--	---

МОДУЛЬ 1. Стильові різновиди староукраїнської літературної мови

Тема 1. Вступ. Питання еволюції української літературної мови в системі наукових поглядів кін. ХХ поч. ХХІ ст. Еволюція стилів української літературної мови та сфера лінгводидактики.....28

Тема 2. Основні джерела пізнання еволюції української літературної мови та її стилів. Походження української мови як основний компонент шкільної програми.....31

Тема 3. Стильова диференціація української мови в Україні Х–ХІV ст. Методика формування навчально-пізнавальної діяльності учнів на матеріалі мовних ресурсів найдавніших українських текстів та пам'яток старослов'янської мови української редакції.....35

Тема 4. Середньоукраїнський період розвитку української літературної мови та її стилістичної системи. Мова як засіб національної ідентичності: методика формування національного світогляду в шкільній освіті.....39

4.1. Українська літературна мова післямонгольської доби (друга половина ХІV – ХVІ ст.).....39

4.2. Стильовий розвиток і нормування староукраїнської мови в другій половині ХVІ – ХVІІ ст. (1569 – 1654 рр.).....42

4.3. Староукраїнська літературна мова другої половини ХVІІ – ХVІІІ ст. в ораторсько-полемічних, ділових та наукових текстах.....44

4.4. Занепад староукраїнської літературної мови. Народнорозмовне джерело як матеріал художньої творчості.....47

МОДУЛЬ 2. Стильові різновиди нової української літературної мови

Тема 5. Формування стилів української літературної мови, побудованої на народній основі (кінець ХVІІІ – 40-ві рр. ХІХ ст.). Мова як основний чинник національної творчості, культури і мистецтва: методика планування навчальних, інформаційних, дослідницьких та творчих проєктів у шкільній освіті.....51

Тема 6. Розвиток стилів нової української літературної мови (40-ві рр. ХІХ ст.).....54

Тема 7. Основні процеси літературного мовотворення в Західній Україні в другій половині ХІХ ст.....57

Тема 8. Українська літературна мова кінця XIX – першої половини XX ст.: дискусії стосовно норм і правопису української мови.....	59
Тема 9. Суспільні, культурно-історичні обставини функціонування української мови та її жанрово-стильовий розвиток у 20-30 рр. XX ст. Праці українських науковців та письменників у контексті боротьби за незалежність України. Мовотворчість письменників, просвітян і науковців як дидактичний матеріал на уроках розвитку зв'язного мовлення та для моделювання наскрізної лінії «Громадянська відповідальність».....	63
Тема 10. Функціонування української літературної мови в умовах тоталітарного режиму радянської влади. Поняття 'рідна мова', 'мовна свідомість', 'мовна особистість', 'мовна картина світу' в шкільній освіті тоталітарного та посттоталітарного періоду.....	66
Тема 11. Соціальна, ареальна й стильова характеристика національної мови незалежної України.....	68
Тема 12. Сучасний стан та основні тенденції розвитку стилів української літературної мови на межі XX і XXI століть. Основні аспекти формування мовної особистості в сучасній лінгводидактиці.....	71
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	75
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	87
Інформаційні ресурси в мережі Інтернет.....	101

ПЕРЕДМОВА

Кожна літературна мова органічно виростає з мови живої народної так само, як юнак виростає з дитини... Без цього процесу не поставали б нації, як спільнота близьких племен, бо ж у розуміння нації найперше входить добровільна спільність не тільки своїх реальних життєвих інтересів, але й спільність духовна, а втім і мовна; без мовної спільності не може бути нації. Літературна мова й є ця спільна всенаціональна мова, цебто мова об'єднаної нації, оруддя найдоцільнішого порозуміння для всіх окремих племен з їх говірковими мовами.

Іван ОГІЄНКО

Мова не тільки засіб спілкування, а й інструмент мислення та пізнання світу. Щоб результативно спілкуватися, людина може обрати будь-яку мову, проте інтелектуальний розвиток окремої особистості й всього народу найефективніше здійснюється за допомогою рідної мови. Рідна мова є виявом самотності нації. У процесі життєвої практики мова збагачується, розвиває свої виражальні можливості, акумулює в собі життєвий досвід багатьох поколінь. Результатом довголітньої мовотворчості народу стає удосконалений варіант національної мови – літературна мова. Історія української літературної мови – це еволюція її стилевих і жанрових різновидів, це історія української нації та її духовної культури. Курс «Еволюція стилів української літературної мови» охоплює питання виникнення української мови, становлення її літературної форми, умови функціонування в часи української державності й бездержав'я.

Навчальна дисципліна «Еволюція стилів української літературної мови» призначена для здобувачів, що навчаються за спеціальністю «Середня освіта. Українська мова і література» освітньо-професійної програми «Українська мова і література. Англійська мова і література». Курс є частиною історії української мови як спеціальної навчальної дисципліни у вищій школі. Це один із завершальних етапів підготовки студента, який передбачає не лише розширення світогляду спеціаліста-філолога, але й фахове удосконалення викладача української мови. Як частина обов'язкової програми цей курс ознайомлює студентів з основними відомостями з історії української літературної мови, оригінальними писемними пам'ятками, що репрезентують різні стилі та жанри української літературної мови, із становленням її норм (насамперед правописних), лексичного складу, стилістичними засобами; загалом дає знання про взаємодію літературної мови з її місцевими діалектами у зв'язку з іншими слов'янськими і неслов'янськими мовами та розкриває роль особистості як важливого чинника мовотворчих процесів.

У посібнику запропоновано інтерпретаційну роботу, яка передбачає, окрім докладного вивчення історичних документів та наукової літератури, формулювання самостійних висновків про розвиток української мови та її стилевих і жанрових різновидів від найдавніших часів і до сьогодні. Зміст і структура дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови» спроектовані на опанування таких питань:

– погляди вчених на походження української мови та її літературної форми;

- етапи формування стилів української літературної мови;
- взаємозв'язки між певними періодами становлення літературної мови – традиційне і нове у загальному спрямуванні мовотворчих процесів;
- домінуючі джерела творення літературної мови кожного періоду;
- умови та наслідки взаємодії української літературної (писемної) мови з територіальними, соціальними діалектами, іншими мовами;
- значення писемних пам'яток в історії української мови та культури;
- роль видатних письменників, учених, церковних, політичних і культурних діячів у літературному мовотворенні.

Відбір та укладання контрольних вправ, завдань і тестів здійснювалося за такими виданнями:

Баденкова В.М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 148 с.

Голоюх Л.В. Історія української літературної мови. *Для студентів факультету філології та журналістики. Спеціальність 035 «Філологія».* Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Світова література»: [навч. посібник]. Луцьк: Надстир'я, 2021. 140 с.

Добосевич У.Б. Методичні вказівки для самостійної роботи з історії української літературної мови Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. 56 с.

Добосевич У.Б. Силабус курсу «Історія української літературної мови» 2021/2022 навчального року. Львів: 2021.

Крижанівська О.І. Історія української мови: Історична фонетика. Історична граматики: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 248 с.

Статєєва В.І. Історія української літературної мови. Частина перша. Ужгород: 2001. 74 с.

Статєєва В.І. Історія української літературної мови. Частина друга. Ужгород: 2001. 119 с.

Робоча програма з навчальної дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови» для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності (спеціалізації) 014.01 Середня освіта. Українська мова і література, освітньо-професійної програми «Українська мова і література. Англійська мова і література».

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	четвертий	четвертий
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2; самостійних – 4.	7-й	8-й
	Лекції:	
	24	12
	Практичні (семінарські):	
	20	-
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	46	78

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

*Соборність мови несе за собою й соборність політичної ідеології,
цебто творить правдиву націю. А коли є нація,
є й міцна літературна мова, покрива для неї
Іван Огієнко (Митрополит Іларіон)*

Мета навчальної дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови» – подати цілісну картину процесів формування і становлення української літературної мови та її стильових і жанрових різновидів від найдавніших часів до сьогодні, забезпечити формування мотиваційно-прагматичного рівня мовної особистості майбутнього вчителя, зокрема розвиток національного світогляду, вміння аналізувати, синтезувати та порівнювати мовні явища, процеси, динаміку мовних змін на фоні розвитку української культури від початку формування української нації до сьогодні.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

ІК. Здатність вирішувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання й характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки й технологій, вести здоровий спосіб життя.

ЗК 3. Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

ФК 1. Здатність до формування в здобувачів освіти ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

ПК 1. Здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури, у практиці навчання української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти.

ПК 08. Здатність використовувати сучасні наукові методи філологічних досліджень, добирати, аналізувати, систематизувати й синтезувати фактичний лінгвістичний, літературний матеріал; узагальнювати підсумки виконаного дослідження та формулювати його новизну; оформляти згідно із сучасними вимогами та репрезентувати результати наукового дослідження в усній чи письмовій формі, послуговуючись відповідним термінологічним апаратом.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумова до вивчення навчальної дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови» є опанування таких навчальних дисциплін освітньої програми: ОК 1 Історія і культура України.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови» передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти таких результатів навчання (РН) відповідно до стандарту вищої освіти зі спеціальності **014 Середня освіта** та освітньої програми «Українська мова і література. Англійська мова і література»:

Програмні результати навчання	Шифри РН
<i>Знає</i> основні історичні етапи розвитку предметної галузі.	РН 1
<i>Уміє оперувати</i> базовими категоріями та поняттями спеціальності.	РН 5
<i>Пояснює</i> особливості розвитку української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури, специфіку перебігу літературного процесу в Україні в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою; <i>порівнює</i> мовні й літературні факти, явища, оригінали творів англійською мовою й українські переклади англійськомовних художніх текстів, визначає їхні подібності й відмінності.	РН 14
<i>Уміє</i> працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології.	РН 17

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови»:

Очікувані результати навчання	Шифри РН
<i>Знає</i> основні історичні етапи розвитку української літературної мови та її стилістичної системи.	РН 1

<p><i>Уміє оперувати</i> базовими категоріями та поняттями спеціальності: літературна мова та її варіанти, мовні ресурси, стильові різновиди, стилі і форми мови, дискурс, історична стилістика та ін.; <i>окреслити</i> шляхи вироблення лексичного і стильового фондів мови, закріплення граматичних і правописних норм.</p>	PH 5
<p><i>Пояснює</i> особливості розвитку української мови та її стилів; взаємозв'язки між певними періодами становлення літературної мови – традиційне і нове у загальному спрямуванні мовотворчих процесів; джерела творення літературної мови кожного періоду; взаємодію української літературної (писемної) мови з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами та наслідки міжмовних контактів; взаємодію літературної мови з територіальними та соціальними діалектами.</p> <p><i>Уміє застосовувати</i> здобуті знання на уроках профільного навчання української мови; поширювати об'єктивну інформацію про українську мову, популяризувати національну культуру в Україні та за її межами; забезпечувати захист національного інформаційного простору.</p>	PH 14
<p><i>Уміє</i> працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), щоб визначити місце видатних письменників, учених, церковних, політичних і культурних діячів у літературному мовотворенні.</p> <p><i>Уміє</i> удосконалювати здобуті знання у процесі самоосвіти з метою підвищення професійної майстерності.</p>	PH 17

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- стандартизовані тести до змістових модулів;
  - письмові роботи;
  - реферати, доповіді;
  - презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
  - модульні контрольні роботи;
- іспит.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю – усна або письмова з такими видами: усне опитування на практичних заняттях, виконання вправ та завдань, контрольна (самостійна) робота, тестові завдання на сайті електронного навчання.

Форма модульного контролю: у формі письмової контрольної роботи та/або письмового тестування.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (Модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота							Модульна контрольна робота	Сума
T 1	T 2	T 3	T 4.1	T 4.2	T 4.3	T 4.4	50	100
6	6	6	8	8	8	8		

T1, T2 ... – теми.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (Модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота								Модульна контрольна робота	Сума
T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	50	100
6	6	6	6	6	6	7	7		

T1, T2 ... – теми.

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття	7	40	8	40
Комп'ютерне/письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10		
Презентація/есе			1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульний контроль є необхідним елементом модульно-рейтингової технології навчального процесу. Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови» проводиться двічі на семестр, згідно з розкладом модульних контролів визначених навчальною частиною в межах годин, які відведені на практичні заняття. До модульної контрольної роботи допускаються здобувачі, які виконали усі види практичних завдань. До початку модульної контрольної роботи здобувачі мають мати поточні підсумкові бали за практичні заняття та самостійну роботу. Максимальна кількість балів одержаних під час контрольної роботи становить 50 балів.

Виконання модульної контрольної роботи передбачає надання відповідей на тести та теоретичні питання. Робота містить 5 тестів, за кожну правильну відповідь з яких здобувач отримує по 1 балу (разом 5 балів), два теоретичних запитання, які максимально

оцінюються по 15 балів за кожне (разом 30 балів), комплексне практичне завдання (максимальна оцінка 15 балів).

Перескладання підсумкового модульного контролю здобувачами, які отримали рейтинговий бал за модульний цикл, що відповідає незадовільній оцінці, проводиться не пізніше двох тижнів після атестаційного. Позитивні оцінки з модульного циклу не підвищуються.

Якщо здобувач набрав 60 і більше балів, то іспит може бути виставлений за результатами поточного оцінювання та модульного контролю на момент оголошення результатів. У разі, якщо здобувач бажає поліпшити свою оцінку, він складає іспит за всією програмою навчальної дисципліни. При цьому в підсумковій оцінці не враховуються накопичені бали.

Здобувач вищої освіти, який не з'явився на модульну контрольну роботу, або ж його модульна оцінка складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний скласти (перескласти) модуль до початку підсумкового контролю у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету.

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модульна контрольна робота 1		Модуль контрольна робота 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Тести	5	5	5	5
Словник термінів	1	15	1	15
Комплексне теоретичне питання	1	15	1	15
Практичне завдання	3	15	3	15
Разом		50		50

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Шкала ECTS	Диференційована шкала	Недиференційована шкала	Мінімальний бал – максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90–100
B	Добре		82–89
C	Добре		74–81
D	Задовільно		64–73
E	Задовільно		60–63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35–59
F	Незадовільно		0–34

За результатами модульного контролю визначається підсумкова рейтингова оцінка. Оцінка за іспит визначається залежно від рейтингового балу. Загальна кількість балів, яку може отримати здобувач, – 100 балів. Вони досягаються шляхом сумування результатів оцінок за всі види робіт.

Оцінку **«відмінно» (90–100 балів, А)** заслуговує здобувач, який усебічно, системно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку **«добре» (82–89 балів, В)** заслуговує здобувач, який повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку **«добре» (74–81 бал, С)** заслуговує здобувач, який у загальному роботу виконав, але відповідає на заліку з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку **«задовільно» (64–73 бали, D)** заслуговує здобувач, який знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його в майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку **«задовільно» (60–63 бали, E)** заслуговує здобувач, який володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання й використання його в майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка **«незадовільно з можливістю повторного складання» (35–59 балів, FX)** виставляється студенту, який виявив суттєві прогалини в знаннях

основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» (**35 балів, F**) виставляється здобувачу, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

До складання іспиту допускаються здобувачі вищої освіти, у яких підсумкова модульна оцінка за семестр становить не менше 35 балів і, яким зараховано всі види робіт за цей семестр.

Здобувач вищої освіти, підсумкова рейтингова оцінка якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити її до початку підсумкового семестрового контролю під час чергування викладачів на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету. Інакше здобувач не допускається до складання заліку і в нього виникає академічна заборгованість.

Іспит з навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не складати, якщо він успішно пройшов усі модульні контролі та його влаштовує підсумкова модульна оцінка. Здобувачі вищої освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить від 35 до 59, залік складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на іспиті рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання іспиту оцінка не може бути менша за підсумкову оцінку, яку він отримав за результатами модульних контролів.

Іспит проходить в усній формі. На іспит виносяться теоретичні, практичні завдання в обсязі навчального матеріалу. Оцінювання результатів навчання на іспиті здійснюється за 100-бальною шкалою. Оцінка за іспит заноситься у відомість обліку успішності.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1.

Стильові різновиди староукраїнської літературної мови

Тема 1. Вступ. Питання еволюції української літературної мови в системі наукових поглядів кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Еволюція стилів української літературної мови та сфера лінгводидактики.

Предмет та основні завдання дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови». Тематичні розділи курсу. Зв'язок з іншими галузями мовознавства.

Терміни 'мовний стиль' в історичному ракурсі української та європейської культури. Форма і зміст у мові. Жанрово-стильова парадигма. Стильова диференціація літературної мови в минулому і тепер.

Термін 'українська літературна мова' в процесі історичного розвитку. Усний та писемний вияви літературної мови. Історія літературної мови як еволюція писемного узусу.

Суть варіантності літературних мов. Варіанти української літературної мови від найдавніших часів до кінця XVIII ст. (наукова раціональність термінів *руська мова, давньоруська, давньоукраїнська, староукраїнська, слов'яноруська, проста, церковнослов'янська, східноукраїнський варіант і західноукраїнський варіант*).

Проблеми класифікації стильових різновидів української мови в різні періоди її розвитку.

Стильові різновиди староукраїнської літературної мови.

Стильові різновиди нової української літературної мови.

Наукові праці про розвиток української мови та її стильових різновидів (П. Житецький, І. Огієнко, Ю. Шевельов, В. Чапленко, Д. Чижевський, В. Німчук, Г. Півторак, В. Русанівський). Терміни 'стиль', 'стильовий різновид', 'дискурс' в методиці викладання української мови.

Тема 2. Основні джерела пізнання еволюції української літературної мови та її стилів. Походження української мови як основний компонент шкільної програми.

Джерела формування стилістичної системи української літературної мови. Види усного спілкування в дописемний період як передумова стилістичної диференціації мови (український фольклор, міфологія, правове спілкування, поява писемності, міжмовні контакти, християнство та конфесійний стиль, антична культура).

Походження української мови. Міфологізовані та маніпулятивні погляди на питання походження української мови. Деформоване висвітлення історії української мови та її літературної форми в період радянського тоталітаризму (концепція про «давньоруську мову» як прамову трьох братніх народів).

Історія народно-діалектного мовлення в працях В. Німчука, Г. Півторака, Ю. Шевельова.

Назва 'Русь' та інші номени для позначення українців в історичному ракурсі. Спекулятивне використання термінів 'Русь', 'руський', 'русин'.

Походження назви Україна.

Проблема періодизації історії української літературної мови. Критерії періодизації історії української літературної мови в контексті розвитку її стилів.

Хронологія розвитку української літературної мови в працях Ю. Шевельова.

Тема 3. Сильова диференціяція української мови в Україні X–XIV ст. Методика формування навчально-пізнавальної діяльності учнів на матеріалі мовних ресурсів найдавніших українських текстів та пам'яток старослов'янської мови української редакції.

Мовна ситуація в Україні X–XIV ст.: дискусійні питання. Взаємодія старослов'янської та української мов у писемних пам'ятках. Фонетико-орфографічні та морфологічні ознаки української мови в старослов'янських пам'ятках.

Типологічна і жанрово-стилістична структура пам'яток староукраїнської мови княжої доби. Мовна специфіка перекладної та оригінальної літератури.

Основні тенденції розвитку української (руської) літературно-писемної мови і шляхи формування її лексичного складу в процесі взаємодії з іншими мовами (старослов'янською, грецькою тощо). Дохристиянська духовна культура в мові українського народу.

Особливості мови найдавніших написів (легенди на монетах, написи на Гніздовській корчазі, графіті на стінах Софійського собору тощо).

Жанри, стильові та мовні особливості церковно-релігійних творів Київської Русі («Остромирове Євангеліє» 1056–1057 рр., «Ізборники» Святослава 1073 і 1076 рр. та ін.).

Мова давньоукраїнських ораторських, паломницьких творів, історіографічна література (літописи). Повість минулих літ. Київський літопис.

Умови зародження та діалектна основа офіційно-ділового стилю української мови. Юридично-ділова література.

Орнаменталізм та його мовні засоби в «Слові о полку Ігоревім».

Тема 4. Середньоукраїнський період розвитку української літературної мови та її стилістичної системи. Мова як засіб національної ідентичності: методика формування національного світогляду в шкільній освіті.

4.1. Українська літературна мова післямонгольської доби (друга половина XIV – XVI ст.)

Статус української мови (руської) мови в Литовському князівстві та поза українськими землями в XIV–XVI ст.

Значення реформ старослов'янської мови в становленні літературно-писемної мови в Україні.

Галицько-Волинський літопис: характеристика структури та мови.

Живомовні риси в офіційно-діловому стилі української мови середньоукраїнського періоду. Мова українських грамот XIV–XV ст. Литовський статут.

Стилістична характеристика лексики в пам'ятках релігійного стилю XIV–XV ст.

Київський Псалтир 1397р. – пам'ятка північного діалекту української мови.

Мова Четії-Мінеї 1489 року як якісно нове явище у релігійному письменстві.

Переклади українською (простою) мовою конфесійних творів середини XVI ст. (Пересопницьке Євангеліє 1556 – 1561 рр., Крехівський Апостол 1560 р. та ін.).

Тема 4.2. Стильовий розвиток і нормування староукраїнської мови в другій половині XVI – XVII ст. (1569 – 1654 рр.).

Статус української (руської) мови в польську добу (Литовський Статут 1614 року, постанова Варшавського Сейму 1696 р.).

Освіта в Україні XVI–XVII ст. Перші європейські та українські навчальні заклади. Церковні братства як фундамент освіти. Розвиток української шкільної освіти.

Початки та розвиток друкарства на українських теренах, його роль у процесах формування літературно-писемної мови, розвиток нових жанрів (передмови-присвяти, післямови).

Закономірності формування української літературної мови другої половини XVI – першої половини XVII ст. на народній основі. Особливості цього процесу в пам'ятках «простої» і слов'яноруської мов.

Стильовий розвиток староукраїнської літературної мови другої половини XVI – XVII ст. Компоненти публіцистичного, релігійного, художнього та розмовно-побутового стилів у творах Івана Вишенського.

Розвиток наукового стилю. Перші граматики. Староукраїнська лексикографія в Україні (XVI–XVII ст.). Відбиття особливостей української літературно-писемної мови в «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.».

Тема 4.3. Староукраїнська літературна мова другої половини XVII–XVIII ст. в ораторсько-полемічних, ділових та наукових текстах.

Українська літературна мова початкового періоду формування її на народнорозмовній основі. Козацька доба (1648-1780). Суспільно-політичні умови в Україні XVII–XVIII ст. та їх вплив на функціонування і розвиток української літературної мови. Києво-Могилянська академія як найважливіший осередок давньої української літератури й літературної мови на Лівобережній Україні другої половини XVII ст. і першої половини XVIII ст.

Загальна характеристика мови писемних пам'яток різних стилів та жанрів другої половини XVII–XVIII ст. Домінування народнорозмовної основи на різних мовних рівнях у процесі формування літературної мови. Взаємодія української літературно-писемної мови із церковнослов'янською, польською, грецькою, латинською, німецькою, італійською в пам'ятках різних стилів.

Риторика і стилістика в Києво-Могилянській академії. Просвітницько-риторична діяльність Феофана Прокоповича, пов'язане з нею збагачення лексики давньої української літературної мови й прагнення до унормування граматики.

Офіційно-діловий стиль української літературно-писемної мови другої половини XVII – початку XVIII ст. (листування гетьманської й полкових

канцелярій; листування канцелярії Запорозької Січі; акти полтавського й інших «городових урядів»; документи канцелярії Б. Хмельницького, ратушні книги).

Еволюція літописання. Козацькі літописи XVII – XVIII ст. – видатне явище в розвитку української літературної мови. Характерні особливості мови літописів Самовидця, Самійла Величка, Григорія Граб'янки.

Мовний аналіз гетьманських універсалів Івана Мазепи та мова Конституції Пилипа Орлика.

Тема 4.4. Занепад староукраїнської літературної мови. Народнорозмовне джерело як матеріал художньої творчості.

Доба Руїни та її нищівні наслідки для українців. Територіальне і політичне роз'єднання українських земель у другій половині XVII ст. як передумова різних шляхів розвитку літературної мови у підросійській та півдавстрійській Україні. Неузгодженість між мовною практикою та мовною свідомістю – розвиток української літературної мови в умовах російсько-української та українсько-польсько-німецької диглосії в Галичині (закарпатський «Урбар» 1771–1774 рр.; «Синопис» І. Гізеля, галицька «Книжиця для господарства» 1768 та ін.).

Агресивна росіянізаторська політика в церкві, освіті та книгодрукуванні на теренах Лівобережжя та Правобережжя. Графічно-алфавітна реформа Петра I, її наслідки для церковної та світської літератури. Збереження (в обмеженому вжитку) кириличної графіки в Галичині, на Буковині й Закарпатській Україні.

Науково-популярний стиль пізньої староукраїнської мови (лікарські, господарські поради, хронографи, космографії тощо).

Мовні особливості художньої літератури, публіцистики, епістолярію староукраїнської мови XVII–XVIII ст.

Мова ораторсько-проповідницьких творів XVII–XVIII ст. (Антонія Радивиловського, Іоанікія Галятовського, Почаївських видань другої полонини XVIII ст.).

Виробничо-професійна лексика в мові віршів Климентія Зиновієва сина. Мова віршів Івана Некрашевича.

Мовотворчість видатного українського філософа, просвітителя, письменника Григорія Сковороди.

Причини занепаду старої та формування нової української літературної мови. Відмінності між старою і новою літературними мовами.

МОДУЛЬ 2.

Стильові різновиди нової української літературної мови.

Тема 5. Формування стилів української літературної мови, побудованої на народній основі (кінець XVIII – 40-ві рр. XIX ст.). Мова як основний чинник національної творчості, культури і мистецтва:

методика планування навчальних, інформаційних, дослідницьких та творчих проєктів у шкільній освіті.

Доба національного відродження в Європі та Україні. Поширення української мови на південний схід: виникнення українських степових і кубанських говірок. Заселення росіянами великих міст, російщення їх (військові гарнізони, чиновництво, російські школи, російська православна церква). Заборона української мови з опорою на тлумачення її як «діалекту російської чи польської мови».

Історична роль південно-східного наріччя, зокрема середньонадніпрянських говорів, у формуванні нової української літературної мови.

Народна основа мови творів І. Котляревського. Строкатість у мові творів І. Котляревського лексичних, фонетичних і граматичних явищ. Елементи давньої української літературної мови в «Енеїді». Значення творчості І. Котляревського в історії стилів української літературної мови.

Боротьба в Галичині за літературну мову на народній основі. Діяльність представників «Руської трійці» як творців української літературної мови. «Русалка Дністровая» та її значення в розвитку літературної мови в Галичині. Правопис альманаху.

Еволюція стилів української літературної мови в першій половині XIX ст. Полеміка навколо питання про право на існування літератури, писаної народною українською мовою. Обстоювання цього права М. Максимовичем, О. Павловським, Г. Квіткою-Основ'яненком та ін. Мовні засоби романтизму.

Перші спроби української публіцистичної прози: «Супліка до пана іздателя» Г. Квітки-Основ'яненка; «Супліка до Грицька Квітки» та «Писулька до того, котрий щобожого місяця Українського Гінця по всіх усядах розсилає» П. Гулака-Артемівського; «Так собі до земляків» Є. Гребінки; «Передмова» Т. Шевченка до «Гайдамаків» і його ж передмова до другого (нездійсненого) видання «Кобзаря» 1847р.; публіцистика «Русалки Дністрової» тощо.

Перші наукові студії з української мови нової доби. Варіантність граматичних норм української літературної мови в першій половині XIX ст. Полеміка навколо питання правописної нормалізації української літературної мови (М. Максимович, Г. Квітка-Основ'яненко). Правописні системи першої половини XIX ст. в Східній і Західній Україні. «Грамматика малороссийского наречия» О. Павловського (1818).

Тема 6. Розвиток стилів нової української літературної мови (40-ві рр. XIX ст.).

Мовотворчість Т. Шевченка, його погляди на художнє слово.

Народні й книжні джерела мови Т. Шевченка. Семантико-стилістичне використання церковнослов'янізмів у мові Т. Шевченка.

Синтез різномірних складників у єдиній мовностилістичній системі, яка становить основу сучасної української літературної мови. Роль Т. Шевченка у

створенні лексичних, фонетичних і граматичних (морфологічних, синтаксичних) норм української літературної мови.

Мова поезії та драматургії Т. Шевченка. Багатство мовних засобів поезії Т. Шевченка, зумовлене ідейно-тематичними аспектами його творчості.

Творчість Т. Шевченка в контексті слов'янських культур. Епохальне значення Т. Шевченка для розвитку української літературної мови. Т. Шевченко – основоположник нової української літературної мови і нової української літератури. Словники мови Т. Шевченка.

Значення культурно-просвітницької діяльності П. Куліша в історії української літературної мови, його літературно-публіцистична та наукова діяльність, перекладацька праця в розбудові української літературної мови. Особливості епістолярного стилю П. Куліша.

Тема 7. Основні процеси літературного мовотворення в Західній Україні в другій половині XIX ст.

Суспільний статус української мови в Галичині. Народовництво та москвофільство в середовищі галицької інтелігенції та концепції вироблення літературної мови. Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка. Мова галицької преси. Літературно-науковий і громадсько-культурний часопис-двотижневик «Зоря». Перший всеукраїнський літературно-науковий і громадсько-політичний часопис М. Грушевського «Літературно-науковий вісник».

Основні граматичні праці, видані в Галичині.

Мовознавчі праці Є. Желехівського, С. Смаль-Стоцького, В.Сімовича.

Мовні дискусії в Галичині. Спроба азбучного перевороту в 1859 році.

Становлення лінгвістичної термінології в Галичині. Запозичення та їх адаптація на україномовному ґрунті. Збагачення лексичного і стильового фондів української літературної мови під впливом позамовних чинників – розвиток суспільних відносин, політичної думки, наукові та технічні досягнення, нові ідейно-естетичні течії у мистецтві та літературі.

Мова творів галицьких письменників (Іван Франко, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Богдан Лепкий).

Роль греко-католицького духовенства в розвитку української літературної мови в Галичині.

Тема 8. Українська літературна мова кінця XIX – першої половини XX ст.: дискусії стосовно норм і правопису української мови.

Становлення норм українського правопису на Лівобережжі (Київський правопис, правопис П. Куліша, правописна система М. Драгоманова, Б. Грінченка) та офіційне затвердження норм фонетичного правопису в 1893 році.

Участь Б. Грінченка, І. Франка, І. Верхратського, І. Кокорудза, М. Школиченка, А. Кримського у дискусії 1891 – 1892 рр. навколо проблем літературного мовотворення. Значення дискусії у виробленні основних засад формування єдиної української літературної мови.

Мовознавчі студії І. Франка.

Словники ХІХ ст. та їх роль в історії української літературної мови. Словник української мови за редакцією Б. Грінченка як лексикографічна пам'ятка, історичний документ живої народної мови.

Наукова спадщина першого президента Української держави М. Грушевського.

Роль української інтелігенції в розбудові літературної мови (Леся Українка, М. Коцюбинський). Інтелектуалізація як одна із основних тенденцій еволюції художнього стилю.

Тема 9. Суспільні, культурно-історичні обставини функціонування української мови та її жанрово-стильовий розвиток у 20-30 рр. ХХ ст. Праці українських науковців та письменників у контексті боротьби за незалежність України. Мовотворчість письменників, просвітян і науковців як дидактичний матеріал на уроках розвитку зв'язного мовлення та для моделювання наскрізної лінії «Громадянська відповідальність».

Стан і статус української мови в першій половині ХХ ст. Суспільно-політичні умови розвитку української мови на межі ХІХ і ХХ століть. Зміст поняття 'українізація'. Мовна ситуація в 20 – 30 роки ХХ ст. в Галичині та на Закарпатті.

Становлення наукового стилю. Від стихійного нагромадження термінологічної лексики до формування національних галузевих терміносистем. Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка та Інституту української наукової мови.

Період «золотого десятиліття» у формуванні української термінології.

Розбудова української лексикографії.

Перша наукова система українського правопису. Академічний правопис 1920 – 1921 років, 1928 року.

Грамотичне опрацювання української літературної мови в першій половині ХХ ст.

Портрети українських мовознавців кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.: Агатангел Кримський, Іван Огієнко, Олена Курило, Євген Тимченко, Олекса Синявський.

Розвиток історіографії та публіцистики: Євген Чикаленко, Дмитро Дорошенко, Аркадій Животко.

Естетика слова і жанрове різноманіття в українській художній літературі 20–30 рр. ХХ ст.

Тема 10. Функціонування української літературної мови в умовах тоталітарного режиму радянської влади. Поняття 'рідна мова', 'мовна свідомість', 'мовна особистість', 'мовна картина світу' в шкільній освіті тоталітарного та посттоталітарного періоду.

Мовна політика в УРСР та утопічна ідея Маркса про «злиття націй». Лінгвоцид. Динаміка лексичних норм. Поняття мовної інтерференції, мовної асиміляції. Репресовані слова.

Словники та граматики української мови радянської доби.

Видання історичних пам'яток української мови.

Відображення розвитку української літературної мови в українській художній літературі (мовотворчість Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Олександра Довженка, Олесь Гончара, Михайла Стельмаха та ін.).

Переклад в галузі художньої літератури.

Українське мовознавство в діаспорі: Юрій Шевельов, Михайло Мольнар, Володимир Кубійович, Святослав Караванський, Василь Чапленко, Олекса Горбач та ін.

Мова художнього стилю другої половини ХХ ст. (О. Гончар, Д. Павличко, В. Симоненко, В. Стус, І. Драч та ін.). Поетична мова Ліни Костенко.

Тема 11. Соціальна, ареальна й стильова характеристика національної мови незалежної України.

Правова основа державності української мови. Закон про мови в УРСР (1989р.). Конституція України (1996). Мовні обов'язки громадян. Українська мова як державна та рідна в освітній системі, у державному та громадському житті.

Соціолінгвістична та еколінгвістична ситуація в сучасній Україні. Питання культури володіння українською мовою в Українській державі. Дослідження функціонування української мови в діалектологічному та соціолінгвістичному аспектах. Міський ареал, діалектний та ареали інших мов України. Співіснування різних мов в Україні. «Європейська хартія регіональних або міноритарних мов». Корекція сфер використання державної мови і мов національних меншин.

Правописна проблема сучасної української літературної мови.

Суржик проблеми дефініції та сприйняття. Дезінтеграційні технології. Інформаційна безпека, мовне насильство.

Розширення сфер функціонування української мови на всіх рівнях державного і суспільного життя. Збагачення виражальних засобів української мови (зміни в лексиці, фразеології).

Жанри та стильові різновиди української літературної мови в умовах незалежної України.

Тема 12. Сучасний стан та основні тенденції розвитку стилів української літературної мови на межі ХХ і ХХІ століть. Основні аспекти формування мовної особистості в сучасній лінгводидактиці.

Нові тенденції у функціонуванні української мови, її інтелектуалізація, звільнення від штампів, залишків «новомови» радянського часу. Типи мовних інновацій.

Інновації в складі термінологічної лексики посттоталітарного періоду. Зародження та розвиток української неології.

Актуалізація та пасивізація окремих груп лексики в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Нові параметри стилістичної класифікації. Стилiстичний дискурс.

Мовна норма як історично змінна категорія. Українська лексикографія незалежної України. Тенденції українського корпусного планування. Українська мова й інтернет.

Інтенсифікація вживання нової розмовної лексики в стилістичних дискурсах української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

Мовний маркетинг як інструмент мовної політики. Престиж мови як основний параметр культури нації.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	усьо го	у тому числі			усьо го	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
МОДУЛЬ I. Стилiвi рiзновиди староукраїнської лiтературної мови								
Тема 1. Вступ. Питання еволюції української літературної мови в системі наукових поглядів кін. ХХ поч. ХХІ ст. Еволюція стилів української літературної мови та сфера лінгводидактики.	7	2	2	3	7	2		5
Тема 2. Основні джерела пізнання еволюції української літературної мови та її стилів. Походження української мови як основний компонент шкільної програми.	7	2	2	3	7	2		5
Тема 3. Стилiвa диференціяція української мови в Україні X – XIV ст. Методика формування навчально-пізнавальної діяльності учнів на матеріалі мовних ресурсів найдавніших українських текстів та пам'яток старослов'янської мови української редакції.	7	2	2	3	7	2		5
Тема 4. Середньо-український період розвитку української літературної мови та її стилістичної системи. Мова як засіб національної ідентичності: методика формування національного світогляду в шкільній освіті. Тема 4.1. Українська літературна мова післямонгольської доби (друга половина XIV – XVI ст.)	5	1	1	3	5	-		5
Тема 4.2. Стилiвий розвиток і нормування староукраїнської мови в другій половині XVI–XVII ст. (1569 – 1654 рр.).	6	2	1	3	6	-		6

Тема 4.3. Староукраїнська літературна мова другої половини XVII–XVIII ст. в ораторсько-полемічних, ділових та наукових текстах.	6	2	1	3	6	-		6
Тема 4.4. Занепад староукраїнської літературної мови. Народнорозмовне джерело як матеріал художньої творчості.	6	1	1	4	6	-		6
Усього годин за модуль 1	44	12	10	22	44	6		38
МОДУЛЬ II. Стильові різновиди нової української літературної мови								
Тема 5. Формування стилів української літературної мови, побудованої на народній основі (кінець XVIII – 40-ві рр. XIX ст.). Мова як основний чинник національної творчості, культури і мистецтва: методика планування навчальних, інформаційних, дослідницьких та творчих проєктів у шкільній освіті.	5	1	1	3	5	1		4
Тема 6. Розвиток стилів нової української літературної мови (40-ві рр. XIX ст.).	7	2	2	3	5	1		4
Тема 7. Основні процеси літературного мовотворення в Західній Україні в другій половині XIX ст.	7	2	2	3	6	2		4
Тема 8. Українська літературна мова кінця XIX – першої половини XX ст.: дискусії стосовно норм і правопису української мови.	7	2	2	3	6	1		5
Тема 9. Суспільні, культурно-історичні обставини функціонування української мови та її жанрово-стильовий розвиток у 20–30 рр. XX ст. Праці українських науковців та письменників у контексті боротьби за незалежність України. Мовотворчість письменників, просвітян і науковців як дидактичний матеріал на уроках розвитку зв'язного мовлення та для моделювання наскрізної лінії «Громадянська відповідальність».	6	2	1	3	6	1		5
Тема 10. Функціонування української літературної мови в умовах тоталітарного режиму радянської влади. Поняття 'рідна мова', 'мовна свідомість', 'мовна особистість', 'мовна картина світу' в шкільній освіті тоталітарного та посттоталітарного періоду.	4	1	-	3	6	-		6

Тема 11. Соціальна, ареальна й стильова характеристика національної мови незалежної України.	4	1	-	3	6	-		6
Тема 12. Сучасний стан та основні тенденції розвитку стилів української літературної мови на межі ХХ та ХХІ століть. Основні аспекти формування мовної особистості в сучасній лінгводидактиці.	6	1	2	3	6	-	-	6
Усього годин за модуль 2	46	12	10	24	46	6		40
Усього годин	90	24	20	46	90	12	0	78

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Вступ. Питання еволюції української літературної мови в системі наукових поглядів кін. ХХ поч. ХХІ ст. Еволюція стилів української літературної мови та сфера лінгводидактики.	2	-
2	Основні джерела пізнання еволюції української літературної мови та її стилів. Походження української мови як основний компонент шкільної програми.	2	-
3	Стильова диференціація української мови в Україні Х–ХІV ст. Методика формування навчально-пізнавальної діяльності учнів на матеріалі мовних ресурсів найдавніших українських текстів та пам'яток старослов'янської мови української редакції.	2	-
4	Середньо-український період розвитку української літературної мови та її стилістичної системи. Мова як засіб національної ідентичності: методика формування національного світогляду в шкільній освіті.	2	-
5	Формування стилів української літературної мови, побудованої на народній основі (кінець ХVІІІ – 40-ві рр. ХІХ ст.). Мова як основний чинник національної творчості, культури і мистецтва: методика планування навчальних, інформаційних, дослідницьких та творчих проєктів у шкільній освіті.	2	-
6	Розвиток стилів нової української літературної мови (40-ві рр. ХІХ ст.).	2	-
7	Основні процеси літературного мовотворення в Західній Україні в другій половині ХІХ ст.	2	-
8	Українська літературна мова кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.: дискусії стосовно норм і правопису української мови.	2	-
9	Суспільні, культурно-історичні обставини функціонування української мови та її жанрово-стильовий розвиток у 20–30 рр. ХХ ст. Праці українських науковців та письменників у контексті боротьби за незалежність України. Мовотворчість письменників, просвітян і науковців як дидактичний матеріал на уроках розвитку зв'язного мовлення та для моделювання наскрізної лінії «Громадянська відповідальність». Функціонування української літературної мови в умовах тоталітарного режиму радянської влади. Поняття 'рідна мова',	2	-

	‘мовна свідомість’, ‘мовна особистість’, ‘мовна картина світу’ в шкільній освіті тоталітарного та посттоталітарного періоду.		
10	Соціальна, ареальна й стиліова характеристика національної мови незалежної України. Сучасний стан та основні тенденції розвитку стилів української літературної мови на межі XX і XXI століть. Основні аспекти формування мовної особистості в сучасній лінгводидактиці.	2	-
	Разом	20	-

6.4. Самостійна робота

Самостійна робота здобувачів передбачає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, вивчення окремих тем, питань, що не були розглянуті в курсі лекцій, конспектування наукової й навчальної літератури. Ефективність самостійної роботи здобувачів викладач виявляє під час тематичного опитування на практичних заняттях, перевірки конспектів тощо та відображає в загальній оцінці за тему і модуль.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Наукові праці про розвиток української мови та її стиліових різновидів (П. Житецький, І. Огієнко, Ю. Шевельов, В. Чапленко, Д. Чижевський, В. Німчук, Г. Півторак, В. Русанівський).	4	7
2	Назва ‘Русь’ та інші номени для позначення українців в історичному ракурсі. Спекулятивне використання термінів ‘Русь’, ‘руський’, ‘русин’.	4	7
3	Жанри, стиліові та мовні особливості церковно-релігійних творів Київської Русі («Остромирове Євангеліє» 1056 – 1057 рр., «Ізборники» Святослава 1073 і 1076 рр. та ін.).	4	7
4	Переклади українською (простою) мовою конфесійних творів середини XVI ст. (Пересопницьке Євангеліє 1556 – 1561 рр., Крехівський Апостол 1560 р. та ін.). Староукраїнська лексикографія в Україні (XVI – XVII ст.). Взаємодія української літературно-писемної мови із церковнослов’янською, польською, грецькою, латинською, німецькою, італійською в пам’ятках різних стилів. Характерні особливості літописного та науково-популярного стилю староукраїнської мови.	4	7
5	Варіантність граматичних норм української літературної мови в першій половині XIX ст.	4	7
6	Словники мови Т. Шевченка.	6	7
7	Роль греко-католицького духовенства в розвитку української літературної мови в Галичині.	4	7
8	Наукова спадщина першого президента Української держави М. Грушевського.	4	7
9	Портрети українських мовознавців кінця XIX – першої половини XX ст.: Агатангел Кримський, Іван Огієнко, Олена Курило, Євген Тимченко, Олекса Синявський.	4	7

10	Мова художнього стилю другої половини ХХ ст. (О. Гончар, Д. Павличко, В. Симоненко, В. Стус, І. Драч та ін.). Поетична мова Ліни Костенко.	4	7
11	Соціолінгвістична та еколінгвістична ситуація в сучасній Україні.	3	4
12	Мовний маркетинг як інструмент мовної політики. Престиж мови як основний параметр культури нації. Дослідницька робота учнів на основі опрацювання різних типів історичних джерел у контексті поглибленого вивчення історії мови та культури рідного краю.	3	4
	Разом	46	78

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: офісні додатки, сервіси «Moodle», «Google Meet», сайт електронного навчання УжНУ: <https://moodle.uzhnu.edu.ua/>.

Обладнання: персональний комп'ютер, мультимедійний проектор, інтерактивна дошка.

МОДУЛЬ I. Стильові різновиди староукраїнської літературної мови

Тема 1. Вступ. Питання еволюції української літературної мови в системі наукових поглядів кін. ХХ поч. ХХІ ст. Еволюція стилів української літературної мови та сфера лінгводидактики

1. Предмет та основні завдання дисципліни «Еволюція стилів української літературної мови». Тематичні розділи курсу. Зв'язок з іншими галузями мовознавства.

2. Терміни 'мовний стиль' в історичному ракурсі української та європейської культури. Форма і зміст у мові. Жанрово-стильова парадигма. Стильова диференціація літературної мови в минулому і тепер.

3. Термін 'українська літературна мова' в процесі історичного розвитку. Усний та писемний вияви літературної мови. Історія літературної мови як еволюція писемного узусу.

4. Суть варіантності літературних мов. Варіанти української літературної мови від найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. (наукова раціональність термінів *руська мова, давньоруська, давньоукраїнська, староукраїнська, слов'яноруська, проста, церковнослов'янська, східноукраїнський варіант і західноукраїнський варіант*).

5. Проблеми класифікації стильових різновидів української мови в різні періоди її розвитку.

5. 1. Стильові різновиди староукраїнської літературної мови.

5. 2. Стильові різновиди нової української літературної мови.

6. Наукові праці про розвиток української мови та її стильових різновидів (П. Житецький, І. Огієнко, Ю. Шевельов, В. Чапленко, Д. Чижевський, В. Німчук, Г. Півторак, В. Русанівський). Терміни 'стиль', 'стильовий різновид', 'дискурс' в методиці викладання української мови.

Ключові слова: *зміст і форма у мові, мовний вжиток, літературна мова, жанр, стиль, функціональний стиль, жанрово-стильова парадигма, індивідуальний функціональний стиль, стиль викладу, експресивні стилі, дискурс, стилістичний дискурс.*

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чи є повною традиційна класифікація функціональних стилів української мови?
2. Чи покриває класичне вчення про стилі абсолютно увесь мовний вжиток, який суттєво змінився з середини ХХ ст.?
3. До якого стилю прийнято зараховувати промови та звернення?
4. Ознаки якого стилю мають закони, ухвали?
5. Які ознаки має епістолярний стиль?
6. До якого стилю належить комунікація під час обрядів?
7. Які мовні одиниці є стилістично маркованими?

8. Чи можна вважати тотожними мовний вжиток людей та автоматичні, згенеровані комп'ютером тексти та звукові повідомлення?
9. Як поділяється лексика сучасної української літературної мови з погляду її стилістичного вживання? Як змінюється лексичний фонд кожного стилю?
10. До якого стилю можна зарахувати тексти з вірусної реклами або пости у твіттері?
11. Порівняйте стильові різновиди мови античної доби, традиційну класифікацію функціональних стилів та класифікацію стилістичних дискурсів.
12. Скільки стилів має сформуватись у мовній комунікації, щоб мова набула статусу літературної?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ:

❖ Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.

Єрмоленко С.Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. *Українська мова*, 2019, № 1. С. 3–17. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/3.pdf

Ніка О.І. Історія української літературної мови в системі нового знання. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Вип. 26. С. 57–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2013_26_9.

Німчук В.В. Кодифікувати «нові» літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*, 2013, №3. С. 3–26.

❖ Запропонуйте власну дефініцію термінів ‘стиль’, ‘стильовий різновид’, ‘дискурс’, ‘еволюція стилів української літературної мови’, ‘історія літературної мови’, спрямовану для уроків української мови. Продемонструйте еволюцію художнього стилю на прикладі творів, уведених до шкільної програми з української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

Бабич Н.Д. Історія української літературної мови: Практичний курс. Львів, 1993.

Баган О. «Русинська націологія» як антиукраїнський проєкт. URL: https://vgolos.com.ua/news/rusynska-natsiologiya-yak-antyukrayinskyj-proekt_865608.html#

Барчук В. Літературні мови в історії українського народу: до проблеми об'єкта курсу «Історія української літературної мови». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород, 2023. С. 13–20.

Белей Л.О. Русинська мова. *Українська мова. Енциклопедія* / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 565.

Белей Л.О. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 392 с.

Белей Лесь. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.

Вовченко Г. Неорусинство як інструмент сепаратизму: Белей Любомир. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 390 с. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 22 / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2017. С. 94–95.

- Галас Б.К. Утвердження нової української літературної мови на Закарпатті у висвітленні Франтішка Тихого. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. Матеріали науково-практичної конференції*. Ужгород: 1993. С.96–108.
- Гнатюк Л. Елементи історії української мови в загальноосвітніх навчальних закладах як чинник формування мовної свідомості учнів. *Українська освіта у світовому часопросторі: матеріали Третього Міжнародного конгресу (21–22 жовтня 2009 р., м. Київ)*. С. 92–93.
- Дудик П.С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 7–11, 17–19, 38–39.
- Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності. Київ: Довіра, 1999. 431с.
- Єрмоленко С.Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. *Українська мова*, 2019, № 1. С. 3–17. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/3.pdf
- Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1989. 284 с.
- Ніка О.І. Дискурс-аналіз та історична реконструкція. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2008. Вип. 16. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2008_16_5.
- Ніка О.І. Історія української літературної мови в системі нового знання. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2013. Вип. 26. С. 57–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2013_26_9.
- Німчук В.В. Кодифікувати «нові» літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. №3. 2013. С. 3–26.
- Матвіяс І. Варіанти української літературної мови. Київ: 1998. 162 с.
- Матвіяс І. Варіанти української літературної мови від найдавніших часів до кінця XVIII ст. *Культура слова*. Вип. 46–47. Київ: 1996. С. 3–22. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-1.pdf>
- Матвіяс І. Варіанти української літературної мови в кінці XVIII і в XIX ст. *Культура слова*. Київ: 1996. Вип. 48–49. С. 11–28.
- Мацько Л.І. З історичних джерел стилістики. *Стилістика української мови: збірник наукових праць*. Київ: 1990.
- Мацько Л.І., Сидоренко О.М., О.М. Мацько. Стилістика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
- Мойсієнко В. Новий посібник з історії української літературної мови (Ніка О.І. Історія української літературної мови). *Українська мова*, 2014, № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2014_1_19.
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 2,3). URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-2.html>
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 4). URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-4.html>
- Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
- Огієнко І. Український стилістичний словник. Львів, 1924.
- Прозор Н. Питання про варіанти української літературної мови в лінгвістичній концепції Івана Огієнка. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Українське і слов'янське мовознавство. Міжнар. конф. на честь 80-ряччя проф. Йосипа Дзензелівського*. Ужгород, 2001. С. 430 – 438.
- Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ: 1976. С.13–56.
- Русанівський В.М. *Естетика художнього слова*. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-1.pdf>
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2002. 424 с.
- Шевельов Ю. Літературна мова. *Енциклопедія українознавства*. II. Том 4. С.1361-1363. URL: <http://litopys.org.ua/index.html>

- Русанівський В.М. Староукраїнська літературна мова. *Українська мова. Енциклопедія* / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 641–644.
- Синявський О. Норми української літературної мови. Київ – Харків, 1931
- Статеева В.І. Історія української літературної мови. Частина перша. Ужгород: 2001. 74 с.
- Статеева В.І. Історія української літературної мови. Частина друга. Ужгород: 2001. 119 с.
- Статеева В.І. Українські письменники про проблеми літературної мови та мовознавства кінця XIX – початку XX ст. (На матеріалах спадщини М. Коцюбинського, Лесі Українки, Б. Грінченка та ін.). Ужгород, 1997. С. 55–70.
- Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: 1994. 480 с.
- Чучка П.П. Питання літературної і державної мови в Карпатській Україні. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. Матеріали науково-практичної конференції*. Ужгород: 1993. С. 30–37.
- Шевченко Л.І. Концептуалізація історії української літературної мови / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2003. Вип. 8. С. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2003_8_5.
- Шевченко Л. І. Українська мова – ad fontes. Стаття-рецензія на монографію: Григорій Півторак. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі "спільної колиски". Київ: Арістей, 2004. 179 с. / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2005. Вип. 11. С. 147–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_23.

Тема 2. Основні джерела пізнання еволюції української літературної мови та її стилів. Походження української мови як основний компонент шкільної програми

1. Джерела формування стилістичної системи української літературної мови. Види усного спілкування в дописемний період як передумова стилістичної диференціації мови (український фольклор, міфологія, правове спілкування, поява писемності, міжмовні контакти, християнство та конфесійний стиль, антична культура).
2. Походження української мови. Міфологізовані та маніпулятивні погляди на питання походження української мови. Деформоване висвітлення історії української мови та її літературної форми в період радянського тоталітаризму (концепція про «давньоруську мову» як прамову трьох братніх народів).
3. Історія народно-діалектного мовлення в працях В. Німчука, Г. Півторака, Ю. Шевельова
4. Назва 'Русь' та інші номени для позначення українців в історичному ракурсі. Спекулятивне використання термінів 'Русь', 'руський', 'русин'.
5. Походження назви Україна.
6. Проблема періодизації історії української літературної мови. Критерії періодизації історії української літературної мови в контексті розвитку її стилів.
7. Хронологія розвитку української літературної мови в працях Ю. Шевельова.

Ключові слова: джерела формування стилів, праслов'янська етномовна спільність, протодіалекти, глотогенез, субстрат, етнонім українці, лінгвономен українська мова, історична дискурсологія.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Коли вперше проблема походження української мови стала об'єктом наукового вивчення?
2. У чому різниця між походженням мови загалом і походженням конкретної мови?
3. Згадайте основні теорії походження людської мови?
4. Що таке диференціація та інтеграція мов?
5. У чому сутність праслов'янської мови? Які терміни використовують на її позначення.
6. Чим зумовлене і яким було діалектне членування праслов'янської мови?
7. Які піддіалекти виділилися з праслов'янської мови? Охарактеризуйте фонетичні відмінності між ними.
8. Назвіть основну проблему періодизації української мови.
9. Назвіть комплексні монографії, в яких об'єктивно висвітлено умови виникнення української мови.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ:

❖ **Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.**

Півторак Г.П. «Україна» — це не «окраїна». Півторак Г.П. Походження українців, росіян, булорусів та їхніх мов / Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. URL: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt12.htm>

Склярєнко В.Г. Походження назви Україна. *Мовознавство*. 2006. № 5. С.15–33.

Статєєва В. Назви на позначення території України, українців, української мови в європейських джерелах XIII–XVIII ст. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія. Соціальні комунікації* / редкол.: В.В. Барчан (відп. ред.), Ю.М. Бідзіля, Н.П. Бедзір та ін. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2013. Вип. 1(29). С. 263–272.

Ясь О.В. УКРАЇНА, НАЗВА [Електронний ресурс]. *Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 1* / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2018. 608 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=1>

❖ **Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок про екстралінгвальні чинники деформованого висвітлення історії української мови та культури.**

Белей Л.О. Дволикий гросмейстер українсько-російської шахівниці. Український тиждень, 7 грудня 2014. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/124587>

Белей Л.О. Міхаїл Погодін як «ізобретатель» «Русского міра». Український тиждень, 19 жовтня 2014. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/120980>

Белей Л.О. Як руйнували Карфаген «общерусского единства», фундамент «русского міра». Український тиждень, 22 березня 2015. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/132282>
<https://m.tyzhden.ua/publication/author/498>

Тараненко О.О. Явище історико-мовної міфотворчості в сучасному українському суспільстві. Мовознавство, 2011, № 6. С. 14 – 33.

❖ Для школярів та їхніх батьків укладіть анкетування на тему «Що я знаю про походження української мови?» (із 12-15 запитань). За результатами анкетування підготуйте висновок, як впливає обізнаність громадян про історію рідної мови на еволюцію їх національного світогляду.

❖ Науковці наголошують: чим більше в учителя-словесника знань з історії мови, тим краще він осмислює склад сучасної мови. Чи згодні Ви з цим твердженням? Аргументуйте відповідь.¹

ЛІТЕРАТУРА

Баденкова В. М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв: 2017. 148 с. С. 19–26.

Белей Л. Лекція «Походження української мови». *Тиса 1. Студія Експеримент та УжНУ*. Випуск 13 (04.04. 2015). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RVO5KLtZ238&t=16s>

Белей Л.О. Дволикий гросмейстер українсько-російської шахівниці. *Український тиждень*, 7 грудня 2014. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/124587>

Белей Л.О. Міхаїл Погодін як «ізобретатель» «Русского міра». *Український тиждень*, 19 жовтня 2014. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/120980>

Белей Л.О. Як руйнували Карфаген «общерусского единства», фундамент «русского міра». *Український тиждень*, 22 березня 2015. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/132282>
<https://m.tyzhden.ua/publication/author/498>

Булаховський Л.А. Питання походження української мови. *Л.А. Булаховський. Вибрані праці*: В 5 т. К., 1977. Т. 2. С. 9–216.

Горбач О. Генеза української мови та її становище серед інших слов'янських. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 206–225.

Горбач О. Засади періодизації історії української літературної мови та історичні етапи її розвитку. *Історія української мови. Зібрані статті*. Мюнхен, 1993. С. 31–52.

Дружинець Марія. Генеза української літературної мови та національні засади правопису в концепціях В. Німчука. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород: 2023. С. 168 – 173.

Єрмоленко С.Я. Лінгвісти про походження української мови. *Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)*. Київ: Довіра, 1999. С. 369–383.

¹ Баденкова В. М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв: 2017. С. 91.

- Історія української літературної мови. Хрестоматія / упор. С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко. Київ: Либідь, 1996. 288 с.
- Карпенко Ю. Коли і як виникла українська мова. *Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів*. Харків, 1996. С.75–81.
- Кримський А. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 16–37.
- *Мозер Міхаель. Істрія української мови. Київ: 2018. 27 с.
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 2,3). URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-2.html>
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 4). URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-4.html>
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: 2001. С. 10 – 13.
- Наконечний Є. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями. Львів, 1998, 162 с.
- Німчук В. Південні давньоруські говори – основа української мови. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 257–269.
- Німчук В.В. Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови. *Мовознавство*. 1997. № 6. С. 3–15; 1998, № 1. С. 3–13.
- Німчук В.В. Походження й розвиток мови української народності. *Українська народність: Нариси соціально-економічної і етнополітичної історії*. Київ: 1990. С. 190–234;
- Німчук В.В. Походження української мови. *Етнічна та етнокультурна історія України: У 3-х т. Т. 1, кн. 2. К.*, 2005. С. 351–468
- Німчук В.В. Хрестоматія з історії української мови Х–ХІІІ ст. Житомир: Полісся, 2015. 352 с.
- Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
- Півторак Г. Деякі методологічні проблеми дослідження історії української мови на сучасному етапі. *Український глотогенез: Матеріали Міжнародної наукової конференції / Відп. ред. В.М. Мойсієнко*. Житомир: Полісся, 2015. С. 5–19.
- Півторак Г. Коли ж виникла українська мова? *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 257–269.
- Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 152 с.
- Півторак Г. Українці, звідки ми і наша мова. Київ: 1993.
- Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусії. Київ: Критика, 2015. 456 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii/
- Скляренко В.Г. Походження назви Україна. *Мовознавство*. 2006. № 5. С. 15–33.
- Снайдер Тімоті*. Перетворення націй. Польща, Україна. Литва. Білорусь 1569—1999. С. 147. Київ: 2012. 464 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001042>
- Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. Українська церковнослов'янщина. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 48–119.
- Тараненко О.О. Мова Київської Русі вузол історико-лінгвістичних і політико-ідеологічних проблем. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 280 – 286.
- Тимченко Є. Слов'янська одність і становище української мови в слов'янській родині. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 38 – 47.

- Український глотогенез. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Житомир: 2015.
- Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова? З проблем східнослов'янської глотогонії. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 191–205.
- Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. Кн. 1. Мовознавство*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 382–411.
- Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри: Монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. 324 с.
- Юсип-Якимович Юлія, Тимко-Дітко Оксана. Мова Української держави: В.В. Німчук до проблеми періодизації розвитку української мови як напрямку дослідження її генези та історії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород: 2023. С. 500 – 507.

Тема 3. Сильова диференціація української мови в Україні X – XIV ст. Методика формування навчально-пізнавальної діяльності учнів на матеріалі мовних ресурсів найдавніших українських текстів та пам'яток старослов'янської мови української редакції

1. Мовна ситуація в Україні X – XIV ст.: дискусійні питання. Взаємодія старослов'янської та української мов у писемних пам'ятках. Фонетико-орфографічні та морфологічні ознаки української мови в старослов'янських пам'ятках.
2. Типологічна і жанрово-стилістична структура пам'яток староукраїнської мови княжої доби. Мовна специфіка перекладної та оригінальної літератури.
3. Основні тенденції розвитку української (руської) літературно-писемної мови і шляхи формування її лексичного складу в процесі взаємодії з іншими мовами (старослов'янською, грецькою тощо). Дохристиянська духовна культура в мові українського народу.
4. Особливості мови найдавніших написів (легенди на монетах, написи на Гніздовській корчазі, графіті на стінах Софійського собору тощо).
5. Жанри, стильові та мовні особливості церковно-релігійних творів Київської Русі (Остромирове Євангеліє (1056 – 1057 рр.), Ізборники Святослава 1073 і 1076 рр. та ін.).
6. Мова давньоукраїнських ораторських, паломницьких творів, історіографічна література (літописи). Повість минулих літ. Київський літопис.
7. Умови зародження та діалектна основа офіційно-ділового стилю української мови. Юридично-ділова література.
8. Орнаменталізм та його мовні засоби в «Слові о полку Ігоревім».

Ключові слова: *конфесійний стиль, літературно-писемна мова, писемна пам'ятка, монументальний стиль, орнаментальний стиль, диглосія, білінгвізм, ораторське мистецтво, агіографія, літопис, життє, паломницька література, слово, правда, писемна школа.*

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поясніть значення терміна ‘церковнослов’янська мова’?
2. Назвіть основні фонетичні та морфологічні ознаки старослов’янської мови.
3. Які ознаки має мати мова, щоб її можна було назвати літературною?
4. Як все ж таки визначити співвідношення між оригінальною старослов’янською літературою та старослов’янськими текстами, переписаними на Русі, літературу, написану старослов’янською мовою з домішками української, та тексти, написані українською мовою з домішками старослов’янської?
5. Назвіть жанри оригінальної літератури княжої доби.
6. Назвіть основні фонетичні та морфологічні ознаки української мови, які проглядаються пам’ятках XI – XIII ст. Котрі з цих ознак, успадковані українською мовою з праслов’янського періоду, а котрі є власне українськими?
7. Чому українці були змушені відмовитись від назв Русь, руський, русин?
8. Подайте визначення поняття ‘київське койне’.
9. Охарактеризуйте типи і стилі писемної мови в Україні періоду XI – сер. XIII ст.?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ Сформулюйте тезовий план до одної із запропонованих статей.

Німчук В.В. Літературні мови Київської Русі. URL: <http://izbornyk.org.ua/istkult/ikult02.htm>

Німчук В.В. Церковнослов’янська мова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. С. 814–816.

Півторак Г.П. Мовна ситуація в Київській Русі. *Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов’янських зі «спільної колиски»*. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. С. 97–109.

Тараненко О.О. Мова Київської Русі: вузол історико-лінгвістичних і політико-ідеологічних проблем. *Мовознавство*. 1993. № 2. С. 35–38.

❖ Для школярів та їхніх батьків укладіть анкетування на тему «Що я знаю про лінгвонім руська мова?» (із 12-15 запитань). За результатами анкетування підготуйте висновок про наслідки впливу деформованого висвітлення історії української мови на формування колоніальної ментальності та комплексу меншовартості українців.

❖ Підготуйте презентацію на одну із запропонованих тем:

1. В.В.Німчук і методика вивчення історії старослов’янської (церковнослов’янської) та української мови/
2. Зберігання і популяризація мовної спадщини українців або правила видання пам’яток, писаних українською мовою та церковнослов’янською української редакції.

3. Наукова спадщина В.В.Німчука в історії україністики.
4. Принципи систематизації наукових досліджень про старослов'янську мову у працях Л.О.Белея.
5. С.В. Висоцький – дослідник київських графіті.
6. Графіті як джерело історичних, культурних і мовознавчих студій.
7. Графіті Софії Київської.
8. Остромирове Євангеліє: історія виникнення і зберігання.
9. Підпис Анни Ярославівни.
10. Реймське Євангеліє – пам'ятка давньоукраїнського книжкового мистецтва
11. Мовні особливості Реймського Євангелія (на матеріалі статті В.М. Мойсієнка).
12. Написи на княжих монетах.
13. Мозаїчний напис у соборі Михайлівського Золотоверхого монастиря.
14. Збірник Святослава 1073 р.: жанр, стильові та мовні особливості.
15. Руська правда XI – XII ст.: історія виникнення, мова пам'ятки, значення для історії української мови.
16. «Слово о полку Ігоревім»: історія створення і мовно-стилістичні особливості.
17. Мовні особливості юридично-ділових текстів Русі-України (на матеріалі «Руської правди»).

ЛІТЕРАТУРА

- Білих О.П. Українська редакція церковнослов'янської мови кінця XVI–XVII ст.: проблеми інтерференції та морфологічного унормування. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький; Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2019. 488 с.
- Білоусенко П. В.В. Німчук – учений, наставник, організатор науки. *Волинь-Житомирщина*. Випуск 10. С. 5 – 15. URL: http://library.zu.edu.ua/vz/10/Vg_2003_10_3.pdf
- Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. Київ: 2007.
- Венжинович Н. Професор Василь Васильович Німчук. До 90-річчя від дня народження визначного українського вченого (1933 – 2017) *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород: 2023. С. 6 – 12.
- Висоцький С.О. Київська писемна школа X – XII ст. (До історії української писемності). Львів – Київ – Нью-Йорк: В-во М.П. Коця, 1998.
- Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства. Київ: 2004.
- Глущенко В.А., Півторак Г.П. Давньоруська мова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2007. С. 129–130.
- Грушевський М. Історія України-Руси: В 11-ти т., Т.1. Київ: Наукова думка, 1994.
- Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ: Наук. думка, 1989. С. 5–56.
- Костюк Богдана. Графіті Софії Київської свідчать про тисячолітню давність української мови. Але екскурсантам це не кажуть. *Радіо Свобода*, 30 березня, 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29847400.html>
- Куземська Г. Якою мовою молилася давня Україна: Правила української транслітерації церковнослов'янських текстів. Київ: КЖД «Софія», 2012. 112 с.

- Курс історії української літературної мови, за ред. І.К. Білодіда: У 2 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958 – 1962. Т. 1. С. 25–37.
- Лучик В.В. Вступ до слов'янської філології: [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Видавничий центр «Академія», 2008. 344 с.
- Матвіяс І. Варіанти української літературної мови. Київ, 1998. С. 7–15.
- Мельничук О.С. Про мову Київського літопису XII ст. *Мовознавство*. 1983. № 2. С. 39–50.
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 2,3) URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-2.html>
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 4) URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-4.html>
- Мойсієнко В.М. Кирилична частина Реймського Євангелія – важлива пам'ятка давньоруськоукраїнської книжної писемності. *Реймське Євангеліє. Видання факсимільного типу. Дослідження: у 2 т.* Київ: Горобець, 2019. С. 68 – 91.
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: 2001. С. 10 – 13.
- Мозер М. Прасхіднослов'янська мова чи східнослов'янська мовна спільність. *Мозер М. Причинки до історії української мови. Монографія.* Вінниця: Нова Книга, 2011. С. 3–18.
- Насенко Г. Українська редакція церковнослов'янської мови в парадигмі сучасної лінгвістики. URL: <https://journals.pan.pl/Content/125857/PDF/2022-04-SOR-05.pdf>
- Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ: 1992.
- Німчук В. В. Лексика давньоруської мови. *Історія української мови: Лексика і фразеологія.* Київ: 1983. С. 29–163;
- Німчук В.В. Київські глаголичні листки. Київ: Наукова думка, 1983. 141 с.
- Німчук В.В. Літературні мови Київської Русі. URL: <http://izbornyk.org.ua/istkult/ikult02.htm>
- *Німчук В.В. Кодифікувати «нові» літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. 2013. № 3. С. 3 – 26.
- Німчук В.В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України; Інститут української мови, 1995. 35 с.
- Німчук В. Лексика пам'яток XI–XIII ст. як свідчення народної основи давньоруської літературної мови. *Жанри і стилі в історії української літературної мови.* Київ: 1989. С. 5 – 56.
- Німчук В.В. Руська правда XI— XII ст. за списком 1282 року. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X—XIII ст.* Київ; Житомир: Полісся, 2015. С. 143.
- Німчук В.В. Початки літературних мов Київської Русі. *Мовознавство*. 1982. № 2. С. 17–25.
- Німчук В.В. Українська мова в християнських храмах. *Державність української мови і мовний досвід світу: матеріали Міжнародної конференції.* Київ: 2000. С. 315–350.
- Німчук В. Українська мова – священна мова. *Людина і світ*. 1992. № 11–12. С. 28–32.
- Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст. Київ; Житомир: Полісся, 2015. 352с.
- Німчук В. Церковнослов'янська мова. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. С. 814–816.
- Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. С. 84–94.
- Огієнко І. Старослов'янська мова в вищій школі: Чергові завдання вивчення старослов'янської мови. *Наша культура.* Львів, 1936.
- Півторак Г. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови: (Історико-фонетичний нарис). Київ: Наукова думка, 1988. 280 с.
- Півторак Г.П. Українці: звідки ми і наша мова. Київ: Наукова думка, 1993. С. 135–177.
- Півторак Г.П. Мовна ситуація в Київській Русі. *Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски».* Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. С. 97–109.
- Плющ П.П. Історія української літературної мови. Київ: Наук. думка, 1971. С. 95–134.

- Русанівський В. Давньоруська мова: міф чи реальність? *Історія української мови: Хрестоматія* / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко. Київ: Либідь, 1996. С. 251 – 256.
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2002. С. 10–43.
- Русанівський В.М. Староукраїнська і слов'яноруська мови на тлі розвитку інших слов'янських літературних мов. *Мовознавство*, 1997. № 1. С. 3–4.
- Сімович В. Нарис граматики староболгарської (староцерковнослов'янської) мови. Прага, 1926 (на правах рукопису). 385 с.
- Скаб М. Термінологічні проблеми церковнослов'янської мови. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. Вип. П(24) 2014. С. 243 – 248.
- Скляренко В.Г. До питання про «руські письмена» в житті Костянтина Філософа. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 3–14.
- Тараненко О.О. Мова Київської Русі: вузол історико-лінгвістичних і політико-ідеологічних проблем. *Мовознавство*. 1993. № 2. С. 35–38.
- Франко І. Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства... *Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти т.* Т. 40. Київ: Наукова думка, 1983.
- Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: 2002.
- Шевельов Ю. Літературна мова. *Енциклопедія українознавства*. II. Том 4. С. 1361–1363. URL: <http://litopys.org.ua/index.html>
- Шевельов Ю. Про так званий підпис королеви Франції Анни(1063). *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. Т.2. Харків: 1994. С.107–112.
- Шевельов Ю. Так нас навчали правильних проізнашеній. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. Кн. 1. Мовознавство*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 280–333.
- Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруска мова. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. Кн. 1. Мовознавство*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 382–411.

Тема 4. Середньоукраїнський період розвитку української літературної мови та її стилістичної системи. Мова як засіб національної ідентичності: методика формування національного світогляду в шкільній освіті.

4.1. Українська літературна мова післямонгольської доби (друга половина XIV – XVI ст.)

1. Статус української мови (руської) мови в Литовському князівстві та поза українськими землями в XIV–XVI ст.
2. Значення реформ старослов'янської мови в становленні літературно-писемної мови в Україні.
3. Галицько-Волинський літопис: характеристика структури та мови.
4. Живомовні риси в офіційно-діловому стилі української мови середньоукраїнського періоду. Мова українських грамот XIV – XV ст. Литовський статут.
5. Стилiстична характеристика лексики в пам'ятках релігійного стилю XIV – XV ст.
6. Київський Псалтир 1397р. – пам'ятка північного діалекту української мови.
7. Мова Четії-Мінеї 1489 року як якісно нове явище в релігійному письменстві.

8. Переклади українською (простою) мовою конфесійних творів середини XVI ст. (Пересопницьке Євангеліє 1556 – 1561 рр., Крехівський Апостол 1560 р. та ін.).

Ключові слова: книжна староукраїнська мова, статут, реконструкція староукраїнської літературної мови, грамота, літописний стиль, другий південнослов'янський вплив, ренесанс, реформація, учительні євангелія, проста мова.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте чинники жанрово–стилістичного збагачення літературної мови в XVI ст.
2. Яку роль виконувала ‘руська мова’ в Литовській державі?
3. Які фонетичні та морфологічні особливості спостерігаються у мові грамот 14-15ст.?
4. Як відображається II південнослов'янський вплив у мовній практиці України ?
5. З чим пов'язане підвищення авторитету церковнослов'янської мови у II половині XVI ст.? Як вона тоді називалася?
6. Подайте стильову характеристику та призначення учительних євангелій.
7. Назвіть конфесійні твори вперше перекладені книжною староукраїнською мовою. Яка їх доля?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ **Напишіть відгук на статтю.**

Мойсієнко В. Кого називали «людьми руськими» на Русі та на поструських геополітичних утвореннях? [Архівовано 19 квітня 2017 у Wayback Machine.]. *Мовознавство*. 2016. №4. С. 22–39.

❖ **Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.**

Ніка О.І. «Іншокультурність» перекладних текстів у староукраїнському мовному відображенні. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2006. Вип. 13. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2006_13_5.

Ніка О.І. Реконструкція староукраїнської літературної мови XIV – першої половини XVI ст. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2005. Вип. 11. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_4

❖ **Підготуйте презентацію про історію створення Пересопницького Євангелія.**

ЛІТЕРАТУРА

Бабич Н.Д. Історія української літературної мови: Практичний курс. Львів, 1993.

- Баденкова В. М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 148 с.
- Гнатенко Л.А. Пересопницьке Євангеліє. [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Peresopnytske_ievanheliie
- Голоух Л.В. Історія української літературної мови. Для студентів факультету філології та журналістики. Спеціальність 035 «Філологія». Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Світова література»: [навч. посібник]. Луцьк: Надстир'я, 2021. 140 с.
- Дубровіна Л.А., Гнатенко Л.А. Археографічний та кодикологічний опис Пересопницького Євангелія [Електрон. ресурс]
- Єдлінська У. Ділова мова XIV – XVст. в українському мовотворчому процесі. Другий міжнародний конгрес україністів. Мовознавство. Доповіді і повідомлення. Львів, 1993. С. 17–22.
- Жовтобрюх М. Староукраїнські грамоти як пам'ятки літературної мови. Мовознавство. 1976. № 4. С. 6–10.
- Запаско Я. Мистецькі рукописні пам'ятки України. Львів, 1997. 80 с.
- Історія церкви та релігійної думки в Україні. Київ: Либідь, 1994. Кн. 2. С. 53–55.
- Мойсієнко. Кого називали «людьми руськими» на Русі та на поструських геополітичних утвореннях? [Архівовано 19 квітня 2017 у Wayback Machine.]. Мовознавство. 2016. №4. С. 22–39.
- Ніка О.І. «Іншокультурність» перекладних текстів у староукраїнському мовному відображенні. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2006. Вип. 13. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2006_13_5.
- Ніка О.І. Реконструкція староукраїнської літературної мови XIV – першої половини XVI ст. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2005. Вип. 11. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_4
- Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV – XVIIст. Київ: 1985.
- Німчук В.В. Староукраїнська лексикографія у її зв'язках з російською та білоруською. Київ: 1980.
- Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
- Пересопницьке Євангеліє (1556 – 1562). Опис документа. Сайт НБУВ: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3839>
- Пересопницьке Євангеліє . 1556–1561. 482 арк. Цифрова копія рукопису. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21
- Пересопницьке Євангеліє 1556-1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик / НАН України, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Інститут української мови, Український мовно-інформаційний фонд; підгот. І.П. Чепіга за участю Л.А. Гнатенко; наук. ред. В.В. Німчук; ред. кол.: О.С. Онищенко, (голова), Л.А. Дубровіна (заступник голови), Г.В. Боряк, Н.М. Зубкова, В.В. Німчук, М.М. Пешак, Р. Процик, В.М. Русанівський, В.А. Широков. Київ: 2001. 703 с.
- Пересопницьке євангеліє. Електронна бібліотека «Україніка».
- Пересопницьке євангеліє. Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. Репринтне відтворення видання 1955-1984 років. Львів, 1996. Т. 6. С. 2014.
- Полтавщина: Енциклопедичний довідник. Київ: УЕ, 1992. С. 644.
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2002. С. 44–76.
- Русанівський В.М. Староукраїнська літературна мова. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 641 – 644.
- Чепіга І. Концепція літературної мови староукраїнських книжників XVI – першої половини XVII ст. Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ: 1989. С.79–93.

Чепіга І. Народнорозмовні елементи у мові українських ділових текстів XVI – першої половини XVII ст. *Мовознавство*. 1992. № 6. С. 3–11.

Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму. Тернопіль: 1994. 480 с.

Франко І. Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського. Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Київ: 1983. Т. 40. С. 222–223.

Шевельов Ю. Літературна мова. *Енциклопедія українознавства*. II. Том 4. С.1361–1363. URL: <http://litopys.org.ua/index.html>

Тема 4.2. Стильовий розвиток і нормування староукраїнської мови в другій половині XVI – XVII ст. (1569 – 1654 рр.)

1. Статус української (руської) мови в польську добу (Литовський Статут 1614 року, постанова Варшавського Сейму 1696 р.).

2. Освіта в Україні XVI – XVII ст. Перші європейські та українські навчальні заклади. Церковні братства як фундамент освіти. Розвиток української шкільної освіти.

3. Початки та розвиток друкарства на українських теренах, його роль у процесах формування літературно-писемної мови, розвиток нових жанрів (передмови-присвяти, післямови).

4. Закономірності формування української літературної мови другої половини XVI – першої половини XVII ст. на народній основі. Особливості цього процесу в пам'ятках «простої» і слов'янорусської мов.

5. Стильовий розвиток староукраїнської літературної мови другої половини XVI – XVII ст. Компоненти публіцистичного, релігійного, художнього та розмовно-побутового стилів у творах Івана Вишенського.

6. Розвиток наукового стилю. Перші граматики. Староукраїнська лексикографія в Україні (XVI – XVII ст.). Відбиття особливостей української літературно-писемної мови в «Словнику староукраїнської мови XIV – XV ст.».

Ключові слова: полемічна література, церковні братства, книговидання, першодруки, інкунабули, староукраїнська лексикографія, граматика.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому виявилася прогресивна роль князя К. Острозького в культурно-освітній справі в Україні?

2. Які із творів полемічної літератури написані книжною мовою з елементами живої розмовної мови?

3. Яку структуру та мовні особливості мають «Граматика словенська» Л. Зизанія (1596 р.) та «Граматика словенська» І. Ужевича (1643 р.)?

4. Яку структуру, лексичні, морфологічні та фонетичні риси має «Лексисъ» Л. Зизанія?

5. Яку структуру, реєстр, основні мовні особливості має «Лексиконъ славенороскій» П. Беринди (1627 р.)?

6. У чому полягає роль граматики М. Смотрицького в справі шкільної освіти, літературної творчості в Україні та інших країнах?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ Напишіть відгук на статтю.

Полюга Л. Абстрактні слова в українських історичних словниках. URL: https://library.zu.edu.ua/vz/10/Vg_2003_10_13.pdf

❖ Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.

Єдлінська У. Ділова мова XIV – XVст. в українському мовотворчому процесі. *Другий міжнародний конгрес українців. Мовознавство. Доповіді і повідомлення.* Львів, 1993. С. 17–22.

Ченіга І. Концепція літературної мови староукраїнських книжників XVI – першої половини XVII ст. *Жанри і стилі в історії української літературної мови.* Київ: 1989. С.79–93.

Ченіга І. Народнорозмовні елементи у мові українських ділових текстів XVI – першої половини XVII ст. *Мовознавство.* 1992. № 6. С. 3–11.

ЛІТЕРАТУРА

Бабич Н.Д. Історія української літературної мови: Практичний курс. Львів, 1993.

Баденкова В. М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 148 с.

Голоюх Л.В. Історія української літературної мови. *Для студентів факультету філології та журналістики. Спеціальність 035 «Філологія». Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Світова література»: [навч. посібник].* Луцьк: Надстир'я, 2021. 140 с.

Жовтобрюх М. Староукраїнські грамоти як пам'ятки літературної мови. *Мовознавство.* 1976. № 4. С. 6–10.

Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 520 с.

Історія українського правопису XVI–XX століття: Хрестоматія / Упор. В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва. Київ: 2004.

Історія української культури. У п'яти томах. Т.2. (Українська культура XIII – першої половини XVII століть). Київ: «Наукова думка», 2001. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>

Криса Б.С. Іван Вишенський та його опоненти. Полемічна проза. Поезія. Латиномовна і польськомовна творчість. Історія української культури. У п'яти томах. Т.2. (Українська культура XIII – першої половини XVII століть). Київ: «Наукова думка», 2001. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>

Курс історії української літературної мови / За ред. І. Білодіда: У 2 т. Київ: 1958. Т. 1.; Київ: 1961. Т. 2.

Масенко Л. До проблеми спадкоємності старої писемної традиції в новій українській літературній мові. *Мовознавство.* 1995. № 4–5.

Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 2,3) URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-2.html>

Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 4) URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-4.html>

Ніка О.І. Історія української літературної мови в системі нового знання. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* 2013. Вип. 26. С. 57–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2013_26_9.

- Ніка О.І. Дискурс-аналіз та історична реконструкція. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2008. Вип. 16. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2008_16_5.
- Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. Київ: 1985.
- Німчук В.В. Староукраїнська лексикографія у її зв'язках з російською та білоруською. Київ: 1980.
- Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
- Огієнко І. Історія українського друкарства / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошик. Либідь, 1994. 448 с. URL: <http://litopys.org.ua/ohdruk/ohd.htm>
- Русанівський В.М. *Естетика художнього слова*. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-1.pdf>
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2002. С. 44–76.
- Русанівський В.М. Староукраїнська літературна мова. *Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін.* Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 641–644.
- Чепіга І. Концепція літературної мови староукраїнських книжників XVI – першої половини XVII ст. *Жанри і стилі в історії української літературної мови*. Київ: 1989. С. 79 – 93.
- Чепіга І. Народнорозмовні елементи у мові українських ділових текстів XVI – першої половини XVII ст. *Мовознавство*. 1992. № 6. С. 3–11.
- Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: 1994. 480 с.

Тема 4.3. Староукраїнська літературна мова другої половини XVII – XVIII ст.

в ораторсько-полемічних, ділових та наукових текстах

1. Українська літературна мова початкового періоду формування її на народнорозмовній основі. Козацька доба (1648-1780). Суспільно-політичні умови в Україні XVII–XVIII ст. та їх вплив на функціонування і розвиток української літературної мови. Києво-Могилянська академія як найважливіший осередок давньої української літератури й літературної мови на Лівобережній Україні другої половини XVII ст. і першої половини XVIII ст.
2. Загальна характеристика мови писемних пам'яток різних стилів та жанрів другої половини XVII–XVIII ст. Домінування народнорозмовної основи на різних мовних рівнях у процесі формування літературної мови. Взаємодія української літературно-писемної мови із церковнослов'янською, польською, грецькою, латинською, німецькою, італійською в пам'ятках різних стилів.
3. Риторика і стилістика в Києво-Могилянській академії. Просвітницько-риторична діяльність Феофана Прокоповича, пов'язане з нею збагачення лексики давньої української літературної мови й прагнення до унормування граматики.
4. Офіційно-діловий стиль української літературно-писемної мови другої половини XVII – початку XVIII ст. (листування гетьманської й полкових канцелярій; листування канцелярії Запорозької Січі; акти полтавського й інших «городових урядів»; документи канцелярії Б. Хмельницького, ратушні книги).

5. Еволюція літописання. Козацькі літописи XVII – XVIII ст. – видатне явище в розвитку української літературної мови. Характерні особливості мови літописів Самовидця, Самійла Величка, Григорія Граб'янки.

6. Мовний аналіз гетьманських універсалів Івана Мазепи та мова Конституції Пилипа Орлика.

Ключові слова: мовне бароко, риторика, теологія, козацькі літописи, грамоти, ратушні книги, метрики, актова книга, хроніки, купчі, заповіти, гетьманські універсали, філософські трактати, панегірики, полемічні вірші.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Якою була система навчання у школах XVII–XVIII ст.?
2. Назвіть історичні умови формування української літературної мови на народнорозмовній основі, основні тенденції її розвитку?
3. Які мовні особливості мала церковно-ораторська проза? державно-дипломатичні документи? художня література (кінець XVII – початку XVIII ст.)?
4. Назвіть нові жанри та стилі в староукраїнській літературній мові другої половини XVI – XVII ст.?
5. Чи в усіх жанрах художньої літератури використовувалася українська народнорозмовна мова?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ **Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.**

Видайчук Т. Лінгвополітичні виміри поняття «мова» у староукраїнську добу. *Українська мова й література в сучасній школі (12)*. 2013. С. 29–34.

Видайчук Т. Мовні аспекти особистості автора (за житійно-повістевими і діловими пам'ятками кінця XVI – XVIII ст.). *Мовознавчі студії. Зб. наукових праць міжнародної наукової конференції «Мова як світ світів. Граматика і поетика української мови»*. 2007, II. С. 67–70.

❖ **Підготуйте презентацію на одну із запропонованих тем:**

1. Мовне бароко в староукраїнській літературі.
2. Книгодрукування в Європі.
3. Поява і поширення книгодрукування в Україні.
4. Мова творів Івана Вишенського.
5. Мова полемічних творів.
6. Братські школи в Україні та їх вплив на розвиток української літературної мови XVII – XVIII ст.
7. Острозька академія – перший університет Східної Європи.
8. Історія заснування Києво-Могилянської колегії.
9. Констянтин Острозький в історії української культури.
10. Просвітницька діяльність Петра Могили.

11. Староукраїнська лексикографія.
12. Мелетій Смотрицький та його вплив на розвиток граматичної думки і в Україні, і в Європі.
13. Мовні особливості конфесійного стилю в XVII – XVIII ст.
14. Мова козацьких літописів:
  - 14.1. Літопис Граб'янки.
  - 14.2. Літопис Самійла Величка.
  - 14.3. Літопис самовидця.
15. Петро Сагайдачний та його вплив на розвиток освіти.
16. Роль Іван Мазепа у формуванні освіти та культури в Україні.
17. Конституція Пилипа Орлика – одна з перших конституцій в Європі.
18. Еволюція законодавчого стилю: Руська правда, Литовський статут, Конституція Пилипа Орлика.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабич Н.Д. Історія української літературної мови: Практичний курс. Львів, 1993.
- Баденкова В. М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв: 2017. 148 с.
- Бідер Г. Українська мова в Габсбурзькій монархії. *Мовознавство*. 1997. № 1.
- Білодід І.К. Києво-Могилянська академія і розвиток східнослов'янських літературних мов у XVII – XVIII ст. Київ: 1973. 200 с.
- Виговський М. Києво-Могилянська академія в XVIII ст. *Київська старовина*. 1992. № 6. С. 13 – 17.
- Видайчук Т. Лінгвополітичні виміри поняття «мова» у староукраїнську добу. *Українська мова й література в сучасній школі (12)*. 2013. С. 29–34.
- Видайчук Т. Мовні аспекти особистості автора (за житійно-повістевими і діловими пам'ятками кінця XVI – XVIII ст.). *Мовознавчі студії. Зб. наукових праць міжнародної наукової конференції «Мова як світ світів. Граматика і поетика української мови»*. 2007, II. С. 67–70.
- Вовк О. Конституція Пилипа Орлика. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/ab_2022_04_07.php
- Герашенко О.М. Історія композиції та формуляра українських гетьманських універсалів: Дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Харківський держ. ун-т. Харків: 1996.
- Герашенко О.М. Історія композиції та формуляра українських гетьманських універсалів: Автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків: Б.в., 1996 . 20 с.
- Голоюх Л.В. Історія української літературної мови. *Для студентів факультету філології та журналістики. Спеціальність 035 «Філологія»*. Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Світова література»: [навч. посібник]. Луцьк: Надстир'я, 2021. 140 с.
- Житецький П.Г. Нарис історії української мови в XVII ст. *Житецький П.Г. Вибрані праці*. Київ: Наук. думка, 1987. С. 19 – 228.
- Зелінська О. Звернення в барокових проповідях. *Українська мова*. 2007. № 1. С. 65–74.
- Зелінська О. Стилістичні особливості проповіді Петра Могили «Хрест спасителя і кожної людини» [Текст]. *Українська історична та діалектична лексика : зб. наук. праць / редкол. В.М. Винницький*. Л., 2007. Вип. 5. С. 308–317.
- Ісаєвич Я.Д. «Приєднання чи возз'єднання...» М. Брайчевського – переломна подія українській історіографії. *Старожитності Русі – України*. Київ: 1994. С. 242 – 249.
- Історія українського правопису XVI – XX століття: Хрестоматія/ Упор. В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва. Київ: 2004.
- Києво-Могилянська академія ХУІІ–ХУІІІ ст. в іменах. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001. 736 с.

- Курс історії української літературної мови / За ред. І. Білодіда: У 2 т. Київ: 1958. Т. 1.; Т. 2. Київ: 1961.
- Масенко Л. До проблеми спадкоємності старої писемної традиції в новій українській літературній мові. *Мовознавство*. 1995. № 4–5.
- Мацько Л.І. З історичних джерел стилістики. *Стилістика української мови: збірник наукових праць*. Київ: 1990.
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 2,3). URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-2.html>
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 4). URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-4.html>
- Ніка О. І. Зміна модусу в українських казаннях кінця XVII ст. *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 48. С. 288 – 293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2018_48_44.
- Ніка О. Історична дискурсологія в сучасній проекції. *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. 2019. Вип. 812. С. 9–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_rsd_2019_812_4.
- Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. Київ: 1985.
- Німчук В.В. Староукраїнська лексикографія у її зв'язках з російською та білоруською. Київ: 1980.
- Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
- Пелюх Т.Г. Назви форм ліків та лікарських препаратів у лікарських порадиниках XVI–XVIII ст. *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 33–39.
- Плющ П.П. Історія української літературної мови. Київ: 1971.
- Русанівський В.М. *Естетика художнього слова*. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-1.pdf>
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2002. С. 77–128.
- Русанівський В.М. Староукраїнська літературна мова. *Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін.* Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 641–644.
- Фаріон І. Лінгвістичні наслідки Переяславської (з) ради. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 2–6.
- Хижняк З. І. З історії Києво–Могилянської академії XVII–XVIII ст. Київ: 2005. 64 с.
- Чапленко В. Історія нової української літературної мови (17ст. –1933). Нью-Йорк, 1970.
- Чепіга І. Концепція літературної мови староукраїнських книжників XVI – першої половини XVII ст. *Жанри і стилі в історії української літературної мови*. Київ: 1989. С. 79–93.
- Чепіга І. Народнорозмовні елементи у мові українських ділових текстів XVI – першої половини XVII ст. *Мовознавство*. 1992. № 6. С. 3–11.
- Чепіга І. П. Ораторське мистецтво на Україні в XVI – XVII ст. *УМЛШ*. 1989. № 10. С. 64–68.
- Чепіга І. Співвідношення літературно-писемного й народно-розмовного джерела в перших українських драматичних текстах (кінець XVI–XVII ст.). *Українська мова*. 2003. № 3. С. 23 – 27.
- Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: 1994. 480 с.

Тема 4.4. Занепад староукраїнської літературної мови. Народнорозмовне джерело як матеріал художньої творчості

1. Доба Руїни та її нищівні наслідки для українців. Територіальне і політичне роз'єднання українських земель у другій половині XVII ст. як передумова різних шляхів розвитку літературної мови у підросійській та півдавстрійській Україні. Неузгодженість між мовною практикою та мовною свідомістю – розвиток української літературної мови в умовах російсько-

української та українсько-польсько-німецької диглосії в Галичині (закарпатський «Урбар» 1771 – 1774 рр.; «Синопис» І. Гізеля, галицька «Книжиця для господарства» 1768 та ін.).

2. Агресивна росіянізаторська політика в церкві, освіті та книгодрукуванні на теренах Лівобережжя та Правобережжя. Графічно-алфавітна реформа Петра I, її наслідки для церковної та світської літератури. Збереження (в обмеженому вжитку) кириличної графіки в Галичині, на Буковині й Закарпатській Україні.

3. Науково-популярний стиль пізньої староукраїнської мови (лікарські, господарські поради, хронографи, космографії тощо).

4. Мовні особливості художньої літератури, публіцистики, епістолярію староукраїнської мови XVII – XVIII ст.

5. Мова ораторсько-проповідницьких творів XVII – XVIII ст. (Антонія Радивиловського, Іоанікія Галятовського, Почаївських видань другої полонини XVIII ст.).

6. Виробничо-професійна лексика в мові віршів Климентія Зиновієва сина. Мова віршів Івана Некрашевича.

7. Мовотворчість видатного українського філософа, просвітителя, письменника Григорія Сковороди.

8. Причини занепаду старої та формування нової української літературної мови. Відмінності між старою і новою літературними мовами.

Ключові слова: мовне бароко, філософія слова, мовна свідомість, мовна практика, староукраїнська орфографічна традиція, інтермедії, шкільні драми, пародії, сатира, мовне бароко, барокові проповіді, 'проста мова', 'слов'яноруська мова'.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому полягає стилістична строкатість української літературної мови XVIII ст.?
2. Охарактеризуйте мовні тенденції в Україні XVIII ст.
3. Назвіть заборони української мови у XVIII ст. Чим вони були зумовлені?
4. Які наслідки дала графічно-алфавітна реформа Петра I для староукраїнської мови в церковній сфері та світському житті?
5. Якими жанрами представлено науково-популярний стиль пізньої староукраїнської мови?
6. Опишіть еволюцію наукового стилю української літературної мови від XI до кінця XVIII ст.
7. Опишіть еволюцію конфесійного стилю в Україні від XI до кінця XVIII ст.
8. Назвіть причини занепаду старої української мови у кінці XVIII ст.
9. Назвіть основні відмінності між старою і новою українською літературною мовою.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ **Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.**

Ісаєвич Я.Д. «Приєднання чи возз'єднання...» М. Браїчевського – переломна подія українській історіографії. *Старожитності Русі – України*. Київ: 1994. С. 242 – 249.

Фаріон І. Лінгвістичні наслідки Переяславської (з) ради. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 2–6.

❖ **Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок.**

Гнатюк Л. Вираження понять «Бог» і «Біблія» в мовній картині світу Григорія Сковороди. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій*. Львів: 1998. С. 169 – 176.

Гнатюк Л. Староукраїнська орфографічна традиція і проблема озвучення текстів Г. Сковороди. *У силовому полі мови: пам'яті І.П. Чепігу*. Київ: КММ, 2011. С. 63–70.

Гнатюк Л. То якою ж мовою писав Григорій Сковорода? (Погляд крізь призму ста років української мовної свідомості). *Дивослово*. 2006. № 3. С. 47–51.

Гнатюк Л. Філософія слова Григорія Сковороди. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 63–70.

Шевельов Ю. Пролегомена до вивчення мови та стилю Г. Сковороди. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. [упоряд. Л. Масенко]*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. I. Мовознавство. С. 511–566.

Статєєва В. До питання про роль Г. Сковороди у відкритті першого університету у Східній Європі. Мандрівний університет України: Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня смерті Г.С.Сковороди. Ужгород: УжДУ, 1995. С. 59–63.

❖ **До дискусії на тему «Мова Григорія Сковороди: хаос чи система?» підготуйте цитати із творів Г. Сковороди про мову в житті людини.**

❖ **Відповідно до наукових розвідок про мовотворчість українського мислителя укладіть алгоритм збору інформації для творчої роботи на тему «Мова як засіб національної ідентичності» (До уроку української літератури в 9-му класі «Григорій Сковорода – один із найяскравіших представників доби бароко»).**

ЛІТЕРАТУРА

Бабич Н.Д. Історія української літературної мови: Практичний курс. Львів, 1993.

Баденкова В.М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 148 с.

Гнатюк Л. Барокові трансформації в мовній палітрі Г.С. Сковороди Гнатюк Лідія. *Вісник Київського університету. Історико-філологічні науки*. Київ: 1991. Вип. 4. С. 80–86.

- Гнатюк Л. Вираження понять «Бог» і «Біблія» в мовній картині світу Григорія Сковороди. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій*. Львів: 1998. С. 169 – 176.
- Гнатюк Л. Звукопис Григорія Сковороди як явище українського мовного бароко. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 3. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001.
- Гнатюк Л. Мова Григорія Сковороди: хаос чи система? *Культура слова*. Київ: 2004. Вип. 64. С. 3 – 9.
- Гнатюк Л.П. Мовна свідомість і мовна практика Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ: Б.в., 2011. 35 с.
- Гнатюк Л. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. 446 с.
- Гнатюк Л. Своєрідність мовної картини світу в «Саду божественних п'єсней» Г. Сковороди. *Вісник Київського університету. Серія Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Київ: 1997. С. 70–73.
- Гнатюк Л. Староукраїнська мовна свідомість і причини морфологічної варіативності у староукраїнській літературній мові кінця XVI–XVIII ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія «Філологія»*. 2003. № 6. С. 214–219.
- Гнатюк Л. Староукраїнська орфографічна традиція і проблема озвучення текстів Г. Сковороди. *У силовому полі мови: пам'яті І.П. Ченігу*. Київ: КММ, 2011. С. 63–70.
- Гнатюк Л. То якою ж мовою писав Григорій Сковорода? (Погляд крізь призму ста років української мовної свідомості). *Дивослово*. 2006. № 3. С. 47–51.
- Гнатюк Л. Філософія слова Григорія Сковороди. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 63–70.
- Голоюх Л.В. Історія української літературної мови. *Для студентів факультету філології та журналістики. Спеціальність 035 «Філологія»*. Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Світова література»: [навч. посібник]. Луцьк: Надстир'я, 2021. 140 с.
- Житецький П. Г. Нарис історії української мови в XVII ст. *Житецький П. Г. Вибрані праці*. Київ: Наук. думка, 1987. С. 19–228.
- Жовтобрюх М. Староукраїнські грамоти як пам'ятки літературної мови. *Мовознавство*. 1976. № 4. С. 6 – 10.
- Історія українського правопису XVI – XX століття: Хрестоматія / Упор. В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва. Київ: 2004.
- Кобилянський Б. Мова Григорія Сковороди. *Кобилянський Б. Лекції з історії української літературної мови*. Львів: 1965.
- Курс історії української літературної мови / За ред. І. Білодіда: У 2 т. Київ: 1958. Т. 1.; Т. 2. Київ: 1961.
- Масенко Л. До проблеми спадкоємності старої писемної традиції в новій українській літературній мові. *Мовознавство*. 1995. № 4–5.
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 2,3). <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-2.html>
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 4). <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-4.html>
- Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. Харків: 1985.
- Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. Київ: 1985.
- Німчук В.В. Староукраїнська лексикографія у її зв'язках з російською та білоруською. Київ: 1980.
- Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.

- Передрієнко В. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі. Київ: 1979.
- Плющ П.П. Історія української літературної мови. Київ: 1971.
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2002. С. 127–128.
- Чапленко В. Історія нової української літературної мови (17ст. – 1933). Нью-Йорк: 1970.
- Чепіга І. Концепція літературної мови староукраїнських книжників XVI – першої половини XVII ст. *Жанри і стилі в історії української літературної мови*. Київ: 1989. С.79–93.
- Чепіга І. Народнорозмовні елементи у мові українських ділових текстів XVI – першої половини XVII ст. *Мовознавство*. 1992. № 6. С.3–11.
- Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: 1994. 480 с.
- Шаркань В.В. Формування наукового стилю нової української літературної мови в середині XIX ст. Автореф. дис. канд. філол. н. за спеціальністю – 10.02.01. Чернівці: 2012. 21 с.
- Шевельов Ю. Літературна мова. [Енциклопедія українознавства](http://litopys.org.ua/index.html). II. Том 4. С.1361–1363.
- Шевельов Ю. Прологомена до вивчення мови та стилю Г. Сковороди. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. [упоряд. Л. Масенко]*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. I. Мовознавство. С. 511–566.

МОДУЛЬ II. Стильові різновиди нової української літературної мови

Тема 5. Формування стилів української літературної мови, побудованої на народній основі (кінець XVIII – 40-ві рр. XIX ст.). Мова як основний чинник національної творчості, культури і мистецтва: методика планування навчальних, інформаційних, дослідницьких та творчих проєктів у шкільній освіті

1. Доба національного відродження в Європі та Україні. Поширення української мови на південний схід: виникнення українських степових і кубанських говірок. Заселення росіянами великих міст, російщення їх (військові гарнізони, чиновництво, російські школи, російська православна церква). Заборона української мови з опорою на тлумачення її як «діалекту російської чи польської мови».

2. Історична роль південно-східного наріччя і зокрема середньонадніпрянських говорів у формуванні нової української літературної мови.

3. Народна основа мови творів І. Котляревського. Строкатість у мові творів І.Котляревського лексичних, фонетичних і граматичних явищ. Елементи давньої української літературної мови в „Енеїді”. Значення творчості І. Котляревського в історії стилів української літературної мови.

4. Боротьба в Галичині за літературну мову на народній основі. Діяльність представників «Руської трійці» як творців української літературної мови. «Русалка Дністровая» та її значення в розвитку літературної мови в Галичині. Правопис альманаху.

5. Еволюція стилів української літературної мови в першій половині XIX ст. Полеміка навколо питання про право на існування літератури, писаної

народною українською мовою. Обстоювання цього права М. Максимовичем, О. Павловським, Г. Квіткою-Основ'яненком та ін. Мовні засоби романтизму.

6. Перші спроби української публіцистичної прози: «Супліка до пана іздателя» Г. Квітки-Основ'яненка; «Супліка до Грицька Квітки» та «Писулька до того, котрий щобожого місяця Українського Гінця по всіх усядах розсилає» П. Гулака-Артемівського; «Так собі до земляків» Є. Гребінки; «Передмова» Т. Шевченка до «Гайдамаків» і його ж передмова до другого (нездійсненого) видання «Кобзаря» 1847р.; публіцистика «Русалки Дністрової» тощо.

7. Перші наукові студії з української мови нової доби. Варіантність граматичних норм української літературної мови в першій половині ХІХ ст. Полеміка навколо питання правописної нормалізації української літературної мови (М. Максимович, Г. Квітка-Основ'яненко). Правописні системи першої половини ХІХ ст. в Східній і Західній Україні. „Грамматика малороссийского наречия” О. Павловського (1818).

Ключові слова: стилеві різновиди староукраїнської літературної мови, стилеві різновиди нової української мови, котляревщина, фольклоризм, етнографічний натуралізм, історизм.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому полягає історична роль «Енеїди» І.П. Котляревського?
2. Охарактеризуйте лексичний склад поеми «Енеїда» І.П. Котляревського?
3. Діалектну лексику якого регіону використовує І.Котляревський у своїй мовотворчості?
4. Які стилістичні мовні засоби гумору та сатири використовуються у поемі „Енеїда” І.П.Котляревського?
5. Охарактеризуйте зміст поняття ‘котляревщина’.
6. Поясніть, як у мовотворчості І. Котляревського поєднано традиційні та новаторські способи у використанні мовних засобів.
7. Назвіть основні тенденції формування літературної мови в період від І. Котляревського до Т. Г. Шевченка.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ **Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.**

Масенко Л. До проблеми спадкоємності старої писемної традиції в новій українській літературній мові. Мовознавство. 1995. № 4–5. С. 39 – 45.

Наконечний М.Ф. Г. Квітка-Основ'яненко і розвиток національної літературної мови. Мовознавство. 1990. № 4. С. 63–70.

❖ **Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок.**

Грещук В. Мовна ситуація в Галичині кінця XVIII – початку XIX століття. *Василь Грещук. Студії з українського мовознавства: Вибрані праці* / Упор. Р. Бачкур. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. С. 429 – 442.

Дзензелівський Й. З історії української лексикографії першої половини XIX ст. *Мовознавство: доповіді і повідомлення Другого міжнародного конгресу українців*. Львів, 22–28 серпня 1993 р. / АН України. Львів: Б. в., 1993. С. 222–227.

Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово*. 2007. № 10. С. 38–44; 2007. № 11. С. 35–38.

❖ **Напишіть відгук на працю.**

Мозер М. Мовне відродження галицьких українців (1772 – 1848/49 рр.) у центральноевропейському контексті. *Мозер М. Причинки до історії української мови*. Монографія. Вінниця: Нова Книга, 2011. С. 303 – 332.

ЛІТЕРАТУРА

Бабич Н. Мовні засоби романтизму в поезії М. Шашкевича. *Шашкевчіана: збір. наук. праць/ ред. І. Ісаєвич*. Львів, 2000. Вип. 3–4. С. 611–612.

Бурлеск і початки нової української літературної мови. *Жанри і стилі...* Київ: Наук. думка, 1989. С. 131 – 138.

Ващенко В.С. Про трансформацію полтавських говорів у мовній практиці І. Котляревського. *Говори і ономастика Наддніпрянини*. Дніпропетровськ, 1972. С. 5–12.

Гнатюк Л. Староукраїнське джерело мови Тараса Шевченка / Слово Тараса Шевченка в історії літературної мови. *Культура слова*. № 80. 2014. С. 6–20.

Грещук В. Мовна ситуація в Галичині кінця XVIII – початку XIX століття. *Василь Грещук. Студії з українського мовознавства: Вибрані праці* / Упор. Р. Бачкур. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. С. 429 – 442.

Дзензелівський Й. З історії української лексикографії першої половини XIX ст. *Мовознавство: доповіді і повідомлення Другого міжнародного конгресу українців*. Львів, 22–28 серпня 1993 р. / АН України. Львів: Б. в., 1993. С. 222–227.

Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1989. С. 131 – 139.

Курс історії української літературної мови. У 2 томах. За ред. І.К. Білодіда. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. Т. 1. С. 139–194.

Мацюк Г.П. Теоретичні джерела рукописної граматики І. Могильницького. *Мовознавство*. 2000. № 4–5. С. 26–32.

Наконечний М.Ф. Г. Квітка-Основ'яненко і розвиток національної літературної мови. *Мовознавство*. 1990. № 4. С. 63–70.

Отієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. С. 128–139, 170–177.

Павленко Л.П. До джерел словесних скарбів. Луцьк: Вежа, 1997. С. 163–170.

Плющ П.П. Історія української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1971. С. 261–290.

Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2001. С. 146–170.

Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово*. 2007. № 10. С. 38–44; 2007. № 11. С. 35–38.

Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич – український мовотворець: лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму. Львів: Свічадо, 2007. 136 с.

Худаш М.Л. Із маловідомої мовознавчої спадщини Й.І. Лозинського. *Мовознавство*. 1989. № 4. С. 63–68.

Чапленко В. Історія нової української мови (XVII ст. – 1933 рр.). Нью-Йорк, 1970. 445 с.

Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2003. 160 с.

Шевельов Ю. Традиція і новаторство в лексиці і стилістиці І.П. Котляревського. Чернівці, 1998. 80 с.

Тема 6. Розвиток стилів нової української літературної мови (40-ві рр. XIX ст.)

1. Мовотворчість Т. Шевченка, його погляди на художнє слово. Народні й книжні джерела мови Т. Шевченка. Семантико-стилістичне використання церковнослов'янїзмів у мові Т. Шевченка.

2. Синтез різнорідних складників у єдиній мовностилістичній системі, яка становить основу сучасної української літературної мови. Роль Т. Шевченка у створенні лексичних, фонетичних і граматичних (морфологічних, синтаксичних) норм української літературної мови.

3. Мова поезії та драматургії Т. Шевченка. Багатство мовних засобів поезії Т. Шевченка, зумовлене ідейно-тематичними аспектами його творчості.

4. Творчість Т. Шевченка в контексті слов'янських культур. Епохальне значення Т. Шевченка для розвитку української літературної мови. Т. Шевченко – основоположник нової української літературної мови і нової української літератури. Словники мови Т. Шевченка.

5. Значення культурно-просвітницької діяльності П. Куліша в історії української літературної мови, його літературно-публіцистична та наукова діяльність.

6. Перекладацька праця П. Куліша в розбудові української літературної мови. Особливості епістолярного стилю П. Куліша.

***Ключові слова:** мовотворчість Тараса Шевченка, старослов'янїзми, церковнослов'янїзми, історична лексика, народнопоетичний та індивідуальнотворчий складники Шевченкової мови.*

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Завдяки яким рисам творчості саме Т. Шевченка вважають основоположником нової української літературної мови?

2. Які тематичні групи лексики відображені у мові творів Т. Шевченка?

3. З якою метою Т. Шевченко використовував старослов'янїзми?

4. Назвіть словники мови Т. Шевченка?

5. Охарактеризуйте значення поетичної творчості Тараса Шевченка для розвитку української мови і культури.

6. Хто з українських мовознавців вивчав питання української мови у діяльності Пантелеймона Куліша?

7. Які висновки про розвиток української мови та її стилів наприкінці XIX ст. можна зробити з епістолярію П.Куліша?

8. Хто з українських мовознавців вивчав світоглядно-мовну концепцію українських письменників кінця XIX – початку XX ст.?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.

Фаріон І. У фортеці Шевченкової мови. Дивослово. 2002. №5. С. 14–16.

Єрмоленко С. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Культура слова*. 2010. Вип. 72. С. 6–15. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/handle/123456789/12892>

Шаркань В.В. Питання про джерела та критерії унормування української наукової терміносистеми в публікаціях журналу “Основа” (СПб., 1861-1862). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Випуск 100. С. 489–494. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26535>

Шаркань В.В. Букварі Пантелеймона Куліша та Бориса Грінченка в зіставному плані: зміст і мова. *Творча спадщина Бориса Грінченка й українська національна ідея: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції до 145-ої річниці з дня народження Бориса Грінченка*. Луганськ, 2008. С. 146–153. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26523>

Шаркань В.В. "Грамаатка" П. Куліша - перший буквар українською мовою в Східній Україні: зіставна характеристика першого (1857) та другого (1861) видань. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2008. Випуск 382-384. Слов'янська філологія. С. 48–52. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26529>

❖ Напишіть відгук на одну із статей.

Єрмоленко С.Я. Мовотворчість Тараса Шевченка в слов'янській рецепції ХІХ–ХХІ ст. / С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко, Л.П. Гнатюк. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 100–112.

Шаркань В. Мова і правопис букваря Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії*. 2009. Вип. 12. С. 272–285. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Shs_2009_12_41.

❖ Підготуйте доповідь на одну із запропонованих тем:

1. Тарас Шевченко про рідну мову.
2. Буквар Тараса Шевченка та педагогічні ідеї митця.
3. Пантелеймон Куліш про мову Тараса Шевченка.
4. Іван Огієнко про мову Т. Шевченка.
5. Василь Чапленко про роль Т. Шевченка в історії української літературної мови.
6. Ю. Шевельов про значення мови Т. Шевченка.
7. Українські письменники про мову Т. Шевченка.
8. Мовотворчість Т. Шевченка в шкільній програмі з української мови.
9. Словники мови Т. Шевченка.
10. Мовотворчість Т. Шевченка в найновіших наукових студіях.

ЛІТЕРАТУРА

- Данилюк Н. Мовний образ Божої Матері в Євангелії та в поезії Тараса Шевченка. *Волинь філологічна: текст і контекст. Творчість Т. Шевченка: традиції і сучасність* : зб. наук. пр. / упоряд. О.В. Яблонська. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 18. С. 252–263.
- Єрмоленко С.Я. Мовотворчість Тараса Шевченка в слов'янській рецепції XIX–XXI ст. / С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко, Л.П. Гнатюк. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 100–112.
- Єрмоленко С. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Культура слова*. 2010. Вип. 72. С. 6–15. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/12892>
- Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова. Київ: Наук. думка, 1987. С. 143–161.
- Масенко Л.Т. Українсько-російські міжмовні стосунки в добу становлення нової української літератури. *Укр. мова і літ. в шк.* 1992. № 7 – 8. С. 51 – 56.
- Матвіяс І.Г. Діалектна основа мови поезії Тараса Шевченка. *Мовознавство*. 2002. № 1. С. 11–16.
- Матеріали про мову Т.Г. Шевченка в ж. «Укр. мова і літ в шк.» за 1961 р. № 1 – 2, 5.
- Мацько Л.І. „Злоначинаючих спина...”: старослов'янізми в поезії Т.Шевченка. *Культура слова*: зб. статей. Київ:1989. Вип. 37. С. 25–30.
- Мацько Л.І. Значення поетичної творчості Тараса Шевченка для розвитку української мови і культури. *Т.Г Шевченко і світова культура: матеріали конференції, 26–28 лютого 2004 р. м. Сімферополь*. Київ: Грамота, 2004, С. 19–36.
- Мацько Л.І. Мова Тараса Шевченка. *Освіта*. 1989. 5 березня.
- Мацько Л.І. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Дивослово*. 2000. № 8(522). С.21–25.
- Мацько Л.І. Питання української мови у діяльності Пантелеймона Куліша (До 180–річчя від дня народження П. Куліша). *Наука і сучасність*: зб. наук. праць / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ: НПУ, 1999. Вип.2, ч. II. С. 157–169.
- Мацько Л.І. Старослов'янізми в творчості Т.Г. Шевченка. *Тарас Шевченко: зб. наук. праць*. Київ: КДУ ім. Т.Г. Шевченка, 1990. С. 37–42.
- Мацько Л.І. Тарас Шевченко як знакова постать у контексті українсько-австрійських літературознавчих і лінгвістичних контактів. *Австрія й Україна у контексті європейської інтеграції й співробітництва. Osterreich und die Ukraine im Kontext der europäischen Verständigung und Kooperation: матеріали міжнародної наук.-практ. конференції* / Відп. ред.: В. Андрущенко, М. Мозер. Відень–Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. С. 46–62.
- Мацько Л.І. «...уся сила і вся краса нашої мови тільки йому одному відкрилися». *Мовознавство*. 1989. № 2. С.18–24.
- Мовотворчість Тараса Шевченка: рекомендац. бібліогр. покажч. до 205-річниці від дня народж. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека; уклад. Л. Дейнека. - Електрон. текст. дані. Луцьк, 2019. 165 назв. Рекомендовано бібліографічні матеріали, наявні у фондах бібліотеки СНУ ім. Лесі Українки, про особливості художнього мовлення Т. Г. Шевченка.
- Міхаель Мозер. Тарас Шевченко і сучасна українська мова: спроба гідної оцінки / Переклав з німецької Володимир Кам'янець. Українознавча наукова бібліотека НТШ. Ч.32. Львів, 2012 (Серія “Історія мови”). 328 с.
- «Ну що б, здавалося, слова...» Територія мови Тараса Шевченка: монографія / [С.Я. Єрмоленко, Г.М. Вокальчук, А.Ю. Ганжа, Л.П. Гнатюк, Г.М. Сюта]; за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2016. 348 с.
- Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. С. 140–148.
- Райська Л.Г., Янко Н.О. І.П. Котляревський і Т.Г. Шевченко в історії української літературної мови. Вісник Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2014. Вип. 117. С. 358-362. erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/374
- Русанівський В.М. У слові – вічність: (Мова творів Т.Г. Шевченка). Київ: Наукова думка, 2002. 240 с.

- Русанівський В.М. Історична лексика в поезії Т.Г. Шевченка. *Мовознавство*. 1991. № 4. С. 18–21.
- Русанівський В.М. Народнопоетичний та індивідуально-творчий складники Шевченкової мови. *Укр. мова і літ в шк.* 1992. № 3–4. С. 36–40.
- Русанівський В.М. Світогляд і мова (до 175-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка). *Мовознавство*. 1989. № 4.
- Тимошенко П.Д. Студії над мовою Тараса Шевченка. Київ: КММ. 2013. 224 с.
- Шевченко Л.І. Ремінісценції лінгвіста до теорії ідентифікації: епістолярій Пантелеймона Куліша. Стаття 1. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: зб. наукових праць*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2019. Вип. 38. С. 24–38.
- Фаріон І. У фортеці Шевченкової мови. *Дивослово*. 2002. №5. С. 14–16.

Тема 7. Основні процеси літературного мовотворення в Західній Україні в другій половині XIX ст.

1. Суспільний статус української мови в Галичині. Народовництво та москвофільство в середовищі галицької інтелігенції та концепції вироблення літературної мови. Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка.
2. Мова галицької преси. Літературно-науковий і громадсько-культурний часопис-двотижневик «Зоря». Перший всеукраїнський літературно-науковий і громадсько-політичний часопис М. Грушевського «Літературно-науковий вісник».
3. Основні граматичні праці, видані в Галичині.
4. Мовознавчі праці Є. Желехівського, С. Смаль-Стоцького, В.Сімовича.
5. Мовні дискусії в Галичині. Спроба азбучного перевороту в 1859 році.
6. Становлення лінгвістичної термінології в Галичині. Запозичення та їх адаптація на україномовному ґрунті. Збагачення лексичного і стильового фондів української літературної мови під впливом позамовних чинників – розвиток суспільних відносин, політичної думки, наукові та технічні досягнення, нові ідейно-естетичні течії у мистецтві та літературі.
7. Мова творів галицьких письменників (Іван Франко, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Богдан Лепкий).
8. Роль греко-католицького духовенства в розвитку української літературної мови в Галичині.

Ключові слова: західноукраїнський варіант літературної мови, мовні дискусії в Галичині, каменярі літературної мови, газетно-публіцистична мова, наукова термінологія, науково-технічна термінологія, нормалізація, кодифікація.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Назвіть основні граматичні праці, видані в Галичині.
2. Опишіть мовну та культурно-освітню ситуацію в Галичині в першій половині XIX ст.
3. Що стало причиною мовних дискусій в Західній Україні в першій половині XIX ст.?

4. Поясніть значення поняття 'азбучна війна в Галичині'. Чому вона виникла?
5. Охарактеризуйте мовотворчу діяльність «Руської трійці».
6. Опишіть еволюцію наукового стилю в Галичині ХІХ ст.
7. Якою є основа мови літературних творів галицьких письменників?
8. Опишіть вплив духовенства на розвиток літературної мови та її стилів в Галичині.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.

Лесюк М. Мовні дискусії в Галичині. *Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія.* Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С. 266–493.

Муромцева О.Г. Роль прози Юрія Федьковича в становленні української літературної мови на Буковині (60–70 рр. ХІХ ст.). *Лінгвістичні дослідження.* Х., 2004. Вип. 14. С. 145–149.

Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово.* 2007. № 10. С. 38–44; 2007. № 11. С. 35–38.

❖ Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок.

Добосевич У. «Треба би якоїсь сонячної чи ангельської мови...»: теорія і практика рідного слова Андрея Шептицького. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* 2016. Вип. 63. С. 84–94.

Мозер М. «Язичіє» – псевдотермін в українському мовознавстві. *Мозер М. Причинки до історії української мови / За заг. ред. С. Вакуленка.* Вінниця: Нова книга, 2011. С. 641–666.

❖ Підготуйте короткий виступ на тему «Роль греко-католицького духовенства в розвитку української літературної мови в Галичині».

ЛІТЕРАТУРА

Демський М.Т. Желехівський Євген Ієронімович. *Українська мова: енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститут української мови;* редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Дзензелівський Й.О. Сімович Василь Іванович. *Українська мова: енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови;* ред. В.М. Русанівський [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія, 2000.

Добосевич У. «Треба би якоїсь сонячної чи ангельської мови...»: теорія і практика рідного слова Андрея Шептицького. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* 2016. Вип. 63. С. 84–94.

Желехівський Євген. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. Володимир Кубійович.* Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1995. Т. 2. С. 667.

Лесюк М. Степан Смаль-Стоцький і його мовознавчі праці. *Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія.* Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С. 224–236.

- Лесюк М. Граматика Василя Сімовича. *Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С. 236 – 259.
- Лесюк М. Мовні дискусії в Галичині. *Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С. 266–493.
- Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. 732 с.
- Мозер М. «Язичіє» – псевдотермін в українському мовознавстві. *Мозер М. Причинки до історії української мови / За заг. ред. С. Вакуленка*. Вінниця: Нова книга, 2011. С. 641–666.
- Мозер М. Причинки до історії української мови / За заг. ред. С. Вакуленка. Вінниця: Нова книга, 2011. 848 с.
- Муромцева О.Г. Роль прози Юрія Федьковича в становленні української літературної мови на Буковині (60–70 рр. ХІХ ст.). *Лінгвістичні дослідження*. Х., 2004. Вип. 14. С. 145–149.
- Сімович Василь. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. Володимир Кубійович*. Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1995.
- Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово*. 2007. № 10. С. 38–44; 2007. № 11. –С. 35–38.
- Фаріон І. Франкова візія суспільного статусу руської мови в Галичині (Друга половина ХVІІІ – початок ХХ ст.). *Дивослово*. 2007. № 3. С. 23–27.
- Ткач Л. Західноукраїнський варіант літературної мови кінця ХІХ – початку ХХ століття і проблема мовної спадкоємності в сучасній Україні. *Матеріали V конгр. Міжнар. асоц. українців*. Мовознавство: зб. наук. статей. Чернівці: Рута, 2003. С. 22–37.
- Худаш М.Л. Є.І. Желехівський. *Мовознавство*, 1970. № 1.
- Шаркань В.В. Формування наукового стилю нової української літературної мови в середині ХІХ ст. Автореф. дис. канд. філол. н. за спеціальністю – 10.02.01. Чернівці: 2012. 21 с.

Тема 8. Українська літературна мова кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.:

дискусії стосовно норм і правопису української мови

1. Становлення норм українського правопису на Лівобережжі (Київський правопис, правопис П. Куліша, правописна система М. Драгоманова, Б. Грінченка) та офіційне затвердження норм фонетичного правопису у 1893 році.
2. Участь Б. Грінченка, І. Франка, І. Верхратського, І. Кокорудза, М. Школиченка, А. Кримського у дискусії 1891 – 1892 рр. навколо проблем літературного мовотворення. Значення дискусії у виробленні основних засад формування єдиної української літературної мови.
3. Мовознавчі студії І. Франка.
4. Словники ХІХ ст. та їх роль в історії української літературної мови. Словник української мови за редакцією Б. Грінченка як лексикографічна пам'ятка, історичний документ живої народної мови.
5. Наукова спадщина першого президента Української держави М. Грушевського.
6. Роль української інтелігенції в розбудові літературної мови (Леся Українка, М. Коцюбинський). Інтелектуалізація як одна із основних тенденцій еволюції художнього стилю.

Ключові слова: мовна норма, правописна система, мовна дискусія, правопис, фонетичний правопис, етимологічний правопис, мовний досвід.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які правописні системи функціонували в ХІХ – початку ХХ ст.?
2. Які були створені граматики на східноукраїнській та західноукраїнській мовній основі?
3. Хто з визначних українських мовознавців продовжував у ХІХст. підтримувати етимологічний правопис?
4. Охарактеризуйте правописні нововведення редакторів «Русалки Дністрової».
5. Якого правопису дотримувався П. Куліш?
6. Назвіть етапи створення єдиного українського правопису.
7. У чому полягає специфіка лексикографічних праць ХІХ – на початку ХХ ст.?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ Напишіть відгук на статтю.

Грещук В. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови. *Вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Чис. 2. Івано-Франківськ: [б. в.], 2007. С. 29–37. URL: <https://lib.if.ua/franko/1311683953.html>

❖ Підготуйте короткий виступ на тему «Еволюція української лексикографії».

❖ Зробіть повний лінгвостилістичний аналіз одного із творів художньої літератури 20-30 років ХХ ст.

Схема повного лінгвостилістичного аналізу художнього тексту²

1. Виразне читання тексту. Стиль.
2. Автор як мовна особистість.
3. Визначення жанрово-стильової приналежності та експресивно-емоційного колориту тексту.
4. Тема (підтема), основна думка твору.
5. Функціональний тип мовлення. Ритмолад тексту.
6. Монолог, діалог, полілог. Інтертекстуальність.
7. Образ автора. Мовні засоби творення образу автора.
8. Образна система тексту. Домінанти і ключові слова.
9. Засоби зв'язку речень у тексті (послідовний, паралельний, радіальний).
10. Аналіз мовних засобів (фонетико-орфоепічних, графічних, лексичних, морфемно-словотвірних, морфологічних, синтаксичних), що мають ідейно-естетичне навантаження, є основою тропів і стилістичних фігур.

² Відповідно до підручника: Мацько Л.І., Сидоренко О.М., О.М. Мацько. *Стилістика української мови: підручник*. Київ: Вища школа, 2003. С. 430.

11. Роль мовних одиниць у передачі головної думки, творенні образної системи.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабій І. Леся Українка та її роль у мовній дискусії кінця XIX – початку XX ст. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/9948/1/2021_Babii_ILesia_Ukrainka_ta_yii_rol_118-123.pdf
- Березянська В. Іван Франко і проблема становлення української наукової мови. *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. 2013. Вип. 32. С. 4–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2013_32_3.
- Гірняк С. Про мовну ситуацію та становлення мовних норм у дискусії наддніпрянської та галицької інтелігенції початку XX ст. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. С. 72–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_12.
- Гнатюк І. Мова і стиль науково-популярних праць Лесі Українки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 18–24.
- Гнатюк І. Мова і стиль науково-популярних праць Лесі Українки. *Урок української: Науково-публіцистичний журнал-дайджест*. 05/2007. № 5. С. 34–37
- Грещук В. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови. *Вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Чис. 2. Івано-Франківськ: [б. в.], 2007. С. 29–37. URL: <https://lib.if.ua/franko/1311683953.html>
- Гримашевич Г. Літературна мова та діалект у науковій і творчій спадщині Івана Франка. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/35512/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20Microsoft%20Word.pdf>
- Гузар О. В. До проблеми мовознавчої концепції М. Драгоманова. *Укр. мова і літ в шк.* 1991. № 11. С. 52.
- Гузар О. Розвиток української мови в національно-культурній програмі журналу «Основа». *Мовознавство: доп. та повідомл. на IV Міжнар. конгр. українців*. Київ: Пульсари, 2002. С. 237–241.
- Добосевич У. «Треба би якоїсь сонячної чи ангельської мови...»: теорія і практика рідного слова Андрея Шептицького. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2016. Вип. 63. С. 84–94.
- Жовтобрюх М. А. Українська грамати́ка І. Нечуя-Левицького. *Мовознавство*. 1989. № 1. С. 33–38.
- Зарінова М. Мовна дискусія кінця 19 – початку 20 століть і формування літературного стандарту. *Культура слова*. 2016. Вип. 84. С. 179–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2016_84_22.
- Захарчин В. В. Українська мовознавча термінологія кінця XIX – початку XX століття [Текст]: дис...канд. філол. наук: 10.02.01; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ: 1995. 185 с.
- Злотник О.О. Літературна мова та літературна норма в інтерпретації Івана Франка. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: зб. наукових праць*. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2019. Вип. 38. С. 39 – 51.
- Матвіяс І. Взаємодія між східноукраїнським і західноукраїнським варіантами літературної мови в кінці XIX і в XX ст. *Культура слова*. Київ: 1997. Вип. 50. С. 14–21.
- Матвіяс І. Творчість Івана Франка на тлі історії української літературної мови. *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 18–24.
- Матвіяс І. Роль говорів у мовотворчості Бориса Грінченка. *Українська мова*. 2009. №3. С. 10–16.
- Масенко Л. У вавилонському полоні: Теми національної та соціальної неволі у драматургії Лесі Українки. Київ: Соняшник, 2002. 152 с.
- Мацюк Г.П., Панько Т.І. Питання української мови в системі поглядів М. Грушевського. *Мовознавство*. 1991. № 6. С. 3 – 11.

- Мацько Л.І. До питання про українську наукову мову Михайла Драгоманова. *Другі міжнародні Драгоманівські читання: матеріали до 165-річчя з дня народження Михайла Драгоманова*. Київ: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. С. 113–120.
- Мацько Л.І. Душа її і слово не дається під ярмо (про мовотворчість Лесі Українки). *Наука і сучасність: зб. наук. праць*. Київ: НПУ, 2002. Т.30: Педагогіка. Філологія. С. 136–145.
- Мацько Л.І. Лінгвістична спадщина М. Драгоманова. *Дивослово*. 2003. №.11. С. 22–27.
- Мацько Л.І. Мовотворчість Лесі Українки. *Дивослово*. 2002. № 3(541). С.14–16.
- Мовний світ Івана Франка (статті, роздуми, матеріали) [Текст]: до 150-річчя від народж. Івана Франка: монографія. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 371 с.
- Мороз Т.В. Лексика перекладів книг Святого Письма у контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття [Текст]: дис... канд. філол. наук: 10.02.01; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2007.
- Мороз Т.В. Лексика перекладів книг Святого Письма у контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття: Автореф. дис. канд. наук: 10.02.01 – українська мова; Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Івано-Франківськ, 2007. 25 с.
- Мороз Т.В. Спільні риси українського перекладу Біблії 1903 року та мови творів Івана Франка: лексика високого стилю. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2012. Вип. 12. С. 95–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2012_12_14.
- Мороз Т., Ткач Л. Актуальність мовного досвіду П. Куліша та І. Пулюя у творенні лексики високого стилю української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського: Збірник наукових праць. Серія: Філологія*. Вип. 6. Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту, 2003. С. 122–133.
- Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій пол. XIX – на поч. XX ст. Харків: Вища школа, 1985. 152 с.
- Муромцева О.Г. І. Нечуй-Левицький в історії української літературної мови. *Вісник Харківського університету: Творчий доробок Юрія Шевельова і сучасні гуманітарні науки*. Харків: 1999. № 426. С. 106–111.
- Сербенська О.А. Мовний світ Івана Франка (статті, роздуми, матеріали): до 150-річчя від народж. Івана Франка: монографія. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 371 с.
- Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). Частина 1 (А – М) / уклад.: Н.О. Данилюк, Н.В. Іовхімчук, Н.П. Дарчук, Н.Г. Чейлитко, В.М. Сорокін; упоряд. Н.О. Данилюк. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 236 с.
- Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). Частина 2 (Н – Я) / уклад.: Н.О. Данилюк, Н.В. Іовхімчук, Н.П. Дарчук, Н.Г. Чейлитко, В.М. Сорокін; упоряд. Н.О. Данилюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 120 с.
- Статєєва В. Українські письменники про проблеми літературної мови та мовознавства кінця XIX – початку XX ст. Ужгород: Патент, 1997. 408 с.
- Струганець Л. Олена Пчілка як мовна особистість. *Дивослово*. 1995. №2. С. 33–42.
- Тараненко О.О. Б. Грінченко і «Словарь української мови». *УМЛШ*. 1988. № 12. С. 50 – 54.
- Франко І.Я. Азбучна війна в Галичині 1859 р. *Франко І. Я. Зібр. творів: У 50-ти томах*. Київ: 1982. Т. 47. С. 614.
- Ціхоцький І. Генеза мовної свідомості Івана Франка (до проблеми становлення раннього ідіолекту). *Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол.* 2010. Вип. 51. С. 91–97.
- Ціхоцький І. Діалектологічна компетенція Івана Франка (теоретична рецепція і наукова інтерпретація). *Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол.* 2009. Вип. 46. Ч. II. С. 207–217.
- Ціхоцький І. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації): Монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 282 с.
- Ціхоцький І. Мовна характеристика персонажів у прозі Івана Франка: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 20 с.

Ціхоцький І. Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексикографічні виміри роману «Перехресні стежки»): Монографія / Ф.С. Бацевич (наук. ред), С.Н. Бук, Л.М. Процак, А.А. Ровенчак, Л.Ю. Сваричевська, І.Л. Ціхоцький. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 376 с.

Шаркань В.В. Формування наукового стилю нової української літературної мови в середині ХІХ ст. Автореф. дис. канд. філол. н. за спеціальністю – 10.02.01. Чернівці: 2012. 21 с.

Тема 9. Суспільні, культурно-історичні обставини функціонування української мови та її жанрово-стильовий розвиток у 20-30 рр. ХХ ст. Праці українських науковців та письменників у контексті боротьби за незалежність України. Мовотворчість письменників, просвітян і науковців як дидактичний матеріал на уроках розвитку зв'язного мовлення та для моделювання наскрізної лінії «Громадянська відповідальність».

1. Стан і статус української мови в першій половині ХХ ст. Суспільно-політичні умови розвитку української мови на межі ХІХ і ХХ століть. Зміст поняття 'українізація'. Мовна ситуація в 20 – 30 роки ХХ ст. в Галичині та на Закарпатті.

2. Становлення наукового стилю. Від стихійного нагромадження термінологічної лексики до формування національних галузевих терміносистем. Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка та Інституту української наукової мови.

3. Період «золотого десятиліття» у формуванні української термінології. Розбудова української лексикографії.

4. Перша наукова система українського правопису. Академічний правопис 1920 – 1921 років, 1928 року.

5. Граматичне опрацювання української літературної мови в першій половині ХХ ст.

6. Портрети українських мовознавців кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.: Агатангел Кримський, Іван Огієнко, Олена Курило, Євген Тимченко, Олекса Синявський.

7. Розвиток історіографії та публіцистики: Євген Чикаленко, Дмитро Дорошенко, Аркадій Животко.

8. Естетика слова і жанрове різноманіття в українській художній літературі 20–30 рр. ХХ ст.

Ключові слова: *українізація, академічний правопис, історіографія, публіцистика, лексикографія, терміносистема, суспільно-політична термінологія, військова термінологія, галицький мовний вплив.*

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте зміст поняття 'українізація'. Коли вона тривала? Яка була справжня мета процесу?
2. Назвіть праці, в яких об'єктивно висвітлено мотиви і наслідки 'укрїнізації'.
3. Назвіть основні етапи становлення української термінології.

4. Охарактеризуйте мовну основу термінологічних словників 20–30 рр. ХХ ст.
5. Що було основною ідеологією науковців, які працювали тоді в термінологічних комісіях Української академії наук?
6. Як змінився художній стиль у 20–30 рр. ХХ ст.?
7. Як вплинув модернізм на склад і природу мовних засобів художньої виразності?
8. Назвіть екстралінгвальні чинники, які впливали на розвиток стилів у 20–30 рр. ХХ ст.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.

Масенко Л. Т. Доба українізації 20-х років ХХ ст.: засади освітньої й культурної політики Миколи Скрипника. *Дивослово*. 2004. № 5. С. 27–30.

Мацько Л. І. Українська мова у наукових поглядах Михайла Грушевського. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 23–35.

Німчук В. Ю. Шевельов і проблеми нашого правопису (до 100-річчя від дня народження Ю. Шевельова). *Українська мова*. 2009. № 2. С. 95–101.

❖ Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок.

Статєєва Н. Є. Журнал «Рідна мова» про мову українських письменників 20–30-их років ХХ ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць*. Вип. 1. Ужгород, 1999. С. 168–181.

Мельник Т. Погляди Олекси Синявського на шляхи формування літературних стандартів. *Культура слова*. Вип. 73. Київ, 2010. С. 115–121.

❖ Підготуйте доповідь на одну із запропонованих тем:

1. Еволюція стилів на матеріалі наукової та творчої спадщини Івана Франка.
2. Роль Бориса Грінченка в історії української літературної мови.
3. Портрети українських мовознавців кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.:
  - ✓ Агатангел Кримський
  - ✓ Іван Огієнко (митрополит Іларіон)
  - ✓ Олена Курило
  - ✓ Євген Тимченко
  - ✓ Олекса Синявський
4. Українське мовознавство в діаспорі:
  - ✓ Юрій Шевельов
  - ✓ Михайло Мольнар
  - ✓ Володимир Кубійович
  - ✓ Святослав Караванський
  - ✓ Василь Чапленко
  - ✓ Олекса Горбач

ЛІТЕРАТУРА

Данилюк Н. О. А. Ю. Кримський і «Російсько-український словник 1924 – 1933 рр». *Мовознавство*. 1991. № 5. С. 70–74.

- Грищенко А.О. Н. Синявський: місце в історії українського мовознавства. *Українська мова*. 2005. №4. С. 22–61.
- Єрмоленко С.Я. Українська мова в науковому світогляді Михайла Грушевського. Харків: 2017. 45 с.
- Железняк М. Мовознавча спадщина В.М. Ганцова. *Мовознавство*. 1990. № 3. С.66–69.
- Жовтобрюх М.А. Нарис історії українського радянського мовознавства (1918–1941 рр.). Київ: Наукова думка, 1991. 260 с.
- Іващенко В. Періодизація історії становлення української наукової термінології на тлі термінологічної діяльності в Україні: традиційні виміри. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3(1). С. 5–16. URL: https://www.researchgate.net/publication/337290492_Periodizacia_istorii_stanovlenna_ukrainskoi_naukovoji_terminologii_na_tli_terminologichnoi_dialnosti_v_Ukraini_tradicijni_vimiri_V_Ivasenko_Terminologijnyj_visnik_-_2015_-_Vip_31_-_S_5-16
- Історія українського правопису: XVI – XX ст. Хрестоматія / за ред. В.В. Німчука та ін. Київ: Наукова думка, 2004. 584 с.
- Карпенко Ю.О. Становлення української літературної мови на Буковині. *Мовознавство*. 1978. № 1. С. 38–48.
- Ковтун А.А. Інноваційні процеси в церковно-релігійній лексиці (на матеріалі української прози 20 ст.): Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук: спец. 10. 02. 01. «Українська мова»; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Івано-Франківськ, 2006. 274 с.
- Масенко Л.Т. Доба українізації 20-х років XX ст.: засади освітньої й культурної політики Миколи Скрипника. *Дивослово*. 2004. № 5. С. 27–30.
- Матвіяс І. Варіанти української літер. мови. Київ, 1998. С. 129–150.
- Мацько Л. І. Українська мова у наукових поглядах Михайла Грушевського. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 23–35.
- Мацько Л.І. Українська мова в діяльності Михайла Грушевського. Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності : зб. наук. праць. Київ: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. С. 238 –249.
- Мацько Л.І., Христенюк В.Ф. Явище лінгвоциду в історії української літературної мови. *Дивослово*. 2003. № 3(553). С. 58–63.
- Мацюк Г.П., Панько Т.І. Питання української наукової мови в системі поглядів М. Грушевського. *Мовознавство*. 1991. № 6. С. 3–11.
- Мельник Т. Погляди Олекси Синявського на шляхи формування літературних стандартів. *Культура слова*. Вип. 73. Київ, 2010. С. 115–121.
- Мельник Т.П. Процеси унормування лексики української мови у 20–30 рр. XX століття: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ: 2010. 20 с.
- Німчук В.В. Проблеми українського правопису XX –початку ХХІ ст. Київ: 2002. 116 с.
- Німчук В.Ю. Шевельов і проблеми нашого правопису (до 100-річчя від дня народження Ю. Шевельова). *Українська мова*. 2009. № 2. С. 95–101.
- Онуфрієнко Г. Генеза української мови у гіпотезах та концепціях мовознавців ХІХ – XX століття. *Персонал*. 2006. № 11. С. 40 – 46. (початок); № 12. С. 36–42 (закінч.).
- Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. С. 189–213.
- Огієнко І. Нариси з історії української мови. Система українського правопису (Популярно-науковий курс з історичним освітленням). Вінніпег, 1990.
- Петришина О.І. Мова проповідей Йосифа Сліпого: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10. 02. 01 «Українська мова»; Тернопільський нац. педагог. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Івано-Франківськ, 2008. 252 с.
- Поліщук Н.М. Роль лексичної синонімії у процесі формування дипломатичної лексики УНР. *Мовознавство*. 1993. № 6. С. 56–60.
- Родигіна В. Збереження мовно-етнічної ідентичності в умовах еміграції (на матеріалі мемуаристики Докії Гуменної). *Мовознавчий вісник*. 2010. Вип. 10. С. 321–323.

- Русанівський В.М. Сила і краса (Особливості мови творів В. Винниченка). *Укр. мова і літ. в шк.* 1992. № 2. С. 41–46.
- Русанівський В.М. Українська літературна мова в першій чверті ХХ століття. *Мовознавство.* 2001. № 6. С. 12–16.
- Салига Т. З Україною в серці: Штрихи до портрета Євгена Маланюка. *Укр. мова і літ в шк.* 1991. № 10. С. 56–64.
- Статеева Н.Є. Журнал «Рідна мова» про мову українських письменників 20-30-их років ХХ ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць.* Вип. 1. Ужгород, 1999. С. 168–181.
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: АртЕк, 2001. С. 254–289.
- Трифонов Р.А. Роль мовної дискусії початку ХХ ст. у процесі формування літературних норм української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова». Харків, 2000. 20 с.
- Чабаненко В. Питання історії української мови в листах А.Ю. Кримського до П.Г. Житецького. *Українська мова.* 2007. №3. С. 17–26.
- Чередниченко Д. Безсмертне слово поета як основа народної пісні і Державного Гімну України: до 165-річчя від дня народження П. Чубинського. *Народна творчість та етнографія.* 2004. № 1–2. С. 18–21.
- Шевельов Ю. Покоління 20-х років в українському мовознавстві. *Записки Наук. тов. ім. Т.Г. Шевченка.* Париж – Чикаго, 1962.
- Шевельов Ю. Українська мова в І половині ХХ ст. (1990–1941): Стан і статус. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн.* [упоряд. Л. Масенко]. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. I. Мовознавство. С. 26–279.
- Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української мови. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2003. С. 3–89.
- Штець М. Літературна мова українців Закарпаття і Східної Словаччини після 1918 р. Братислава: 1969.

Тема 10. Функціонування української літературної мови в умовах тоталітарного режиму радянської влади. Поняття ‘рідна мова’, ‘мовна свідомість’, ‘мовна особистість’, ‘мовна картина світу’ в шкільній освіті тоталітарного та посттоталітарного періоду

1. Мовна політика в УРСР та утопійна ідея Маркса про «злиття націй». Лінгвоцид.
2. Динаміка лексичних норм. Поняття мовної інтерференції, мовної асиміляції. Репресовані слова. Словники та граматики української мови радянської доби.
3. Видання історичних пам’яток української мови.
4. Відображення розвитку української літературної мови в українській художній літературі (мовотворчість Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Олександра Довженка, Олесья Гончара, Михайла Стельмаха та ін.).
5. Переклад в галузі художньої літератури.
6. Українське мовознавство в діаспорі: Юрій Шевельов, Михайло Мольнар, Володимир Кубійович, Святослав Караванський, Василь Чапленко, Олекса Горбач та ін.
7. Мова художнього стилю другої половини ХХ ст. (О. Гончар, Д. Павличко, В. Симоненко, В. Стус, І. Драч та ін.). Поетична мова Ліни Костенко.

Ключові слова: рідна мова, мовна свідомість, мовна особистість, мовна картина світу в шкільній освіті, репресовані слова, мовна асиміляція, лінгвоцид, форми лінгвоциду, диглосія, білінгвізм, мовні обов'язки громадян.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чому мову вважають найважливішим засобом спілкування? Яку роль виконує мова в житті суспільства?
2. Назвіть науки про мову. Яку роль виконують інтердисциплінарні науки про мову?
3. Поясніть значення понять 'офіційна мова', 'державна мова'.
4. Пригадайте висловлювання українських письменників ХХ ст. про роль мови в національному відродженні України.
5. Чи можна терміни 'білінгвізм' і 'диглосія' вважати синонімами?
6. Що таке лінгвоцид?
7. Що таке денационалізація?
8. Охарактеризуйте мовну політику в УРСР.
9. Опишіть еволюцію художнього стилю української мови в ХХ ст.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ Підготуйте реферативну анотацію до однієї з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок.

Масенко Л. Повернення репресованих слів. *Дивослово*. 2008. № 12. С. 59–60.

Масенко Л. Суржик: між мовою і «язиком». Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2019. 232 с.

Масенко Л. Український пуризм: міф чи реальність? *Дивослово*. 2009. № 7/8. С. 48–51.

Масенко Л. Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова*. 2008. № 1. С. 13–23.

Мацько Л.І., Христенко В.Ф. Явище лінгвоциду в історії української літературної мови. *Дивослово*. 2003. № 3(553). С. 58–63.

❖ Напишіть твір-роздум на тему «Мовна картина світу українців у ХХІ ст.», використайте для твору епіграфи із поетичної творчості поетів-шістдесятників.

❖ Підготуйте короткий виступ на тему «Лінгвоцид і його наслідки в стильовій системі української мови ХХ ст.».

ЛІТЕРАТУРА

Державна програма розвитку української та інших національних мов на Україні. *Укр. мова і літ в шк.* 1991. № 6.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ: Вид. дім «Кієво-Могилянська акад.», 2005. 330 с.

- Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич: «Відродження», 1994. С. 146-166.
- Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне “Я”. Київ: Видавничий центр «КМ Академія», 2001. С. 3 – 119.
- Масенко Л. Вступне слово. «Те, що Грушевський зробив для української історії, я зробив для української мови». *Ю.Шевельов. Вибрані праці: у 2 кн. Кн.І. Мовознавство*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 583 с. С. 5 – 25.
- Масенко Л. Мова і політика. Київ: Соняшник, 2004. 120 с.
- Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. Київ: ТОВ «Видавництво „КЛІО“», 2017. 240 с.
- Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2004. 164 с.
- Масенко Л. Мовна ситуація Києва: День сьогоднішній та прийдешній. Київ: Видавництво «КМ Академія», 2001. 92 с.
- Масенко Л. Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні. Київ: ТОВ «Видавництво „КЛІО“», 2020. 176 с.
- Масенко Л. Концепт єдності в мові радянського тоталітаризму [Архівовано 1 грудня 2017 у Wayback Machine.]. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Том 189. *Філологічні науки (Мовознавство)*. С. 3–6.
- Масенко Л. Повернення репресованих слів. *Дивослово*. 2008. № 12. С. 59 – 60.
- Масенко Л. Суржик: між мовою і «язиком». Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2019. 232 с.
- Масенко Л. Український пуризм: міф чи реальність? *Дивослово*. 2009. № 7/8. С. 48 – 51.
- Масенко Л. Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова*. 2008. № 1. С. 13–23.
- Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Львів: Кальварія, 1999.
- Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ-ХХІ ст. Київ: Наукова думка, 2002.
- Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ: АртЕк, 2001. С. 292–335.
- Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Док. і матеріали/ Упор. Л. Масенко та ін. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
- Селігей П. Обережно – новомова! (Про нову книжку Лариси Масенко). Літакцент. 31.01.2018. URL: <https://web.archive.org/web/20180315200030/http://litakcent.com/2018/01/31/oberezhno-novomova-pro-novu-knizhku-larisi-masenko/>
- Український правопис: Проект найновішої редакції. Київ : Наукова думка, 1999. 340 с.
- Чапленко В. Мовна політика більшовиків на Україні в 1950-1960 рр. Український Публіцистично-Науковий Інститут. Чикаго, 1974. URL: <https://ua-etymology.livejournal.com/289143.html>

Тема 11. Соціальна, ареальна й стильова характеристика національної мови незалежної України

1. Правова основа державності української мови. Закон про мови в УРСР (1989р.). Конституція України (1996). Мовні обов’язки громадян. Українська мова як державна та рідна в освітній системі, у державному та громадському житті.

2. Соціолінгвістична та еколінгвістична ситуація в сучасній Україні. Питання культури володіння українською мовою в Українській державі. Дослідження функціонування української мови в діалектологічному та соціолінгвістичному аспектах. Міський ареал, діалектний та ареали інших мов України. Співіснування різних мов в Україні. «Європейська хартія регіональних або міноритарних мов». Корекція сфер використання державної мови і мов національних меншин.

3. Правописна проблема сучасної української літературної мови.
4. Суржик проблеми дефініції та сприйняття. Дезінтеграційні технології. Інформаційна безпека, мовне насильство.
5. Розширення сфер функціонування української мови на всіх рівнях державного і суспільного життя. Збагачення виражальних засобів української мови (зміни в лексиці, фразеології).
6. Жанри та стильові різновиди української літературної мови в умовах незалежної України.

Ключові слова: соціолінгвістика, соціолінгвістична ситуація, еколінгвістика, еколінгвістична ситуація, суржик, інтерференція, субстандартизація, пуризм, дезінтеграційні технології, інформаційна безпека, мовне насильство, рідна мова, державна мова.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Назвіть екстралінгвальні чинники, які впливали на розвиток української лексики посттоталітарного періоду.
2. Наведіть приклади кількісних і якісних змін в словниковому складі сучасної української мови на матеріалі творів улюбленого письменника.
3. Назвіть наслідки впливу мовного сепаратизму на розвиток лексичної системи української мови.
4. Розкрийте зміст поняття ‘параметризація соціально-лінгвістичних змін’.
5. Назвіть інноваційні процеси у сфері української лексики.
6. Розкрийте зміст терміна ‘динаміка в лексико-семантичній системі сучасної української мови’.
7. Розкрийте зміст терміна ‘автохтонізація української мови’.
8. У чому виявляється антропоцентризм сучасного українського лексинону?
9. Назвіть переваги й недоліки пуризації в сучасній українській мові. Поясніть передумови виникнення пуризації.
10. Охарактеризуйте, підкріплюючи конкретними прикладами, основні тенденції змін словникового складу української мови в кінці ХХ — на початку ХХІ століття.
11. Охарактеризуйте поняття ‘неологізація’, назвіть основні види неологізації у лексичному фонді української мови.
12. Дайте визначення термінів ‘лексична інтерференція’ та ‘суржик’.
13. Чи можна вважати процеси орозмовлення та субстандартизації взаємопов’язаними?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

- ❖ Сформулюйте тезовий план до одної із запропонованих статей.
Стишов О. А. Спортивні жаргонізми в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття. Лінгвістичні студії. 2017. Вип. 34. С. 76-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_12.

Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.

Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2001. Вип. 24. С. 177 – 181.

❖ **Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок.**

Ажнюк Богдан. Уроки двомовності. Фінляндія. *Державність української мови і мовний досвід світу: Матеріали Міжнародної конференції*. Київ: 2000. С. 22–23.

Тараненко О. Колоквіалізація, субстантизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33–39.

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б.М. Мовна єдність нації: діаспора і Україна. Київ: Рідна мова, 1999. 450 с.

Ажнюк Богдан. Уроки двомовності. Фінляндія. *Державність української мови і мовний досвід світу: Матеріали Міжнародної конференції*. Київ: 2000. С. 22–23.

Баденкова В.М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 148 с.

Белей Лесь. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.

Белей Лесь. Інтернет-блог "Живий Журнал" як мовна спільнота: статус та специфіка комунікації. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 67–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2008_12_12

Белей Л. Мовна спорідненість української крізь призму списку Сводеша. *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018)*. Збірник наукових праць. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 53 – 63.

Белей Лесь. Суржик: соціолінгвістична перспектива. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/21981>

Белей Л.О. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 392 с.

Белей Л.О. «Русинський язык» в Закарпатській області поч. ХХІ ст.: реалізація мовних прав автохтонного населення чи мовознавча містифікація. *Мовознавство*. №5. 2013. С. 34–40.

Белей Л.О. Псевдонауковий дискурс етномовної ідентифікації населення прикордонних районів Карпат посттоталітарної доби. *Науковий збірник української культури у Свиднику*. Т.26. Свидник: 2011. С. 52–59.

Бестерс-Дільгер Юліане. Мовна політика у засобах масової інформації. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні. Аналіз і рекомендації*. Київ: 2000. С. 22–23.

Больман Івон. Мовні війни в Європі. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Київ: 2007.

Бондар О. Екологія українського слова: аспекти і проблеми. *Мовознавство. ІV Міжнародний конгрес україністів*. Київ: 2002.

Брицин В. М. Соціолінгвістика. *Українська мова: енциклопедія* / ред. В. М. Русанівський, О.О. Тараненко. Київ: Українська енциклопедія, 2004. С. 631.

Голоюх Л. В. Історія української літературної мови. *Для студентів факультету філології та журналістики. Спеціальність 035 «Філологія»*. Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Світова література»: [навч. посібник]. Луцьк: Надстир'я, 2021. 140 с.

- Закон «Про мови в Українській РСР», прийнятий 28 жовтня 1989 р. *Закарпатська правда*. 1989. 4 лист.; Літературна Україна. 1989. 12 лист.
- Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної. Відомості Верховної Ради, 2019, № 21, с. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
- Зимовець Г.В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.15 / Інститут української мови НАН України. Київ: 1997. 19 с.
- Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич, 1994. 219 с.
- Масенко Л. Законопроект «Про мови в Україні»: погляд лінгвіста. *Дзеркало тижня*. №34, 18 вересня 2010. URL: https://web.archive.org/web/20111223103521/http://dt.ua/EDUCATION/zakonoprojekt_pro_movi_v_ukrayini_poglyad_lingvista-61078.html
- Масенко Л. Законотворче невігластво. *Дзеркало тижня*. №40, 04 листопада 2011 URL: https://web.archive.org/web/20120519121710/http://dt.ua/EDUCATION/zakonotvorche_neviglastvo-90946.html
- Масенко Л. Лінгвоцидна стратегія Кремля: у Росії хочуть «регулювати норми української мови» аж до злиття. *РадіоСвобода*. 20 вересня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-mova-viyna/32040883.html>
- Масенко Л. Масована пропаганда Кремля. Як створювали міф про «велику російську мову»? *РадіоСвобода*. 27 жовтня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-propahanda-rosiyska-mova/32101740.html>
- Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2004. 164 с.
- Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: 2010.
- Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ (Збірник наукових праць). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 688 с.
- Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.
- Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2001. Вип. 24. С. 177 – 181.
- Сополига М. Політичне русинство – антиукраїнський проект (в контексті Словаччини). *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018)*. Збірник наукових праць. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 141 – 173.

Тема 12. Сучасний стан та основні тенденції розвитку стилів української літературної мови на межі ХХ та ХХІ століть. Основні аспекти формування мовної особистості в сучасній лінгводидактиці

1. Нові тенденції у функціонуванні української мови, її інтелектуалізація, звільнення від штампів, залишків «новомови» радянського часу. Типи мовних інновацій.
2. Інновації в складі термінологічної лексики посттоталітарного періоду. Зародження і розвиток української неології.
3. Актуалізація та пасивізація окремих груп лексики в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття.
4. Нові параметри стилістичної класифікації. Стилiстичний дискурс.
5. Мовна норма як історично змінна категорія. Українська лексикографія незалежної України. Тенденції українського корпусного планування. Українська мова й інтернет.

6. Інтенсифікація вживання нової розмовної лексики в стилістичних дискурсах української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
7. Мовний маркетинг як інструмент мовної політики. Престиж мови як основний параметр культури нації.

Ключові слова: мовні інновації, неологія, неографія, стилістичний дискурс, мовний маркетинг, актуалізована лексика, репресовані слова, пасивізовані слова, індекс престижу мови.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чи є повною традиційна класифікація функціональних стилів української мови?
2. Чи покриває класичне вчення про стилі абсолютно увесь мовний вжиток, який суттєво змінився з середини ХХ ст.?
3. Чи можна вважати тотожними мовний вжиток людей та автоматичні, згенеровані комп'ютером тексти та звукові повідомлення?
4. Як поділяється лексика сучасної української літературної мови з погляду її стилістичного вживання? Як змінюється лексичний фонд кожного стилю?
5. Розкрийте зміст поняття 'актуалізована лексика'.
6. Які слова мовознавці називають 'репресованими'? Чому?
7. Назвіть причини пасивізації лексем та лексичних значень.
8. Чи можна ототожнювати репресовані слова і пасивізовані?
9. Опишіть методику виявлення актуалізованої лексики.
10. Наведіть приклади актуалізації репресованих слів у творах сучасних українських письменників.
11. Розкрийте зміст понять 'мовний маркетинг', 'індекс престижу мови'.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

❖ **Сформулюйте тезовий план до одної із запропонованих статей.**

Белей О.О. Інноваційна сутність сучасного ономастикону української мови воєнного періоду. *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць.* Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 63 – 83.

Нуждак Л.В. Еколінвістичні особливості сучасної української пропріальної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».*

URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n43/61.pdf>

❖ **Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок.**

Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Том 34 (73) № 1 Ч. 1. 2023. С. 8 – 13.

Селігей П.О. Комунікативна потужність і престиж української мови як параметри її життєстійкості. *Соціальне у мові та мова в соціумі: Монографія*

на пошану доктора філологічних наук, професора Лариси Масенко. Київ: НаУКМА, 2023. С. 48–82.

❖ **Використовуючи опрацьований матеріал та знання суміжних тем, шкільні підручники, підготуйте матеріали до уроків української мови на одну з тем:**

- ✓ Значення мови як найважливішого засобу спілкування (5 кл.);
- ✓ Краса й багатство української мови (6 кл.);
- ✓ Поняття про літературну мову (7 кл.);
- ✓ Походження й розвиток української мови (8 кл.);
- ✓ Українська мова у світі (9 кл.).³

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48–54.

Белей Лесь. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.

Білоконенко Л. Соціолінгвістика. Практикум. Кривий Ріг: 2020. 107 с.

Бондар О. Екологія українського слова: аспекти і проблеми. *Мовознавство. IV Міжнародний конгрес україністів*. Київ: 2002.

Бондар М. В. Активні лексико-семантичні процеси в мові художньої прози кінця ХХ — початку ХХІ століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т філології. Київ: 2004. 19 с.

Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73) № 1 Ч. 1. 2023. С. 8 – 13.

Вплив суспільних змін на розвиток української мови: Монографія / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 444 с.

Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: *Монографія*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

Ляхова О.В. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі сучасної української мови: розширення значень похідного слова: дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Харків: 2012. 200 с.

Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90і роки ХХ ст.): дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Львів, 2002. 212 с.

Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: 2010.

Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики. Львів: 2009.

Мацюк Г. До витоків соціолінгвістики: соціолінгвістичний напрям у мовознавстві. Львів, 2008.

Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.

Поліщук Н.О. Термінолексика як джерело оновлення газетного тексту (на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ ст. Кваліфікаційна наукова праця на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова [на правах рукопису]. Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2019. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Polischuk_Nataliia/Terminoleksyka_iak_dzherelo_onovlennia_haze_tnoho_tekstu_na_materiali_hazet_pershykh_desiatylit_XXI_s.pdf

³ Відповідно до: Баденкова В.М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. С. 115.

- Сабодош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.
- Селігей П.О. Мовна свідомість: Структура, типологія, виховання. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 120 с.
- Селігей П.О. Світло і тіні наукового стилю. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
- Селігей П.О. Комунікативна потужність і престиж української мови як параметри її життєстійкості. *Соціальне у мові та мова в соціумі: Монографія на пошану доктора філологічних наук, професора Лариси Масенко*. Київ: НаУКМА, 2023. С. 48–82.
- Селігей П.О. Українська мова у 2222 році: Вступ до лінгвофутурології. Київ: Академперіодика, 2023. 452 с.
- Селігей П.О. Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 48–61.
- Селігей П.О. Що нам робити із запозиченнями? *Українська мова*. 2007. № 3. С. 3–16; № 4. С. 16–32.
- Селігей П.О. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 49–66.
- Селігей П.О. Українське академічне мовознавство за дев'яносто років (1918–2008). *Мовознавство*. 2008. № 4/5. С. 3–17.
- Селігей П.О. Англійська мова та її майбутнє: три сценарії. *Мовознавство*. 2022. № 3. С. 3–14.
- Селігей П.О. Глобалізація і проблеми збереження мовного розмаїття. *Мовознавство*. 2022. № 4. С. 3–21.
- Селігей П.О. Українська мова: перспективи майбутнього чи майбутнє без перспектив? 1. *Мовознавство*. 2023. № 1. С. 3–13.
- Селігей П.О. Українська мова: перспективи майбутнього чи майбутнє без перспектив? 2. *Мовознавство*. 2023. № 2. С. 3–17.
- Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.
- Стишов О.А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: «Авторитет», 2019. 198 с.
- Стишов О.А. Основні тенденції розвитку лексичного складу української мови початку ХХІ століття. *Вісник Запорізького національного університету: Зб. наук. пр. Філологічні науки*. Запоріжжя: Запорізький національний ун-т, 2012. С. 406–415.
- Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття [Текст]: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
- Стишов О.А., Сизонов Д.Ю. Неолінгвістичні ідеї та інноваційні концепції Лариси Шевченко. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: зб. наукових праць*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2019. Вип. 38. 223 с.
- Струганець Л.В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
- Струганець Л.В. Неологізація та архаїзація лексики української мови: методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. 68 с.
- Таран А.А. Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики. Черкаси: Видавець Ю. Чабаненко, 2011. 232 с.
- Тараненко О.О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови. *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33–39; 2003. № 1. С. 23–41.
- Ткаченко О. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. Київ: Наукова думка, 2014. 514 с.
- Ткаченко Орест. Проблема мовної стійкості та її джерел. *Мовознавство*. 1990. №4.

Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
Цигвинцева Ю.О. Ресурси та способи неосемантизації сучасної української лексики. *Українська мова*. 2021. № 3. С. 121–136.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Синхронія і діяхронія в мові – це

- А) лінії, якими на лінгвістичних картах позначають межі поширення певного мовного явища (фонетичного – ізофона, морфологічного – ізоморфа, лексичного – ізолекса та ін.);
- Б) розділи мовознавства, які вивчають діалектну мову, її просторову варіативність і територіальну диференціацію, історію формування мовно-територіальних утворень і окремих мовних явищ, співвідношення і взаємодію з іншими формами існування мови етносу — літературною, просторіччям, соціальними діалектами;
- В) два аспекти наукового розгляду мови як об'єкта дослідження;
- Г) екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники розвитку словникового складу мови.

Неперервність етнокультурного розвитку – це

- А) певний постійний набір етномовних ознак, що є визначальним елементом для будь-якого етносу;
- Б) визначальний показник часу зародження конкретного етносу з усіма його характерними ознаками, включаючи й мову;
- В) етновизначальні риси матеріальної та духовної культур, а також мови народу протягом його тривалої історії;
- Г) спільність багатьох мовних процесів.

Неперервність розвитку матеріальної культури на протоукраїнських землях науково доведена й підтверджена безсумнівними археологічними матеріалами приблизно

- А) від VI ст. н. е.;
- Б) від IV до н. е.;
- В) від XIV ст.;
- Г) від другої половини XI ст.

Найдавніші особливості української мови, які перейшли їй у спадщину від праслов'янської мови, названо в рядку

- А) поява нових [о] та [е] перед сонорними [л], [р], [м], [н]: вогонь, свекор, вихор, вузол, земель, пісень і под.; поява приставного [і] перед сонорним, перед прийменником та префіксом съ: ильвовѣски (львівський), илжа, ис своєю, испросимъ, спрощення у групах приголосних;
- Б) перехід етимологічних [о] та [е] в новозакритих складах у звуки ін. якості, найімовірніше в дифтонги, а згодом у монофтонги [у] та [і], ствердіння приголосних перед [и], рефлексія trъt, tlъt як -ры-, -лы-, перехід [л] у [в] в

кінці слова та складу, зберігається дзвінка вимова приголосних у кінці слова і складу, розвиваються придихові звуки на початку слова перед голосними;

В) закінчення **-у** в родовому відмінку однини іменників чол. роду (солону, гороху, роду, меду, пороху, гомону), **-ові, -єві** в давальному відмінку цих самих іменників (Богові, ангелові, синові, домові, змієві, духові), кличний відмінок іменників (владико, Маріє, учителю, жено, друже, княже, Ігорю, брате, земле), закінчення **-ої** в родовому відмінку прикметників жін. роду (великої, доброї, святої, пагубної), форми 3-ї особи дієслів теперішнього і простого майбутнього часів без кінцевого **-ть**: (живе, иде, може, поучає, убиває, утворює), закінчення **-мо** в дієсловах 1-ї особи множини теперішнього й майбутнього часів (даємо, поставимо, помагаємо, не питаємо);

Г) префікси **воз-/вос-** (возвеличити, вознести, вознесіння, воздвигати, воскресити, возсіяти); **пре-** (преславний, прекрасний, преображатися, Преображення); **пред-** (предстати, предтеча); іменникові суфікси **-тель** (учитель, мислитель, повелитель), **-знь** (приятель, боязнь), **-ств(о), -ств(іє)** (братство, благоденствіє), **-ин(я)** (богиня, господиня, гординя), **-тв(а)** (битва, молитва, жертва); прикметникові суфікси **-ащ-, -ущ-** (роботящий, путящий, трудящий, грядущий, значущий, суущий).

Найхарактерніші мовні особливості, які становлять специфіку української мови, зафіксовано в пам'ятках:

А) III – II тис. до н.е.;

Б) IV – VI ст.;

В) другої половини X ст.;

Г) другої половини XI ст.

У пам'ятках якого періоду зафіксовано українські слова *оболонь, гай, пуца, яр, полонина, гребля, глей, глечик, рінь, багатьє, криниця, сбожьє, жито, кожих, порох (пил), зоря, брехати (гавкати), жадати, тулитися, ховатися*

А) II – III ст.;

Б) IX ст.;

В) другої половини IX ст.;

Г) другої половини XI ст.

Праслов'янська мова – це

А) відгалуження індоєвропейської прамови, з розпаду якого постали історично засвідчені слов'янські мови;

Б) назва гіпотетично єдиної мови східних слов'ян, з якої постали українська, російська і білоруські мови;

В) перша літературна мова слов'ян;

Г) синонім до слов'яноноруська.

За дослідженнями Ю. Шевельова, східнослов'янський мовний ареал після розпаду праслов'янської мови охоплював такі мовнотериторіальні регіони

- А) Галицько-Буковинський, Києво-Подільський, Новгородсько-Тверський, Полоцько-Смоленський, Муромо-Рязанський;
- Б) Галицько-Подільський, Києво-Чернігівський, Новгородсько-Тверський, Полоцько-Смоленський, Муромо-Рязанський;
- В) Галицько-Подільський, Києво-Поліський, Новгородсько-Тверський, Полоцько-Смоленський, Муромо-Рязанський;
- Г) Галицько-Волинський, Києво-Подільський, Новгородсько-Тверський, Полоцько-Смоленський, Муромо-Рязанський.

Хто автор дослідження «Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася»?

- А) І.Огієнко;
- Б) Є.Тимченко;
- В) О.Горбач;
- Г) А. Кримський.

Першою спробою представити широкий спектр поглядів видатних учених на проблеми походження української мови є видання

- А) Нариси з історії української мови;
- Б) Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов;
- В) Історія української мови: Хрестоматія;
- Г) Нариси стародавньої історії України.

Зазначте, коли і де слово *Україна* вперше письмово засвідчено

- а) 1056 р. в Остромировому Євангелії;
- б) 1187 р. в Іпатіївському списку літопису;
- в) 1556 р. у Пересопницькому Євангелії;
- г) 865р. у Літописі Аскольда.

Віднайдіть прізвище автора монографії «Походження слов'янської писемності» (1998)

- а) М. Грушевський;
- б) Г. Півторак;
- в) В. Русанівський;
- г) М. Браичевський.

Укажіть період, у якому розпалася праслов'янська мова:

- А) IV – VI ст. до н. е.;
- Б) V – VI ст. н. е.;
- В) IX – X ст. н. е.;
- Г) III – IV тис. до н. е.

Давньоруська мова – це:

- А) мова-предок усіх східнослов'янських мов;
- Б) російська мова в давні періоди;
- В) українська мова в період Київської Русі;
- Г) українська літературно-писемна мова періоду Київської Русі.

Зазначте прізвища вчених, які займаються періодизацією історії української мови наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

- А) О. Шахматов, І. Огієнко, А. Кримський;
- Б) Ю. Шевельов, В. Німчук, Г. Півторак, Ю. Карпенко;
- В) М. Жовтобрюх, Ю. Шевельов, М. Максимович;
- Г) П. Житецький, М. Максимович, І. Огієнко.

З'ясуйте, які періоди в розвитку української мови виділяє Ю. Шевельов

- а) спільносхіднослов'янський, староукраїнський, період нової української мови;
- б) княжа доба, литовська, польська, московська, доба відродження, соборності та державності, доба русифікації, українізації, комунізації;
- в) протоукраїнський період, давньоукраїнський, середньоукраїнський, нова українська літературна мова;
- г) давньокиївська літературна мова, літературна мова післямонгольської доби, староукраїнська мова, нова українська літературна мова.

Укажіть, що зумовило виникнення української мови

- а) консолідація племінних діалектів на теренах сучасної України;
- б) розпад спільносхіднослов'янської (давньоруської) мови;
- в) схрещення діалектів польської та давньоруської мов;
- г) видозміна одного з російських діалектів.

Оберіть період, коли українська мова почала існувати як самобутня лінгвальна система

- а) IV – VI ст. до н. е.;
- б) I–II ст. н. е.;
- в) X–XI ст. н. е.;
- г) XIV ст. н. е.

За жанром конфесійні пам'ятки прийнято поділяти

- а) Євангеліє, Апостол, Апракос, хроніка;
- б) молитвослов, типікон, графіті, літописи;
- в) служебник, требник, псалтир, збірник;
- г) Мінея Четья, патерик, канон, служебник.

Хто автор висловлення: «Три східнослов'янські мови: українська, білоруська і російська зростали незалежно одна від одної як мови самостійні і т.зв. «праруської» спільної мови ніколи не було»?

- А) І. Огієнко;
- Б) М. А. Жовтобрюх;
- В) В. М. Русанівський;
- Г) Л. А. Булаховський.

Указати твір періоду Київської Русі, написаний старослов'янською мовою

- А) Київський літопис;
- Б) «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона;
- В) «Сказання про Бориса і Гліба»;
- Г) «Слово о полку Ігоревім».

Укажіть, що, на думку Ю. Шевельова, є генетичним коренем української мови

- А) праслов'янські діалекти;
- Б) церковнослов'янська мова;
- В) давньоруська мова;
- Г) старослов'янська мова.

Укажіть основну сферу, у якій побутувала старослов'янська мова

- А) художня література;
- Б) побутове спілкування;
- В) конфесійна література;
- Г) літописи і дипломатична сфера.

Укажіть, якою мовою написано «Моління» Даниїла Заточника

- А) церковнослов'янською мовою;
- Б) старослов'янською мовою;
- В) живою народною мовою;
- Г) давньоруською мовою.

Укажіть пам'ятку юридично-ділової писемності Київської Русі

- А) Руська правда;
- Б) Повість временних літ;
- В) Слово о полку Ігоревім;
- Г) Слово про закон і благодать.

Указати церковну пам'ятку XVI ст., перекладену 'простою мовою'

- А) Апостол;
- Б) Пересопницьке Євангеліє;
- В) Галицьке Євангеліє;
- Г) Острозька Біблія.

Указати наслідки II південнослов'янського впливу

- А) виробився експресивно-емоційний стиль, наповнений вишуканими тропами;
- Б) запроваджено болгарські графічні, орфографічні та лексичні елементи;
- В) відбулося збагачення літератури новими жанрами;
- Г) мали місце усі названі зміни.

Якою мовою написана «Грамматика» І. Ужевича ?

- А) простою українською;
- Б) французькою;
- В) слов'яноноруською;
- Г) латинською.

Хто є автором першого друкованого словника «Лексис...» ?

- А) Памво Беринда;
- Б) Стефан Зизаній;
- В) Мелетій Смотрицький;
- Г) Лаврентій Зизаній.

Полемічна література – це:

- А) перші писемні пам'ятки, що репрезентують боротьбу між православ'ям, з одного боку, і поганством, іудаїзмом, магометанством та католицизмом, з другого;
- Б) один з літературних родів, що зображує дійсність безпосередньо через висловлювання та дію самих персонажів, здебільшого призначений для сценічного втілення;
- В) істор.-літ. твори в Київ. Русі, пізніше в Україні, Росії та Білорусі, в яких оповідь велася за роками;
- Г) жанр літератури, в якому описується життя святих, просвітлених, аскетів, монахів, монахинь чи ікон в будь-якій із світових релігій.

Основні ознаки мовостилю Івана Вишенського названо в рядку:

- А) церковнослов'янська лексика, народні фразеологізми, афоризми, нагромадження слів;
- Б) церковнослов'янська мова, нестягнені прикметники, форми аориста, повноголосся;
- В) фольклорні епітети, сільськогосподарська лексика в основі метафор і порівнянь, нанизування коротких речень, переважають повноголосні форми, ритмізована мова;
- Г) адміністративно-правова лексика, українізми, конструкції з умовно-часовою взаємозалежністю.

Перші друковані кирилицею книги вийшли

- А) у Москві;
- Б) у Кракові;

- В) у Києві;
- Г) в Острозі.

Указати, у якому з літописів XVIII ст. найвиразніше спостерігається народнорозмовна основа

- А) у мові літопису Самійла Величка;
- Б) у мові літопису Григорія Граб'янки;
- В) у мові літопису Самовидця;
- Г) у мові Лизогубівського літопису.

Яку мову називають слов'яноруською?

- А) одну з мов IX – XIII ст., представлену в «Слові о Законі і Благодаті» Іларіона;
- Б) мову часів Литовської держави XIV– XV ст., якою написані грамоти;
- В) мову XVII – XVIII ст., зафіксовану в драмі Ф. Прокоповича «Владимір»;
- Г) мову XVII – XVIII ст., якою писались інтермедії.

Укажіть автора творів повчально-дидактичної літератури «Меч духовний», «Труби словес проповідних»

- А) Феофан Прокопович;
- Б) Антоній Радивиловський;
- В) Лазар Баранович;
- Г) Інокентій Гізель.

Укажіть, кого вважають зачинателем нової української літературної мови?

- А) Т. Шевченко;
- Б) Б. Є. Гребінка;
- В) Г. Квітка-Основ'яненко;
- Г) І. Котляревський.

Укажіть твір, із яким пов'язаний початок нової української літературної мови у Східній Україні:

- А) Русалка Дністровая;
- Б) Букварь южнорусский Т. Шевченка;
- В) «Енеїда» І. Котляревського;
- Г) «Байки Харківські» Г. Сковороди.

У якому правописі проголошено гасло «Пиши, як чуєш – читай, як видиш»?

- А) «Руської трійці» в «Русалці Дністровій»;
- Б) у «кулішівці»;
- В) у «драгоманівці»;
- Г) у правописі 1921 року.

Слобожанська діалектна основа була притаманна творам:

- А) Є. Гребінки;
- Б) Г. Квітки-Основ'яненка;
- В) І. Франка;
- Г) І. Котляревського.

Для мовотворчості якого письменника характерні такі особливості: зіткнення російських та українських мовних стихій, церковнослов'янської та канцелярської лексики, відображення фонетичних та морфологічних особливостей говорів Слобожанщини:

- А) Г. Квітки-Основ'яненка;
- Б) І. Котляревського;
- В) Т. Шевченка;
- Г) І. Франка.

Староукраїнська мова з домішками полонізмів, росіянізмів, церковнослов'янізмів і діалектизмів:

- А) ярижка;
- Б) староукраїнська мова;
- В) слов'яноруська;
- Г) язичіє.

Укажіть рік зародження нової української літературної мови у Східній Україні:

- А) 1798 р.;
- Б) 1838 р.;
- В) 1840 р.;
- Г) 1861 р.

Укажіть, у якому році зародилася нова українська літературна мова в Західній Україні:

- А) 1798 р.;
- Б) 1837 р.;
- В) 1841 р.;
- Г) 1861 р.

Укажіть, які говірки лягли в основу української літературної мови:

- А) середньонаддніпрянські говірки;
- Б) середньонаддністрянські говірки;
- В) слобожанські говірки;
- Г) східнополіські говірки.

Індивідуальні образні засоби: *цар волі, слово правди, святеє слово, святої правди голос новий; свята воля* належать

- А) Іванові Котляревському;

- Б) Іванові Франку;
- В) Лесі Українці;
- Г) Тарасові Шевченку.

Формули народного етикету (*добридень; дай, Боже, день добрий; З неділею будьте здорові; нехай вам Бог помага на усе добре, помайбі, Боже Вам помагай; дай Боже вечір добрий; як ся маєте?*) широко представлені у творчості:

- А) П. Куліша;
- Б) Т. Шевченка;
- В) І. Франка;
- Г) Г. Квітки-Основ'яненка.

Спроби заміни кириличних літер латиною отримали назву

- А) 'теорія трьох штилів';
- Б) 'ножиці';
- В) II південнослов'янський вплив;
- Г) азбучна війна.

Дієслівні синоніми (*волочитися, почухрати, попхатися, причвалати, побрести, лізти, сунутися, лунити, пекти, тасовати, чубити, товкти, шпетити, мусовати, гатити, умазати, мазнути, заїдити, дати ляща, балакати, базікати, бурчати, бормотати, булькотіти, цвенькати, сипати, щebetати, балагурити*) стали окрасою мовного стилю

- А) П. Гулака-Артемівського;
- Б) І. Котляревського;
- В) Є. Гребінки;
- Г) П. Куліша.

Запровадити в українську писемність латино-польський алфавіт запропонував

- А) Й.І. Лозинський;
- Б) Й. Левицький;
- В) М. Шашкевич;
- Г) І. Могильницький.

Визначити упорядника словника «Опыт русско-украинского словаря» (1874)

- А) М. Левченко;
- Б) М. Закревський;
- В) Ф. Піскунов;
- Г) Є.Тимченко.

Західноукраїнський варіант нової літературної мови започатковується появою

- А) праці І. Франка «Літературна мова і діалекти»;
- Б) альманаху «Русалка Дністрова»;
- В) збірки Я. Головацького «Вінок русинам на обжинки»;
- Г) журналу «Літературно-науковий вісник».

Слова *мати, дитя, поле, степ, Україна, край, брат, Дніпро* є ключовими словами лексикону

- А) Т. Шевченка;
- Б) Лесі Українки;
- В) І. Франка;
- Г) Г. Квітки-Основ'яненка.

Учений-славіст, який відстоював історико-етимологічний правопис

- А) М. Максимович;
- Б) М. Закревський;
- В) М. Драгоманов;
- Г) Є. Тимченко.

Визначити словник, упорядником якого виступив Б. Грінченко?

- А) Словник української мови, зібраний колективом редакції «Київська старовина» (1907-1909 рр.);
- Б) Словник російсько-український у 4-х т. (Львів, 1893-1898);
- В) Русско-малоросійській словарь у 2-х т. (Київ, 1898 – 1899);
- Г) Російсько-український словник (1874).

Першим почав дотримуватися фонетичного принципу в правописі

- А) І. Котлярьський;
- Б) І. Могильницький;
- В) М. Шашкевич;
- Г) О. Павловський.

До якого з правописів було додано букву «ї» в сучасному значенні

- А) Правопис О. Павловського;
- Б) «Желехівка»;
- В) «Кулішівка»;
- Г) Правопис Київський 1873 року.

Як називався російський алфавіт, яким користувалися після Емського указу?

- А) «Драгоманівка»;
- Б) «Єрижка»;
- В) «Желехівка»;
- Г) «Максимовичівка».

Публікація першого узагальнюючого опису діалектів України належить

- А) Є. Тимченку;
- Б) П. Кулішу;
- В) М. Закревському;
- Г) К. Михальчуку.

Визначити упорядника «Малорусько-німецького словника»

- А) М. Левченко;
- Б) Є. Желехівський;
- В) Ф. Піскунов;
- Г) Є. Тимченко.

Мова ранніх творів І. Франка відбиває

- А) язичіє і буковинські говірки;
- Б) галицьке наріччя із церковнослов'янськими словами;
- В) язичіє і бойківський говір;
- Г) покутсько-буковинський говір.

Індивідуально-авторські неологізми (*діамантова іскра, вічна гра світла й тіней, дно серця, скарб душі, сумні стежки, перехресні стежки, найменший діаманти щирої любові*) є ознакою мовного стилю

- А) Лесі Українки;
- Б) І. Франка;
- В) О. Кобилянської;
- Г) М. Коцюбинського.

У якому рядку усі праці належать І. Франку

- А) «Літературна мова і діалекти», Азбука і abecadło;
- Б) «Етимологія і фонетика в южноруській літературі», «Азбучна війна в Галичині»;
- В) «Причинки до української ономастики», «Література російська, великоруська й галицька»;
- Г) «Говоримо на вовка – скажімо і за вовка», «Світогляд українського народу».

Валуєвський циркуляр, який забороняв друковані українські праці з'явився

- А) 1863 року;
- Б) 1876 року;
- В) 1894 року;
- Г) 1895 року.

Російська вимова церковнослов'янських текстів була запроваджена у Східній Україні

- А) з кінця 18 ст.;

- Б) на початку 20 ст.;
- В) з 1876 року;
- Г) з кінця 19 ст.

Поширення фонетичного правопису в Східній Україні пов'язане з іменем

- А) П. Куліша;
- Б) М. Драгоманова;
- В) П. Житецького;
- Г) Є. Желехівського.

Назвіть правопис, яким користувалось більшість народовських видань у Галичині і Буковині і який був затверджений австрійським урядом

- А) желехівка;
- Б) драгоманівка;
- В) кулішівка;
- Г) правопис «Русалки Дністрової».

Твердження «Не можна приписати формування літературної мови одній людині. Літературна мова виростає з співпраці визначних і менш визнаних сучасників і з переємности досвіду й змагань поколінь. Проте не можна заперечувати й того, що окремі індивідуальності – письменники, журналісти, мовознавці – можуть надати літературній мові виразнішого характеру в певному напрямі» належить

- А) І. Франку;
- Б) О. Синявському;
- В) І. Огієнку;
- Г) Ю. Шевельову.

Чий мовний портрет можна впізнати за словами С.Я. Єрмоленко: «Поряд співіснують українська приказка, народний дотеп і французький усталений вислів, польський фразеологізм, латинський афоризм і поетичний рядок із відомого твору українського письменника»

- А) Леся Українка;
- Б) А. Кримський;
- В) М. Коцюбинський;
- Г) М. Грушевський.

Вкажіть найголовніші екстралінгвальні чинники розвитку лексики української мови на сучасному етапі

- А) здобуття Україною незалежності й поступове її утворення, демократизація суспільства, Помаранчева революція, Революція Гідності та ін.;
- Б) економічне зростання, кількість та якість природних ресурсів, кількість та якість трудових ресурсів, новітні технополіси, рівень та якість життя населення та ін.;

- В) відродження і збагачення питомих структурних ознак національної мови, дещо нівельованих у радянську епоху, тенденція до інтеграції елементів мови, принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів, надання переваги більш емоційно-експресивним мовним формам;
- Г) запозичення з інших мов (лінгвістика – мовознавство, експорт – вивезення); використання професіоналізмів, жаргонізмів і діалектизмів; зміна значень слова; зміна морфемної структури слова.

Які з факторів у розвитку словникового складу української мови належать до інтралінгвальних?

- А) зростання національної свідомості й патріотизму в пересічних жителів України, формування громадянського суспільства, використання української мови у статусі офіційної (державної), піднесення її соціального престижу, зростання зацікавлення громадян лінгвальними проблемами;
- Б) відродження і збагачення питомих структурних ознак національної мови, тенденція до інтеграції елементів мови, принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; надання переваги більш емоційно-експресивним мовним формам;
- В) набуття наявними в мові словами нових значень;
- Г) потреба замінити відомі назви вдалішими, точнішими.

Автохтонізація українського лексикону – це

- А) калькування іншомовних лексичних одиниць;
- Б) зростання питомої ваги книжних слів у публіцистичному, художньому, науковому, офіційно-діловому, почасти конфесійному, і навіть розмовному стилях;
- В) виникнення і розвиток або відродження специфічних рис (питомих мовних явищ та одиниць) у національних мовах, які засвідчують їх відмінність від інших мов, неповторність;
- Г) процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

Баденкова В.М. Історія української літературної мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 148 с.

Бабиц Н.Д. Історія української літературної мови: Практичний курс. Львів, 1993.

Белей Л. Лекція «Походження української мови. *Тиса 1. Студія Експеримент та УжНУ*. Випуск 13 (04.04. 2015). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RVO5KLtZ238&t=16s>

Гнатюк Л. Не минайте ані титли, ніжє тії коми...», або ще раз про роль історико-лінгвістичних дисциплін у формуванні мовної особистості сучасного філолога. *Українське мовознавство: міжвідом. наук. зб.* Київ: 2014. Вип. 44 / 1. К., 2014. С. 81–87.

Гнатюк Л. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: монографія. Київ: 2010. 446 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/13KVO0JyoQ6GFmJAF4hyAN6JENuQnDk4T/view>

- Голоюх Л.В. Історія української літературної мови. *Для студентів факультету філології та журналістики. Спеціальність 035 «Філологія»*. Освітньо-професійна програма «Українська мова та література. Світова література»: [навч. посібник]. Луцьк: Надстир'я, 2021. 140 с.
- Василь Грещук. Студії з українського мовознавства: Вибрані праці / Упор. Р. Бачкур. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. 520 с.
- Єрмоленко С.Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 3–17. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/3.pdf
- Історія української культури. У п'яти томах. Т.2. (Українська культура XIII – першої половини XVII століть). Київ: «Наукова думка», 2001. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>
- Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. 732 с.
- Мозер М. Причинки до історії української мови. Монографія. Вінниця: Нова Книга, 2011. 848 с.
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 2,3) URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-2.html>
- Мозер Міхаель (2017) Українська мова: етапи історії (частина 4) URL: <https://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-ukrayinska-mova-etapi-istoriyi-chastina-4.html>
- Ніка О. Історія українського мовознавства: навчальний посібник. Київ: ВД «Освіта України», 2017. 115 с.
- Ніка О. Історія української літературної мови: навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене. Київ: ВД «Освіта України», 2014. 332 с.
- Ніка О. Навчально-методичний комплекс із навчальної дисципліни «Історія української літературної мови» (частина 1) для студентів спеціальностей «українська мова та література, іноземна мова», «теорія та методика викладання української мови та літератури в основній школі» Київ: ВД «Освіта України», 2018. 54 с.
- Ніка О. Навчально-методичний комплекс із навчальної дисципліни «Історія української літературної мови» частина 2 (Методичні рекомендації) для студентів спеціальностей «українська мова та література, іноземна мова», «теорія та методика навчання української мови і літератури, іноземної мови в основній школі». Київ: «Освіта України», 2019, 68 с.
- Німчук В.В. Походження української мови. *Етнічна та етнокультурна історія України: У 3-х т. Т. 1, кн. 2*. Київ: 2005. С. 351–468
- Німчук В.В. Кодифікувати «нові» літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. №3. 2013. С. 3-26.
- Огієнко І. Історія українського друкарства / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М.С. Тимошик. Либідь: 1994. 448 с. («Пам'ятки історичної думки України») URL: <http://litopys.org.ua/ohdruk/ohd.htm>
- Огієнко І. (митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
- Огієнко, Іван (митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Упоряд., авт. передм. і комент. М. С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2004. 434 с.
- Півторак Г.П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 152 с.
- Русанівський В.М. *Історія української літературної мови*. Підручник. Київ: АртЕк, 2002. 424 с.
- Статєєва В.І. Історія української літературної мови. Частина перша. Ужгород: 2001. 74 с.
- Статєєва В.І. Історія української літературної мови. Частина друга. Ужгород: 2001. 119 с.
- Шаркань В.В. Формування наукового стилю нової української літературної мови в середині XIX ст. Автореф. дис. канд. філол. н. за спеціальністю – 10.02.01. Чернівці: 2012. 21 с.

Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. Кн. 1. Мовознавство. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 583 с.

Хрестоматії

Німчук В.В. Хрестоматія з історії української мови X – XIII ст. Київ – Житомир: 2015. 349 с.
Огієнко І. Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків. Історичний, лінгвістичний і палеографічний огляд з повною бібліографією та альбомом 155 знімків з пам'яток з кирилівською транскрипцією. Варшава: 1919. 491с.

Історія української мови: Хрестоматія/Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко. Київ: Либідь, 1996. 288 с.

Історія українського правопису XVI – XX століття: Хрестоматія/ Упор. В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва. Київ: 2004. 582 с.

Додаткова література

Ажнюк Б.М. Мовна єдність нації: діаспора і Україна. Київ: Рідна мова, 1999. 450 с.

Бабич Н. Мовні засоби романтизму в поезії М. Шашкевича. *Шашкевчіана: збір. наук. праць/ ред. І. Ісаєвич*. Львів, 2000. Вип. 3–4. С. 611–612.

Бабій І. Леся Українка та її роль у мовній дискусії кінця XIX – початку XX ст. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/9948/1/2021_Babii_ILesia_Ukrainka_ta_yii_rol_118-123.pdf

Баган О. «Русинська націологія» як антиукраїнський проєкт. URL: https://vgolos.com.ua/news/rusynska-natsiologiya-yak-antyukrayinskyj-proekt_865608.html#

Барчук В. Літературні мови в історії українського народу: до проблеми об'єкта курсу «Історія української літературної мови». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород, 2023. С. 13–20.

Белей Л.О. Русинська мова. *Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.* Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 565.

Белей Л.О. Дволикий гросмейстер українсько-російської шахівниці. *Український тиждень*, 7 грудня 2014. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/124587>

Белей Л.О. Міхаїл Погодін як «изобретатель» «Русского міра». *Український тиждень*, 19 жовтня 2014. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/120980>

Белей Л.О. Як руйнували Карфаген «общерусского единства», фундамент «русского міра». *Український тиждень*, 22 березня 2015. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/132282>
<https://m.tyzhden.ua/publication/author/498>

Белей Любомир. Не минаючи ані титли... Лінгвобіографія старослов'янської мови. Київ: Темпора, 2015. 256.

Белей Л.О. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 392 с.

Белей Лесь. Українська мова на початку XXI ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.

Білих О.П. Українська редакція церковнослов'янської мови кінця XVI–XVII ст.: проблеми інтерференції та морфологічного унормування. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький; Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2019. 488 с.

Бідер Г. Українська мова в Габсбурзькій монархії. *Мовознавство*. 1997. №1.

Білодід І.К. Києво-Могилянська академія і розвиток східнослов'янських літературних мов у XVII – XVIII ст. / І. К. Білодід. – К., 1973. – 200 с.

Брайчевський М. Ю. Походження слов'янської писемності. Київ: Академія, 2002. 154 с.

Булаховський Л.А. Питання походження української мови. *Л.А. Булаховський. Вибрані праці: В 5 т. К., 1977. Т. 2. С. 9–216.*

- Бурлеск і початки нової української літературної мови. *Жанри і стилі...* Київ: Наук. думка, 1989. С. 131 – 138.
- Ващенко В.С. Про трансформацію полтавських говорів у мовній практиці І. Котляревського. *Говори і ономастика Наддніпрянини*. Дніпропетровськ, 1972. С. 5–12.
- Вегеш А., Лавер О. Видатний учений із серцем публіциста. Любомир Белей [Електронний ресурс]: до 60-річчя від дня народж.: біобібліогр. покажч. / Департамент культури, національностей та релігій Закарпат. облдержадмін.; КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради; уклад.: М.Б. Бадида, О.Д. Гаврош, І.В. Когутич-Гаврош; передм.: А. Вегеш, О. Лавер; ред. І. В. Когутич-Гаврош; відп. за вип. О.А. Канюка. Ужгород, 2022. С. 6 – 12.
- Венжинович Н. Професор Василь Васильович Німчук. До 90-річчя від дня народження визначного українського вченого (1933 – 2017) *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород: 2023. С. 6 – 12.
- Виговський М. Києво-Могилянська академія в ХУІІІ ст. *Київська старовина*. 1992. № 6. С. 13 – 17.
- Видайчук Т. Лінгвополітичні виміри поняття «мова» у староукраїнську добу. *Українська мова й література в сучасній школі (12)*. 2013. с. 29–34.
- Видайчук Т. Мовні аспекти особистості автора (за житійно-повістевими і діловими пам'ятками кінця ХVІ – ХVІІІ ст.). *Мовознавчі студії. Зб. наукових праць міжнародної наукової конференції «Мова як світ світів. Граматика і поетика української мови»*. 2007, II. с. 67–70.
- Висоцький С.О. Київська писемна школа Х – ХІІ ст. (До історії української писемності). Львів – Київ – Нью-Йорк: В-во М. П. Коця, 1998.
- Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства. Київ: 2004.
- Вовченко Г. Неорусинство як інструмент сепаратизму: Белей Любомир. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 390 с. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 22 / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2017. С. 94–95.
- Галас Б.К. Утвердження нової української літературної мови на Закарпатті у висвітленні Франтішка Тихого. Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. Матеріали науково-практичної конференції. Ужгород: 1993. С.96 – 108.
- Геращенко О.М. Історія композиції та формуляра українських гетьманських універсалів: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Харківський держ. ун-т. Харків: 1996.
- Геращенко О.М. Історія композиції та формуляра українських гетьманських універсалів: Автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків: Б.в., 1996. 20 с.
- Глуценко В.А., Півторак Г.П. Давньоруська мова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. С. 129–130.
- Гнатенко Л.А. Пересопницьке Євангеліє. [Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Peresopnytske_ievanheliie (останній перегляд: 25.12.2023)
- Гнатюк Л. Барокові трансформації в мовній палітрі Г.С. Сковороди Гнатюк Лідія. *Вісник Київського університету. Історико-філологічні науки*. К.: 1991. Вип. 4. С. 80–86.
- Гнатюк Л.П. Вираження понять «Бог» і «Біблія» в мовній картині світу Григорія Сковороди. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій*. Львів: 1998. С. 169 – 176.
- Гнатюк Л. Елементи історії української мови в загальноосвітніх навчальних закладах як чинник формування мовної свідомості учнів. *Українська освіта у світовому часопросторі: матеріали Третього Міжнародного конгресу (21–22 жовтня 2009 р., м. Київ)*. С. 92–93.
- Гнатюк Л. Звукопис Григорія Сковороди як явище українського мовного бароко. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 3. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001.

- Гнатюк Л. Мова Григорія Сковороди: хаос чи система? *Культура слова*. Київ: 2004. Вип. 64. С. 3 – 9.
- Гнатюк І. Мова і стиль науково-популярних праць Лесі Українки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 18–24.
- Гнатюк Л.П. Мовна свідомість і мовна практика Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ: Б.в., 2011. 35 с.
- Гнатюк Л. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. 446 с.
- Гнатюк Л. Своєрідність мовної картини світу в «Саду божественних п'єсней» Г. Сковороди. *Вісник Київського університету. Серія Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Київ: 1997. С. 70–73.
- Гнатюк Л. Староукраїнське джерело мови Тараса Шевченка / Слово Тараса Шевченка в історії літературної мови. *Культура слова*. № 80. 2014. С. 6–20.
- Гнатюк Л. Староукраїнська мовна свідомість і причини морфологічної варіативності у староукраїнській літературній мові кінця XVI–XVIII ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія «Філологія»*. 2003. № 6. С. 214–219.
- Гнатюк Л. Староукраїнська орфографічна традиція і проблема озвучення текстів Г. Сковороди. *У силовому полі мови: пам'яті І. П. Чепігу*. Київ: КММ, 2011. С. 63–70.
- Гнатюк Л. То якою ж мовою писав Григорій Сковорода? (Погляд крізь призму ста років української мовної свідомості). *Дивослово*. 2006. №3. С. 47–51.
- Гнатюк Л. Філософія слова Григорія Сковороди. *Українська мова*. 2002. №1. С. 63–70.
- Горбач О. Генеза української мови та її становище серед інших слов'янських. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 206–225.
- Горбач О. Засади періодизації історії української літературної мови та історичні етапи її розвитку. *Історія української мови. Зібрані статті*. Мюнхен, 1993. С. 31–52.
- Грушевський М. Історія України-Руси: В 11-ти т., Т.1. Київ: Наукова думка, 1994.
- Грещук В. Мовна ситуація в Галичині кінця XVIII – початку XIX століття. *Матеріали V конгр. Міжнар. асоц. українців. Мовознавство: зб. наук. статей*. Чернівці: Рута, 2003. С. 168–173.
- Висоцький С.О. Писемність. Освіта. *Історія української культури*. Київ: 2001. Розділ 9. *Київська Русь*. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
- Державна програма розвитку української та інших національних мов на Україні. *Укр. мова і літ в шк*. 1991. № 6.
- Дзєндзелівський Й. З історії української лексикографії першої половини XIX ст. *Мовознавство: доповіді і повідомлення Другого міжнародного конгресу українців*. Львів, 22–28 серпня 1993 р. / АН України. Львів: Б. в., 1993. С. 222–227.
- Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. 330 с.
- Добосевич У.Б. Методичні вказівки для самостійної роботи з історії української літературної мови Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. 56 с.
- Добосевич У.Б. Силабус курсу «Історія української літературної мови» 2021/2022 навчального року. Львів: 2021.
- Дружинець Марія. Генеза української літературної мови та національні засади правопису в концепціях В. Німчука. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород: 2023. С. 168 – 173.
- Дубровіна Л.А., Гнатенко Л.А. Археографічний та кодикологічний опис Пересопницького Євангелія [Електрон. ресурс]
- Дудик П.С. Стилїстика української мови: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

- Єдлінська У. Ділова мова XIV-XVст. в українському мовотворчому процесі. *Другий міжнародний конгрес україністів. Мовознавство. Доповіді і повідомлення.* Львів, 1993. С. 17–22.
- Єрмоленко С.Я. Лінгвісти про походження української мови. *Нариси з української словесності (стилістика та культура мови).* Київ : Довіра, 1999. С. 369–383.
- Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності. Київ: Довіра, 1999. 431с.
- Єрмоленко С.Я. Українська мова в науковому світогляді Михайла Грушевського. Харків: 2017. 45 с.
- Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1989. 284 с.
- Житецький П. Г. Нарис історії української мови в XVII ст. *Житецький П.Г. Вибрані праці.* Київ: Наук. думка, 1987. С. 19 – 228.
- Жовтобрюх М. Староукраїнські грамоти як пам'ятки літературної мови. *Мовознавство.* 1976. № 4. С. 6–10.
- Закон «Про мови в Українській РСР», прийнятий 28 жовтня 1989 р. *Закарпатська правда.* 1989. 4 лист.; Літературна Україна. 1989. 12 лист.
- Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної. Відомості Верховної Ради, 2019, № 21, с. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
- Зарінова М. Мовна дискусія кінця 19 – початку 20 століть і формування літературного стандарту. *Культура слова.* 2016. Вип. 84. С. 179–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2016_84_22
- Захарчин В. В. Українська мовознавча термінологія кінця XIX – початку XX століття [Текст]: дис. канд. філол. наук: 10.02.01; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ:1995. 185 с.
- Зелінська О. Звернення в барокових проповідях. *Українська мова.* 2007. № 1. С. 65–74.
- Зелінська О. Стилістичні особливості проповіді Петра Могили «Хрест спасителя і кожної людини» [Текст]. *Українська історична та діалектична лексика : зб. наук. праць / редкол. В.М. Винницький. Л., 2007. Вип. 5. С. 308–317.*
- Злотник О.О. Літературна мова та літературна норма в інтерпретації Івана Франка. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: зб. наукових праць.* Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2019. Вип. 38. С. 39 – 51
- Іващенко В. Періодизація історії становлення української наукової термінології на тлі термінологічної діяльності в Україні: традиційні виміри. *Термінологічний вісник.* 2015. Вип. 3(1). С. 5–16. URL: https://www.researchgate.net/publication/337290492_Periodizacia_istorii_stanovlenna_ukrainskoi_naukovoji_terminologii_na_tli_terminologichnoi_dialnosti_v_Ukraini_tradicijni_vimiri_V_Ivasenko_Terminologijnyj_visnik_-_2015_-_Vip_31_-_S_5-16
- Ісаєвич Я.Д. «Приєднання чи возз'єднання...» М. Брайчевського – переломна подія українській історіографії. *Старожитності Русі – України.* Київ: 1994. С. 242 – 249.
- [Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 520 с.](#)
- Історія українського правопису XVI–XX століття: Хрестоматія / Упор. В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва. Київ: 2004.
- Карпенко Ю. Коли і як виникла українська мова. *Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів.* Харків, 1996. С.75–81.
- Києво–Могилянська академія ХУІ–ХУІІІ ст. в іменах. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001. 736 с.
- Кобилянський Б. Мова Григорія Сковороди. *Кобилянський Б. Лекції з історії української літературної мови.* Львів:1965.
- Ковтун А.А. Інноваційні процеси в церковно-релігійній лексиці (на матеріалі української прози 20 ст.): Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук: спец. 10. 02. 01. «Українська мова»; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Івано-Франківськ, 2006. 274 с.

- Костюк Богдана. Графіті Софії Київської свідчать про тисячолітню давність української мови. Але екскурсантам це не кажуть. *Радіо Свобода*, 30 березня 2019 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29847400.html>
- Крижанівська О. І. Історія української мови: Історична фонетика. Історична граматики: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 248 с.
- Кримський А. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. 288 с.
- [Криса Б.С. Іван Вишенський та його опоненти. Полемічна проза. Поезія. Латиномовна і польськомовна творчість. Історія української культури. У п'яти томах. Т.2. \(Українська культура XIII – першої половини XVII століть\). Київ: «Наукова думка», 2001. URL: http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm](http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm)
- Куземська Г. Якою мовою молилася давня Україна: Правила української транслітерації церковнослов'янських текстів. Київ: КЖД «Софія», 2012. 112 с.
- Курс історії української літературної мови, за ред. І.К. Білодіда: У 2 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958 – 1962. Т. 1. С. 25–37.
- Лавер О. Любомир Омелянович Белей в історії українського мовознавства. *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць / За ред. Л. Белей*. Ужгород: Видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 7 – 27.
- Лавер О.В. Типи росіянізації: причини і наслідки. *Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 18 липня – 28 серпня 2022 року*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 244 – 248.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/47360>
- Лесюк М. Степан Смаль-Стоцький і його мовознавчі праці. *Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С. 224–236.
- Лесюк М. Граматика Василя Сімовича. *Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С. 236 – 259.
- Лесюк М. Мовні дискусії в Галичині. *Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С. 266–493.
- Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. 732 с.
- Лучик В.В. Вступ до слов'янської філології: [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Видавничий центр «Академія», 2008. 344 с.
- Масенко Л.Т. Доба українізації 20-х років ХХ ст.: засади освітньої й культурної політики Миколи Скрипника. *Дивослово*. 2004. № 5. С. 27–30.
- Масенко Л. До проблеми спадкоємності старої писемної традиції в новій українській літературній мові. *Мовознавство*. 1995. № 4–5.
- Масенко Л. Вступне слово. «Те, що Грушевський зробив для української історії, я зробив для української мови». *Ю.Шевельов. Вибрані праці: у 2 кн. Кн.І. Мовознавство*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 583 с. С. 5 – 25.
- Масенко Л. Мова і політика. Київ: Соняшник, 2004. 120 с.
- Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. Київ: ТОВ «Видавництво „КЛІО“», 2017. 240 с.
- Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2004. 164 с.
- Масенко Л. Мовна ситуація Києва: День сьогоднішній та прийдешній. Київ: Видавництво «КМ Академія», 2001. 92 с.
- Масенко Л. Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні. Київ: ТОВ «Видавництво „КЛІО“», 2020. 176 с.

- Масенко Л. [Концепт єдності в мові радянського тоталітаризму](#) [[Архівовано](#) 1 грудня 2017 у [Wayback Machine](#).]. *Наукові записки НАУКМА*. 2016. Том 189. *Філологічні науки (Мовознавство)*. С. 3–6.
- Масенко Л. Повернення репресованих слів. *Дивослово*. 2008. № 12. С. 59 – 60.
- Масенко Л. Суржик: між мовою і «язиком». Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2019. 232 с.
- Масенко Л. Український пуризм: міф чи реальність? *Дивослово*. 2009. № 7/8. С. 48 – 51.
- Масенко Л. Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова*. 2008. № 1. С. 13–23.
- [Матвіяс І.](#) Варіанти української літературної мови. Київ: 1998. 162 с.
- Матвіяс І. Варіанти української літературної мови від найдавніших часів до кінця XVIII ст. *Культура слова*. Вип. 46–47. Київ: 1996. С. 3–22. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-1.pdf>
- Матвіяс І. Варіанти української літературної мови в кінці XVIII і в XIX ст. *Культура слова*. Київ: 1996. Вип. 48–49. С. 11–28.
- Мацюк Г.П. Теоретичні джерела рукописної граматики І. Могильницького. *Мовознавство*. 2000. № 4–5. С. 26–32.
- Мацько Л.І. 3 історичних джерел стилістики. *Стилістика української мови: збірник наукових праць*. Київ: 1990.
- Мацько Л.І., Сидоренко О.М., О.М. Мацько. Стилістика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
- Мацько Л.І. До питання про українську наукову мову Михайла Драгоманова. *Другі міжнародні Драгоманівські читання: матеріали до 165–річчя з дня народження Михайла Драгоманова*. Київ: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. С. 113–120.
- Мацько Л.І. Душа її і слово не дається під ярмо (про мовотворчість Лесі Українки). *Наука і сучасність: зб. наук. праць*. Київ: НПУ, 2002. Т.30: Педагогіка. Філологія. С. 136–145.
- Мацько Л.І. Лінгвістична спадщина М. Драгоманова. *Дивослово*. 2003. №.11. С. 22–27.
- Мацько Л.І. Мовотворчість Лесі Українки. *Дивослово*. 2002. № 3(541). С.14–16.
- Мельник Т. Погляди Олекси Синявського на шляхи формування літературних стандартів. *Культура слова*. Вип. 73. Київ, 2010. С. 115–121.
- Мельник Т.П. Процеси унормування лексики української мови у 20–30 рр. XX століття: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ: 2010. 20 с.
- Мельничук О.С. Про мову Київського літопису XII ст. *Мовознавство*. 1983. № 2. С. 39–50.
- Мозер М. Прасхіднослов'янська мова чи східнослов'янська мовна спільність. *Мозер М. Причинки до історії української мови. Монографія*. Вінниця: Нова Книга, 2011. 848 с.
- Мозер М. «Язичіє» – псевдотермін в українському мовознавстві. *Мозер М. Причинки до історії української мови / За заг. ред. С. Вакуленка*. Вінниця: Нова книга, 2011. С. 641–666.
- Мойсієнко. [Кого називали «людьми руськими» на Русі та на поструських геополітичних утвореннях?](#) [[Архівовано](#) 19 квітня 2017 у [Wayback Machine](#).]. *Мовознавство*, 2016, №4. С. 22–39.
- Мойсієнко В. Новий посібник з історії української літературної мови (Ніка О.І. Історія української літературної мови). *Українська мова*, 2014, № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2014_1_19.
- Мороз Т.В. Лексика перекладів книг Святого Письма у контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття [Текст]: дис. канд. філол. наук: 10.02.01; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2007.
- Мороз Т.В. Лексика перекладів книг Святого Письма у контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття: Автореф. дис. канд. наук: 10.02.01 – українська мова; Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Івано-Франківськ, 2007. 25 с.
- Мороз Т.В. Спільні риси українського перекладу Біблії 1903 року та мови творів Івана Франка: лексика високого стилю. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2012. Вип. 12. С. 95–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2012_12_14.

- Мороз Т., Ткач Л. Актуальність мовного досвіду П. Куліша та І. Пулюя у творенні лексики високого стилю української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського: Збірник наукових праць. Серія: Філологія*. Вип. 6. Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту, 2003. С. 122–133.
- Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. Харків: 1985.
- Наєнко Г. Українська редакція церковнослов'янської мови в парадигмі сучасної лінгвістики. URL: <https://journals.pan.pl/Content/125857/PDF/2022-04-SOR-05.pdf>
- Наконечний Є. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями. Львів, 1998, 162 с.
- Наконечний М.Ф. Г. Квітка-Основ'яненко і розвиток національної літературної мови. *Мовознавство*. 1990. № 4. С. 63–70.
- Ніка О. І. Дискурс-аналіз та історична реконструкція. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2008. Вип. 16. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2008_16_5.
- Ніка О. І. Зміна модусу в українських казаннях кінця XVII ст. *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 48. С. 288 – 293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2018_48_44.
- Ніка О. Історична дискурсологія в сучасній проекції. *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. 2019. Вип. 812. С. 9–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_rsd_2019_812_4.
- Ніка О.І. «Іншокультурність» перекладних текстів у староукраїнському мовному відображенні. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2006. Вип. 13. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2006_13_5.
- Ніка О. Історія української літературної мови: навчальний посібник. Київ: ВД «Освіта України», 2013. 316 с.
- Ніка О. І. Історія української літературної мови в системі нового знання. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2013. Вип. 26. С. 57–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2013_26_9.
- Ніка О.І. Реконструкція староукраїнської літературної мови XIV – першої половини XVI ст. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2005. Вип. 11. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_4.
- Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ: 1992.
- Німчук В.В. Київські глаголичні листки. Київ: Наукова думка, 1983. 141 с.
- Німчук В.В. Кодифікувати «нові» літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*, №3, 2013. С. 3–26.
- Німчук В. В. Лексика давньоруської мови. *Історія української мови: Лексика і фразеологія*. Київ: 1983, с. 29–163;
- Німчук В. Лексика пам'яток XI–XIII ст. як свідчення народної основи давньоруської літературної мови. *Жанри і стилі в історії української літературної мови*. Київ: 1989. С. 5 – 56.
- Німчук В.В. Літературні мови Київської Русі. URL: <http://izbornyk.org.ua/istkult/ikult02.htm>
- Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV – XVIIст. Київ: 1985.
- Німчук В.В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України; Інститут української мови, 1995. 35 с.
- Німчук В.В. Руська правда XI – XII ст. за списком 1282 року. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X – XIII ст.* Київ; Житомир: Полісся, 2015. С. 143
- Німчук В.В. Початки літературних мов Київської Русі. *Мовознавство*. 1982. № 2. С. 17–25.
- Німчук В.В. Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови. *Мовознавство*. 1997. № 6. С. 3–15; 1998. № 1. С. 3–13.
- Німчук В. Південні давньоруські говори – основа української мови. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 257–269.

- Німчук В. Початки літературних мов Київської Русі. *Мовознавство*. 1982. № 2. С.21–31.
- Німчук В.В. Про походження українських діалектів. *Україна: Наука і культура*. Київ: 1983. Вип. 26–28.
- Німчук В.В. Походження й розвиток мови української народності. *Українська народність: Нариси соціально-економічної і етнополітичної історії*. Київ: 1990. С. 190–234;
- Німчук В.В. Походження української мови. *Етнічна та етнокультурна історія України: У 3-х т. Т. 1, кн. 2. К., 2005. С. 351–468*
- Німчук В.В. Староукраїнська лексикографія у її зв'язках з російською та білоруською. Київ: 1980.
- Німчук В.В. Українська мова в християнських храмах. *Державність української мови і мовний досвід світу: матеріали Міжнародної конференції*. Київ: 2000. С. 315–350.
- Німчук В. Українська мова – священна мова. *Людина і світ*. 1992. № 11–12. С. 28–32.
- Німчук В. Церковнослов'янська мова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. С. 814–816.
- «Ну що б, здавалося, слова...» Територія мови Тараса Шевченка: монографія / [С.Я. Єрмоленко, Г.М. Вокальчук, А.Ю. Ганжа, Л.П. Гнатюк, Г.М. Сюта]; за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2016. 348 с.
- Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. С. 128–139, 170–177.
- Огієнко І. Старослов'янська мова в вищій школі: Чергові завдання вивчення старослов'янської мови. *Наша культура*. Львів, 1936.
- Огієнко І. Український стилістичний словник. Львів, 1924.
- Пелюх Т.Г. Назви форм ліків та лікарських препаратів у лікарських порадицях XVI–XVIII ст. *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 33–39.
- Передриєнко В. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі. Київ: 1979.
- Пересопницьке Євангеліє (1556 – 1562). Опис документа. Сайт НБУВ: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3839>
- Пересопницьке Євангеліє . 1556–1561. 482 арк. Цифрова копія рукопису. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21
- Пересопницьке Євангеліє 1556-1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик / НАН України, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Інститут української мови, Український мовно-інформаційний фонд; підгот. І.П. Чепіга за участю Л.А. Гнатенко; наук. ред. В.В. Німчук; ред. кол.: О.С. Онищенко, (голова), Л.А. Дубровіна (заступник голови), Г.В. Боряк, Н.М. Зубкова, В.В. Німчук, М.М. Пешак, Р. Процик, В.М. Русанівський, В.А. Широков. Київ: 2001. 703 с.
- Пересопницьке Євангеліє. *Електронна бібліотека «Україніка»*.
- Пересопницьке Євангеліє. *Енциклопедія українознавства*. Перевидання в Україні. Репринтне відтворення видання 1955-1984 років. Львів, 1996. Т. 6. С. 2014.
- Петришина О.І. Мова проповідей Йосифа Сліпого: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10. 02. 01 «Українська мова»; Тернопільський нац. педагог. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Івано-Франківськ, 2008. 252 с.
- Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. К.: 1976.
- [Півторак Г. Деякі методологічні проблеми дослідження історії української мови на сучасному етапі. Український глотогенез: Матеріали Міжнародної наукової конференції / Відп. ред. В.М. Мойсієнко. Житомир: Полісся, 2015. С. 5–19.](#)
- Півторак Г. Коли ж виникла українська мова? *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 257–269.
- Півторак Г.П. Мовна ситуація в Київській Русі. *Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски»*. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. С. 97–109.
- Півторак Г. Українці, звідки ми і наша мова. Київ: 1993.

- Півторак Г. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови: (Історико-фонетичний нарис). Київ: Наукова думка, 1988. 280 с.
- Плохий С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусії. Київ: Критика, 2015. 456 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii/
- Плющ П.П. Історія української літературної мови. Київ: Наук. думка, 1971. С. 95–134.
- Прозор Н. Питання про варіанти української літературної мови в лінгвістичній концепції Івана Огієнка. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Українське і слов'янське мовознавство. міжнар. конф. на честь 80-р'яччя проф. Йосипа Дзендзелівського*. Ужгород, 2001. С. 430–438.
- Русанівський В. Давньоруська мова: міф чи реальність? *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 251 – 256.
- Русанівський В.М. *Естетика художнього слова*. URL: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine11-1.pdf>
- Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ: «АртЕк», 2001. С. 146–170.
- Русанівський В.М. Староукраїнська літературна мова. *Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін.* Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 641–644.
- Русанівський В.М. Староукраїнська і слов'яноноруська мови на тлі розвитку інших слов'янських літературних мов. *Мовознавство*, 1997. № 1, с. 3–4.
- Селігей П.О. [Мовна свідомість: Структура, типологія, виховання. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 120 с.](#)
- Селігей П.О. [Світло і тіні наукового стилю](#). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
- Селігей П.О. [Комунікативна потужність і престиж української мови як параметри її життєстійкості. Соціальне у мові та мова в соціумі: Монографія на пошану доктора філологічних наук, професора Лариси Масенко](#). Київ: НАУКМА, 2023. С. 48–82.
- Селігей П.О. [Українська мова у 2222 році: Вступ до лінгвофутурології](#). Київ: [Академперіодика](#), 2023. 452 с.
- Селігей П.О. [Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми](#). *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 48–61.
- Селігей П.О. Що нам робити із запозиченнями? *Українська мова*. 2007. № 3. С. 3–16; № 4. С. 16–32.
- Селігей П.О. [Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі](#). *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 49–66.
- Селігей П.О. [Українське академічне мовознавство за дев'яносто років \(1918–2008\)](#). *Мовознавство*. 2008. № 4/5. С. 3–17.
- Селігей П.О. [Англійська мова та її майбутнє: три сценарії](#). *Мовознавство*. 2022. № 3. С. 3–14.
- Селігей П.О. [Глобалізація і проблеми збереження мовного розмаїття](#). *Мовознавство*. 2022. № 4. С. 3–21.
- Селігей П.О. [Українська мова: перспективи майбутнього чи майбутнє без перспектив? 1](#). *Мовознавство*. 2023. № 1. С. 3–13.
- Селігей П.О. [Українська мова: перспективи майбутнього чи майбутнє без перспектив? 2](#). *Мовознавство*. 2023. № 2. С. 3–17.
- Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.
- Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2001. Вип. 24. С. 177 – 181.

- Сербенська О.А. Мовний світ Івана Франка (статті, роздуми, матеріали): до 150-річчя від народж. Івана Франка: монографія. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 371 с.
- Синявський О. Норми української літературної мови. Київ — Харків, 1931
- Сімович В. Нарис граматики староболгарської (староцерковнослов'янської) мови. Прага, 1926 (на правах рукопису). 385 с.
- Скаб М. Термінологічні проблеми церковнослов'янської мови. *Наукові записки ТНПУ*. Серія: Мовознавство. Вип. II(24) 2014. С. 243–248.
- Скляренко В.Г. До питання про «руські письмена» в житті Костянтина Філософа. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 3–14.
- Скляренко В. Г. Походження назви Україна. *Мовознавство*. 2006. № 5. С.15–33.
- Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). Частина 1 (А – М) / уклад.: Н.О. Данилюк, Н.В. Іовхімчук, Н.П. Дарчук, Н.Г. Чейлитко, В.М. Сорокін; упоряд. Н.О. Данилюк. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 236 с.
- Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). Частина 2 (Н – Я) / уклад.: Н.О. Данилюк, Н.В. Іовхімчук, Н.П. Дарчук, Н.Г. Чейлитко, В.М. Сорокін; упоряд. Н.О. Данилюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 120 с.
- Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. Українська церковнослов'янщина. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 48–119.
- Снайдер Тімоті*. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569—1999. С. 147. Київ: 2012. 464 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001042>
- Сополига М. Політичне русинство – антиукраїнський проект (в контексті Словаччини). *In memoriam: Любомір Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 141 – 173.
- Статєєва Н.Є. Журнал «Рідна мова» про мову українських письменників 20-30-их років ХХ ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць*. Вип. 1. Ужгород, 1999. С. 168–181.
- Статєєва В.І. Українські письменники про проблеми літературної мови та мовознавства кінця ХІХ – початку ХХ ст. (На матеріалах спадщини М. Коцюбинського, Лесі Українки, Б. Грінченка та ін.). Ужгород, 1997. С. 55–70.
- СТИШОВ О.А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.
- Тараненко О.О. Мова Київської Русі вузол історико-лінгвістичних і політико-ідеологічних проблем. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 280 – 286.
- Тараненко О. О. Явище історико-мовної міфотворчості в сучасному українському суспільстві *Мовознавство*. 2011. № 6. С. 14–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2011_6_3.
- Тимченко Є. Слов'янська одність і становище української мови в слов'янській родині. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 38 – 47.
- Трифонов Р.А. Роль мовної дискусії початку ХХ ст. у процесі формування літературних норм української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова». Харків, 2000. 20 с.
- Українська мова (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 272 с.
- Українська мова (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 272 с.
- Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А.А. Ворон, В.А. Солопенко. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 288 с.

- Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / А.А. Ворон, В.А. Солопенко. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 272 с.
- Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. Матеріали науково-практичної конференції. Ужгород: 1993. 352 с.
- Український глотогенез. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Житомир: 2015.
- Український правопис: Проєкт найновішої редакції. Київ : Наукова думка, 1999. 340 с.
- Фаріон І. Лінгвістичні наслідки Переяславської (з) ради. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 2–6.
- Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово*. 2007. № 10. С. 38–44; 2007. № 11. С. 35–38.
- Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с. Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич – український мовотворець: лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму. Львів: Свічадо, 2007. 136 с.
- Франко І. Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства... *Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти т.* Т. 40. Київ: Наукова думка, 1983.
- Харківська О. Історична граматики української мови: навчально-методичні матеріали для студентів II курсу денної форми навчання філологічного факультету, спеціальність «Середня освіта», спеціалізація «Українська мова і література». Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2021. 50 с.
- Хижняк З. І. З історії Києво–Могилянської академії XVII–XVIII ст. Київ: 2005. 64 с.
- Худаш М.Л. Из маловідомої мовознавчої спадщини Й.І. Лозинського. *Мовознавство*. 1989. № 4. С. 63–68.
- Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри. – Дніпропетровськ, 1998.
- Ціхоцький І. Генеза мовної свідомості Івана Франка (до проблеми становлення раннього ідіолекту). *Вісник Львів. ун-ту. Сер. філол.* 2010. Вип. 51. С. 91–97.
- Ціхоцький І. Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексикографічні виміри роману «Перехресні стежки»): Монографія / Ф.С. Бацевич (наук. ред), С.Н. Бук, Л.М. Процак, А.А. Ровенчак, Л.Ю. Сваричевська, І.Л. Ціхоцький. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 376 с.
- Чабаненко В. Питання історії української мови в листах А.Ю. Кримського до П.Г. Житецького. *Українська мова*. 2007. №3. С. 17–26.
- Чапленко В. Історія нової української літературної мови (17ст. -1933) / В. Чапленко. - Нью-Йорк, 1970.
- Чепіга І. Концепція літературної мови староукраїнських книжників XVI – першої половини XVII ст. *Жанри і стилі в історії української літературної мови*. Київ: 1989. С. 79 – 93.
- Чепіга І. Народнорозмовні елементи у мові українських ділових текстів XVI – першої половини XVII ст. *Мовознавство*. 1992. № 6. С. 3–11.
- Чепіга І. П. Ораторське мистецтво на Україні в XVI – XVII ст. *УМЛШ*. 1989. № 10. С. 64–68.
- Чепіга І. Співвідношення літературно–писемного й народно–розмовного джерела в перших українських драматичних текстах (кінець XVI–XVII ст.). *Українська мова*. 2003. № 3. С. 23 – 27.
- Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: 1994. 480 с.
- Чучка П.П. Питання літературної і державної мови в Карпатській Україні. Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. Матеріали науково-практичної конференції. Ужгород: 1993. С. 30 – 37.
- Шаркань В.В. Формування наукового стилю нової української літературної мови в середині XIX ст. Автореф. дис. канд. філол. н. за спеціальністю – 10.02.01. Чернівці: 2012. 21 с.
- Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. I. Мовознавство / Упорядн. Л. Масенко. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 583 с.

- Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. II. Літературознавство / Упорядн. І.Дзюба. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 1151 с.
- Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Львів-Нью-Йорк, 1996. С.27-108.
- Шевельов Ю. Дорогою відрядження: публіцистичні та наукові тексти 1941 – 1943рр. (харківський період). / Упоряд. С.Вакуленко, К.Каруник. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 190 с.
- Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Переклад С.Вакуленка, А.Даниленка. Харків: Вид. «АКТА», 2002. 1054 с.
- Шевельов Ю. Літературна мова. [Енциклопедія українознавства](http://litopys.org.ua/index.html). II. Том 4. С.1361-1363. <http://litopys.org.ua/index.html>
- Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947 – 1953 рр.). Київ: Темпора, 2012. 664 с.
- Шевельов Ю. Покоління 20-х років в українському мовознавстві. *Записки Наук. тов. ім. Т.Г. Шевченка*. Париж – Чикаго, 1962.
- Шевельов Ю. Пролегомена до вивчення мови та стилю Г. Сковороди. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. [упоряд. Л. Масенко]*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. I. Мовознавство. С. 511–566.
- Шевельов Ю. Про так званий підпис королеви Франції Анни(1063). Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Т.2. Харків: 1994. С.107–112.
- Шевельов Ю. Так нас навчали правильних проізнашеній. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. Кн. I. Мовознавство*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 280–333.
- Шевельов Ю. Традиція і новаторство в лексиці і стилістиці І.П. Котляревського. Чернівці, 1998. 80 с.
- Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова? З проблем східнослов'янської глотогонії. *Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я. Ермоленко, А.К. Мойсієнко*. Київ: Либідь, 1996. С. 191–205.
- Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова. *Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. Кн. I. Мовознавство*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 382–411.
- Шевченко Л. І. Концептуалізація історії української літературної мови / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. - 2003. - Вип. 8. - С. 16-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2003_8_5.
- Шевченко Л.І. Ремінісценції лінгвіста до теорії ідентифікації: епістолярій Пантелеймона Куліша. Стаття 1. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: зб. наукових праць*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2019. Вип. 38. С. 24 – 38.
- [Шевченко Л. І. Українська мова – ad fontes. Стаття-рецензія на монографію: Григорій Півторак. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі "спільної колиски". К.: Арістей, 2004. 179 с. / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2005. Вип. 11. С. 147–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_23.](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_23)
- Штець М. Літературна мова українців Закарпаття і Східної Словаччини після 1918 р. Братислава: 1969
- Юсип-Якимович Юлія, Тимко-Дітко Оксана. Мова Української держави: В.В. Німчук до проблеми періодизації розвитку української мови як напрямку дослідження її генези та історії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (50). Ужгород: 2023. С. 500 – 507.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

- Огієнко І. Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків. Історія церковнослов'янської мови Том 5. Найважливіші пам'ятки церковнослов'янської мови. Варшава: Друкарня Синодальна, 1929. 493 с.
URL:https://chtyvo.org.ua/authors/Ohiyenko_Ivan/Pamiatky_staroslovianskoi_movy_X_XI_vikiv_Istoriia_tserkovnoslovianskoi_movy_Tom_5/
- Оцифровані рукописи з фондів НБУВ. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?S21CNR=20&S21REF=10&S21STN=1&C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21All=%3C.%3ETPD=07%3C.%3E&S21FMT=preitem&S21SRW=dz&S21SRD=UP
- Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. URL: <http://litopys.org.ua/shevelov/shev.htm>
- Шевельов Ю. Староцерковнослов'янська мова. *Енциклопедія українознавства* : Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1955 – 1995. URL: <http://litopys.org.ua/encycl/euii233.htm>
- <http://resource.history.org.ua/item/0002333>
- <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
- <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/640/mode/2up>
- <http://litopys.org.ua/shevelov/shev.htm>
- Енциклопедія українознавства. <http://izbornyk.org.ua/encycl/eu.htm>
- Енциклопедія історії України. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0002333>
- З Енциклопедії «Українська мова. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
- Українська мова: Енциклопедія (2004). URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/640/mode/2up>
- Енциклопедія українознавства. URL:<http://izbornyk.org.ua/encycl/eu.htm>
- Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови. URL: <https://movahistory.org.ua>
- Diasporiana/ електронна бібліотека. URL: <https://diasporiana.org.ua/>